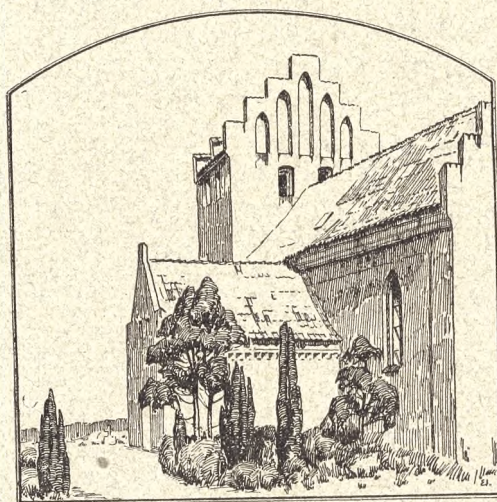

VORE KIRKEGAARDE

9. AARG.
NR. 1

APRIL
1932

UDGIVET AF FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR

REDIGERET AF
HAVEARKITEKT JOHANNES THOLLE

Nummerpæle af Jern til Gravsteder
 anbefales Kirkegaardsbestyrelser
 som mest holdbare.

Leveres fragtfrit til enhver Jernbanestation i Danmark.

Aktieselskabet

M. Seest's Jernstøberi og Maskinfabrik.
 Telefon 3216-3217. Aarhus. Telefon 3216-3217.

Aarhus Sten- og Gruskompagni

Telefon 2184

Telefon 2184

SAND, GRUS OG SINGELS

Specialitet: Ral, Ærtesten og Grus
 til Gravsteder

SKÆRVER, BROSTEN OG GRANIT

Forsendes overalt — Tilbud og Priser paa Forlangende

ALTERLYS

*i alle Størrelser
 og iøvrigt*

*Stearinlys og Vokslys
 af enhver Art.*

ASP-HOLMBLAD

STEARINLYSFABRIKEN

KØBENHAVN

PLÆNEGRÆS
 URTE- OG BLOMSTERFRØ
 HOLLANDSKE BLOMSTERLØG

STØRSTE UDVALG I HAVEREDSKABER

Katalog sendes paa Forlangende franco

I. C. Helm-Petersen & Co. Eftf.

CARL NIELSEN

Telg.-Adr.:

Frøavl & Frøhandel

Telefoner:

»Frønielsen« Vestergade 58, Aarhus 1254-1255

AVERTER I

„VORE KIRKEGAARDE“

BRUG DET DANSKE
 SIKKERHEDSPRÆNGSTOF

AEROLIT

AKTIESELSKABET
 DE DANSKE
 SPRÆNGSTOFFABRIKKER.
 15. FARVERGADE · TELF. CENTRAL 1704.
 KØBENHAVN · K.

STEN OG TRÆSTUBBE
 FJERNES — DEN FROS-
 NE JORD BRYDES.

SPAR TID OG
 ARBEJDSKRAFT.

VORE KIRKEGAARDE

UDGIVET AF

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

9. AARGANG * 1932-33

REDAKTØR:
HAVEARKITEKT *JOHANNES THOLLE*

REDAKTIONSUDVALG:
ARKITEKT *C. E. BAUDITZ*
KIRKEGAARDSGARTNER *J. GRAVESEN*
STENHUGGERMESTER *HANSEN GLEM*
INSPEKTØR *CHR. BECH SKRYDSTRUP*

UDGIVET MED TILSKUD FRA
KIRKEMINISTERIET, LANDBRUGS-
LOTTERIET, NY CARLSBERG-FONDET,
GARTNERNES FORAARSUDSTILLING
1931, ROSKILDE DOMKIRKE, FREDE-
RIKSBORG AMTS SPAREKASSE
OG ROSKILDE SPAREKASSE

TRYKT I THOMSENS BOGTRYKKERI, HOLSTEBRO
CLICHEER FRA
KØBKES REPRODUKTIONSANSTALT
KØBENHAVN

*

OMSLAGSVIGNET:
MOTIV FRA RØRVIG, SJÆLLAND, VED BILLEDHUGGER EMIL JURŠ

TITELVIGNET:
SAMLINGS- OG BOMÆRKE FOR „VOLKS BUND DEUTSCHE
KRIEGSGRÄBERFÜRSORGE E. V.“

INDHOLDSFORTEGNELSE

* betyder illustreret.

Forfatterregister:

* Bang, Oscar, Planteskoleejer: En ny Kantplante for Gravstedsanlæg, <i>Teucrium chamaedrrys</i>	S. 12
* Christensen, Axel, Gartner: Gravgaard paa Sundby Kirkegaard	S. 58-59
* - - - - - Gravstedsanlæg i Praksis	S. 41-45
* - - - - - Overlægning og Afstivning ved Begravelser	S. 66
* Gravesen, J., Kirkegaardsgartner: Svendborg ny Kirkegaard (Østre Kirkegaard)	S. 1-2
* Hansen, Frands, Førstelærer: Til Maribo	S. 17
* Hilsøe, A., Overassistent, Havebrugsk.: Ohlsdorf Kirkegaard, Hamborg	S. 7-8
* Møller, A. Bartholdy, Præst: Allehelgensandagter	S. 52
* - - - - - Omkring Kirkegaardensloven	S. 18-19
* Nielsen, C., fhv. Statsplantør: Kirkegaardens Hække, Rødellen	S. 57
* - - - - - Kirkegaardens Træer, Hvidbirk	S. 19-21
* Paludan, Hans Aage, Bibliotekar: Spanske Kirkegaarde	S. 14-16, 29-31
* Raahauge-Askegaard, O., Kirkegaardensinspektør: Mindelund paa Odense Kirkegaard	S. 65
* Redaktionen: En malerisk Grav fra Empiretiden	S. 46
* - - - - - Kapel paa Aalborg ny Kirkegaard	S. 9-11
* - - - - - Nye Gravmæler	S. 32
* - - - - - Skovkirkegaarde	S. 47
* Ronø, Hans, Havebrugsk.: Udvidelsen af Roskilde ny Kirkegaard	S. 49-51
* Schmidt, Hans, Arkitekt: Kirkemure	S. 14
* Schults, Sigurd, Kunsthistoriker: Gravurner fra den kgl. Porcelænsfabrik	S. 2-6
* Silen, Toivo: Billeder fra Åbo Kirkegaarde i Finland	S. 72
* Tholle, Johannes, Havearkitekt, Havebrugsk.: Kirkegaardens Træer, Løvspringet	S. 12-13
* - - - - - St. Michele, De Dødes Ø	S. 33-40
* - - - - - Udvidelse af en sjællandsk Landsbykirkegaard	S. 22-24
* - - - - - Verdenskrigens Kirkegaarde	S. 53-56, 59-64, 67-72
* Thomsen, Alb., Kommunalærer: Et ejendommeligt Gravmæle paa Vig Kirkegaard	S. 47-48
* Torsløv, Rich., Blomsterhandler: Blomsten til vore Døde, Kistedekorationer	S. 25-29

Emneregister:

Åbo Kirkegaarde i Finland, Billeder fra	S. 72
Alle-Helgens-Andagter	S. 52
Blomsten til vore Døde	S. 25-28
De Dødes Ø	S. 33-40
Grav fra Empiretiden, En malerisk	S. 46
Gravgaard paa Sundby Kirkegaard	S. 58-59
Gravmæler, Nye	S. 32
Gravmæle paa Vig Kirkegaard, Et ejendommeligt	S. 47-48
Gravstedsanlæg i Praksis	S. 41-45
Gravurner fra den kgl. Porcelænsfabrik	S. 2-6
Kantplante, En ny	S. 12
Kapel paa Aalborg ny Kirkegaard	S. 9-11
Kirkegaardens Hække	S. 57
- - - - - Træer	S. 19-21, 12-13
Kirkegaardensloven, Omkring	S. 18-19
Kirkemure	S. 14
Mindelund i Odense	S. 65
Ny Kirkegaard i Svendborg	S. 1-2
Ohlsdorf Kirkegaard	S. 7-8
Overlægning og Afstivning ved Begravelser	S. 66
Skovkirkegaarde	S. 47
Spanske Kirkegaarde	S. 14-16, 29-31
St. Michele, De Dødes Ø	S. 33-40
Udvidelsen af Roskilde ny Kirkegaard	S. 49-51
Verdenskrigens Kirkegaarde	S. 53-56, 59-64, 67-72

FORTEGNELSE OVER ILLUSTRATIONERNE

I. Kirkegaardsplaner:

Kirkehyllinge	S. 22-23
København (Sundby)	S. 58
Odense	S. 65
Roskilde	S. 49
St. Michele, Venedig	S. 40
Svendborg	S. 1

II. Prospekter (Indlandet):

Broager	S. 68
Haderslev	S. 68
København (Vestre)	S. 13, 20
Løgumkloster	S. 69
Maribo	S. 17
Viborg	S. 70

Prospekter (Udlandet):

Belgien	S. 63, 69
Finland	S. 72
Frankrig	S. 55, 60, 61, 62, 63, 64, 70
Italien	S. 33-40, 60, 71
Spanien	S. 15, 31
Tyskland	S. 7-8, 40, 53, 54, 61, 67

III. Enkelte Gravsteder: S. 12, 41-45, 54, 60, 66, 70, 71, 72.

IV. Gravmæler: S. 21, 32, 34-37, 41, 46, 47, 48, 54-56, 60-64, 67-72.

V. Ligkister: S. 25-29, 31, 53.

VI. Urner: S. 3-6.

VII. Indhegninger og Indgange: S. 33, 39, 61, 62, 64.

VIII. Planter, Dekorationer: S. 12, 13, 17, 19, 20, 25-29, 41, 46, 57.

IX. Kapeller og Krematorier: S. 4, 7, 9-11, 34, 35.

X. Vandkummer: S. 8.

XI. Opvarmning: (Ingen).

XII. Andre Illustrationer: S. 18, 40, 66.

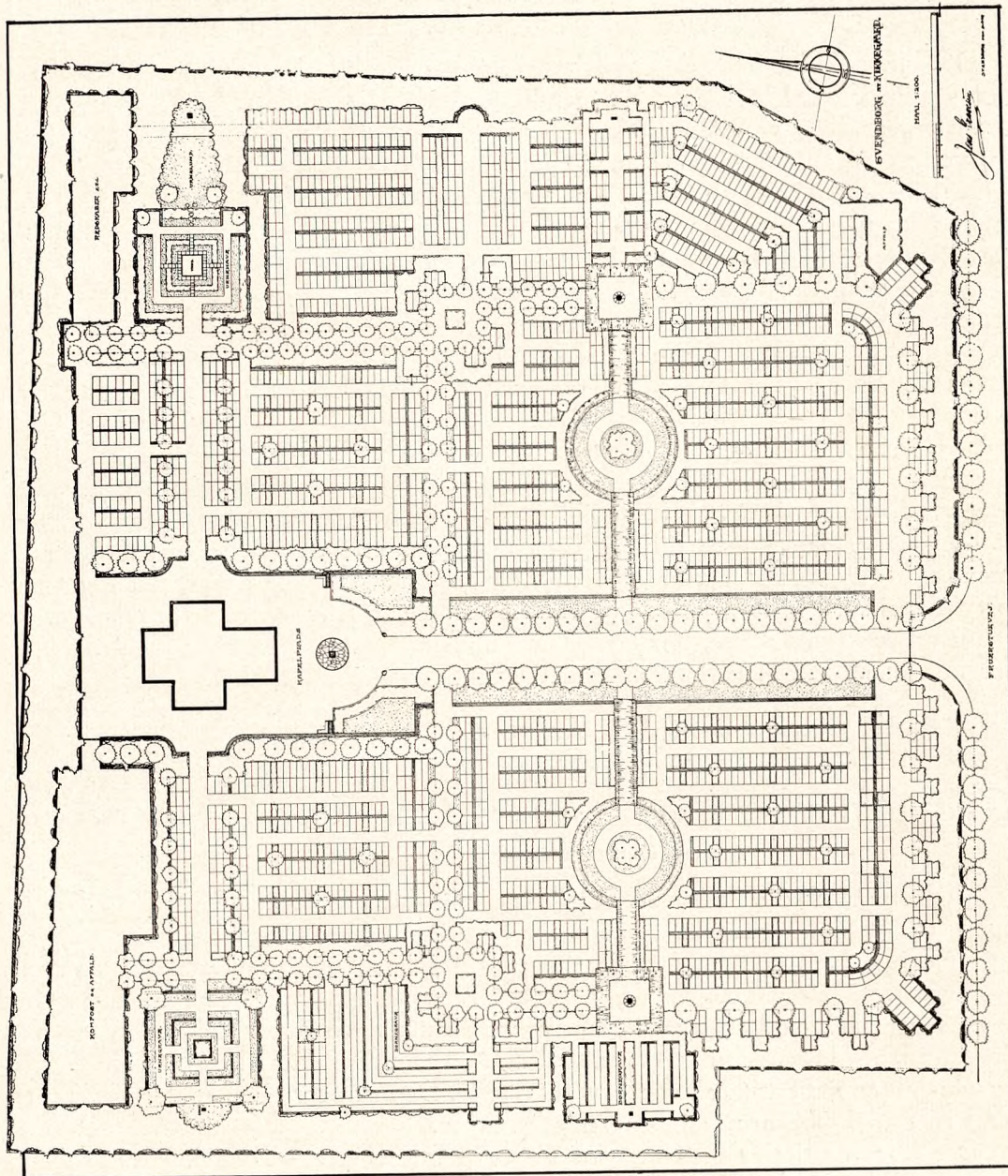
Rettelser og Tilføjelser:

S. 30: Pudidrero, læs: Pudridero.

S. 41 og 58: Forfatterens Titel er ikke Assistent, men Gartner.

S. 55, sidste Linje: Slutparantesen flyttes til S. 56 efter „Sprog“.

Billedteksterne S. 56 ændres til: Øverst: Belgisk Kirkegaard fra Slutningen af Verdenskrigen, Blangy i Nordfrankrig. Nederst: Østrigsk Krigsfangekirkegaard, „Cimitero della Stua“ i Dolomiterne i Norditalien; nuværende Tilstand.

J. Gravesen: Plan til Svendborg Østre Kirkegaard.
 Se Teksten S. 2.

Svendborg Ny Kirkegaard.

Østre Kirkegaard.

Af Kirkegaardsgartner *J. Gravesen.*

Det Jordstykke, som Kirkegaardsbestyrelsen har købt til at anlægge den ny Kirkegaard paa, er særdeles smukt beliggende paa et af de højest beliggende Punkter i Byens østlige Side ved den smukt beliggende Villa „Bellevue“ og Østre Skole med en herlig Udsigt over til Taasinge, Thurø og Langeland.

Kirkegaarden kommer ikke til at ligge direkte til nogen Hovedlandevej. Vejen, som fører op til Kirkegaarden, hedder Fruerstuevej og løber tildels parallel med Hovedlandevejen til Nyborg; fra denne har man god Forbindelse til Fruerstuevejen ad Østre Skolevej. Indgangsporten findes i Kirkegaardens sydligste Side. Porten er trukket godt tilbage, som man vil se af Planen foran S. 1. Fra Hovedindgangen fører en bred asfalteret Vej op til Kapellet; der er Fortov ved hver Side af Vejen, og paa den anden Side af Fortovet findes en Græsabat, der afgrænses med en Bøgehæk. Denne skal føres op i 3 Alens Højde for derved at skabe et smukt Dække ind mod Gravstedskvartererne, saa ingen kan føle sig generet af det Arbejde, som foregaar derinde. Hegnet ud imod Fruerstuevej er et Dige, opsat af Sten fra et gammelt Stendige; ovenpaa Diget er plantet en Hæk af Roser (*Rugosa*). Alléen, som fører fra Porten op til Kapellet, er beplantet med Elme (*Ulmus campestris*). I Gravstedskvartererne er der gennemført Ryghækbeplantning overalt, og ensartede Hække ønsker man gennemført i de forskellige Kvarterer, da man paa den gamle Kirkegaard, hvor man har begyndt at praktisere dette, har erfaret at Publikum sætter Pris paa den Ordning og har Forstaaelsen af den Betydning, det har for Helhedsindtrykket.

Gravurner fra den kongelige Porcelainsfabrik.

Af Kunsthistorikeren *Sigurd Schultz.*

Med den stærke Tiltagen af Befolkningen i Byerne, navnlig Hovedstæderne, er Spørgsmaalet om Begravelsesmaaden for de Afdøde blevet mere og mere magtpaaliggende. Stillingen er nu saadan, at Byernes Administration rundt omkring i Verden, baade af hygiejniske, kommunale og økonomiske Grunde, ynder eller til en vis Grad begunstiger Ligbrænding, medens hos selve Befolkningen den Følelse mere og mere slaar Rod, at Udslettelsen af den afdødes Lig ved Ildens Indvirkning i enhver Henseende er den mest æstetiske og den skønneste. Deraf følger igen, at der bliver Brug for Urner til Opbevaring af den Afdødes Aske.

Der kom da den Tid, hvor man fik Brug for Kunstens Forædling af saadanne Urner under tidssvarende Former. Adskillige Kunstnere har i Aarenes Løb beskæftiget sig med Spørgsmaalet. Blandt andet vil det erindres, at *J. F. Willumsen* i sin Tid gjorde en Række pompøse Urner i Stentøj; lejlighedsvis har ogsaa *Herman H. C. Kähler* drejet udmærket smukke Modeller. Fornyelig har *den kgl. Porcelainsfabrik* taget det op paa bred Basis og forsøgt derover at bygge en Produktion, der har til Formaal at udvikle sig i Kontakt med det foreliggende Behov og med Arkitekternes Bestræbelser for at vinde fast Form over Ligbrændingens Begravelsesmaader.

1.

2.

3.

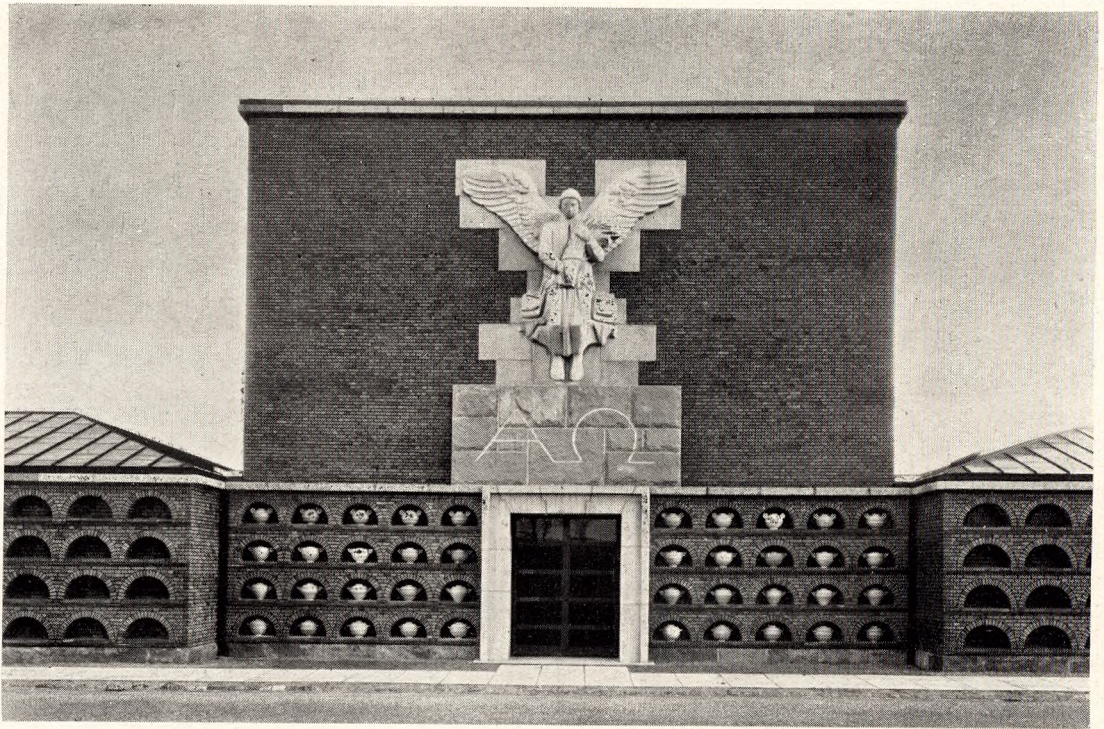
4.

Den første, der tog Sagen op paa den kgl. Porcelainsfabrik, var forsaauidt *Arnold Krog*. Han udførte blandt andet en Urne i Stentøj med mørkbrune Glasurer, som han havde tiltænkt sig selv. Dens Form nærmer sig visse Metalkar fra Oldtiden vel meget, men indeholder en nydelig Idé, nemlig det lille Krus paa Laaget til Blomster. Dette er ikke blot et Stemmingsmoment – det rører ved noget væsentligt, ved det centrale i hele Gravskikken. Menneskene begraver nemlig ikke alene deres Døde for at rejse dem et Mindesmærke, men ogsaa for at yde dem en Kultus. Endnu er der den Rest af Dødeoffer i vore Gravskikke, at vi henlægger Blomster paa Gravene. Selv i „vor moderne Tid“ er der ingen Grund til at negligere dette; thi deri gemmer sig Kontinuiteten i Slægternes Liv, det Ansvar, den altruistiske Pligtfølelse, der nedarves fra Fader til Søn, og Menneskene føler den Begravelsesmaade fattig, som kun er et tomt Monument. Noget i den Retning maa Krog have fornemmet, da han gjorde denne Urne. Endnu en Gang viste han sig som den store Leder, der havde Held til at pege paa den rette Vej.

Urner fra den kgl. Porcelainsfabrik.

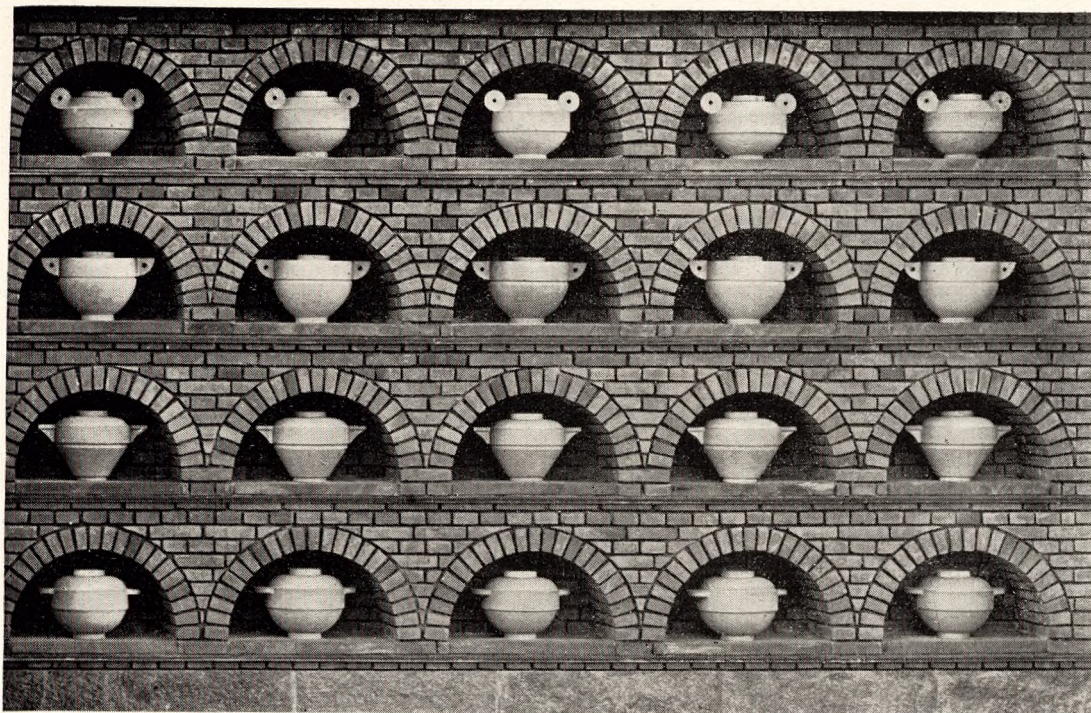
Fig. 1 og 4: Uglaseret Chamottestentøj. Udført efter Model af Billedhugger *Arno Malinowski*.
Fig. 2 og 3: Stentøj med Kvartsglasur. Udført efter Tegning af *Elisabeth Castenschiold*.

Naar Fabrikken nu har gjort denne Sag til en virkelig Opgave, skyldes det imidlertid Direktør *Dalgas'* Initiativ. Almen Tendens har altid været karakteristisk for hans Tankegang, og en saadan Opgave stemmer ogsaa med hans Opfattelse af den kgl. Porcelainsfabrik som værende ikke blot et økonomisk-produktivt Aktiv, men tillige en Institution med en vis national Tradition og visse kulturelle Forpligtelser. Dernæst er Arbejdet sat i System af Direktør *Joachim*, under hvis Ledelse Opgaven blev stillet Fabrikkens Kunstnere i de forskellige keramiske Materialer, som maatte antages at ligge bedst for dem hver især.

Under denne Arbejdsfordeling har Frk. *Elisabeth Castenschiold* udført Modeller i Stentøj, der væsentlig tager Sigte paa store, rolige Flader, hvorpaa de farvede Glasurer kan komme til deres Ret, og Billedhugger *Hans Hansen* Modeller for Celadonglasuren, som han kender nøje, og hvis Krav om buede Flader han er fuldt fortrolig med. Fra *Thorild Olsens* Haand foreligger nogle Urner i den mere pretentiøse Em-

Foroven: Søndersø Mark Krematorium paa Frederiksberg. I Nicherne Prøveopstilling af Urner fra den kgl. Porcelainsfabrik. – Forneden: Urne fra den kgl. Porcelainsfabrik af Stentøj med grøn Glasur, udført efter Tegning af *Elisabeth Castenschiold*.

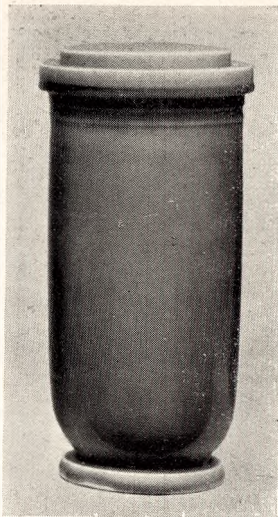

pirestil, som Fabrikken anvender til det krakelerede graa Porcelæn med Overglasur-Guld, og *Nils Thorsson* har til det crème-farvede, saakaldte „matte Porcelæn“ tegnet en Urne i Form af en firkantet høj Kasse, hvis Laag er en blaa Halvkugleskal med plastisk fremhævede, forgyldte Stjerner.

Bestræbelserne har i disse Tilfælde været rettet mod enkle, stilfærdige Modeller, der opfylder de Krav om Hensyntagen til Materialets Karakter, som man stiller paa den kgl. Porcelainsfabrik, forenet med en vis Alvor. Man har imidlertid været klar over, at hvis Opgaven skal løses, maa Formgivningen rumme en Stemning, der imødekommer de Følelser, hvormed Døden eller snarere de Dødes Minde almindeligvis omfattes. Ud fra saadanne Motiver har *Thorkild Olsen* udført en Urne i krakeleret graat Porcelæn med en forgyldt Fugl Phønix paa Laaget og *Oluf Jensen* en anden med en meget enkel Ornamentik i sort Underglasurfarve. De har begge naaet en højtidelig Festivitas. Et Skridt videre er *Joachim* gaet, idet han med en nærmest kugleformet Sten-

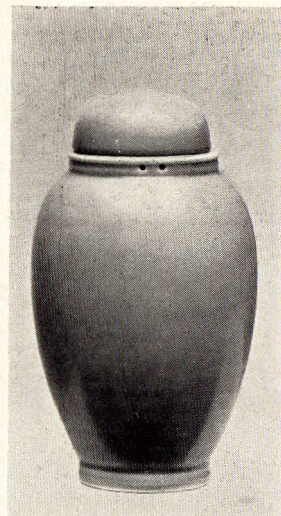

Foroven: Nærbillede af Urnemuren paa Søndermark Krematorium (Udsnit af Billedet paa modstaaende Side). – Forneden: Urne fra den kgl. Porcelainsfabrik af Stentøj med grøn Glasur, udført efter Tegning af *Elisabeth Castenschiold*.

tøjs Urne ligefrem har forsøgt gennem dens Form at digte en saadan Stemning ind i Materialet.

Størst Interesse vil der maaske knytte sig til Billedhugger *Malinowskis* Urner. For det første er de gjort af grov Chamotte-Masse, der har faaet Lov at staa raa, uden Glasur. I sig selv er det et dejligt Materiale, og desuden har den kornede Overflade den Fordel, at den kan patinere under Vejr- liget ligesom Mursten. For det andet har *Malinowski* med større Klarhed end nogen af hans Kolleger set de Krav, som Gravenes Indretning stiller og i stigende Grad vil stille til Urner-

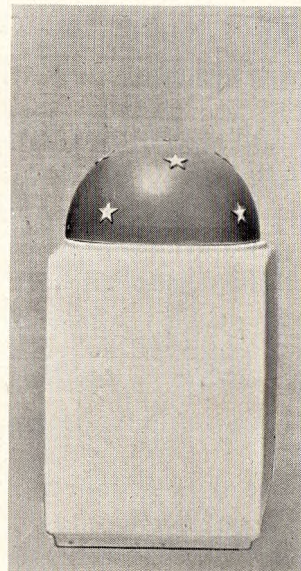

nes Form. Jo mere Tendensen til at gøre Urnegravene til Nichegrave, samlede i arkitektoniske Helheder, vinder frem, des mere maa Urnerne kunne tilpasse sig arkitektoniske Omgivelser, og endvidere bliver Inskriptionen et Punkt af overvejende Betydning—den kunstneriske Opgave lyder i Virkeligheden paa: at tegne en Indskrift-Krukke. Disse to Fordringer gjorde *Malinowski* rigtigt til ufravigelige Forudsætninger. Ved en Bedømmelse af hans Urner bør man derfor ikke se dem som løsrevne Genstande, men indsatte i Arkitektur, som de er tænkt. Først der gør de den tilsigtede Virkning.

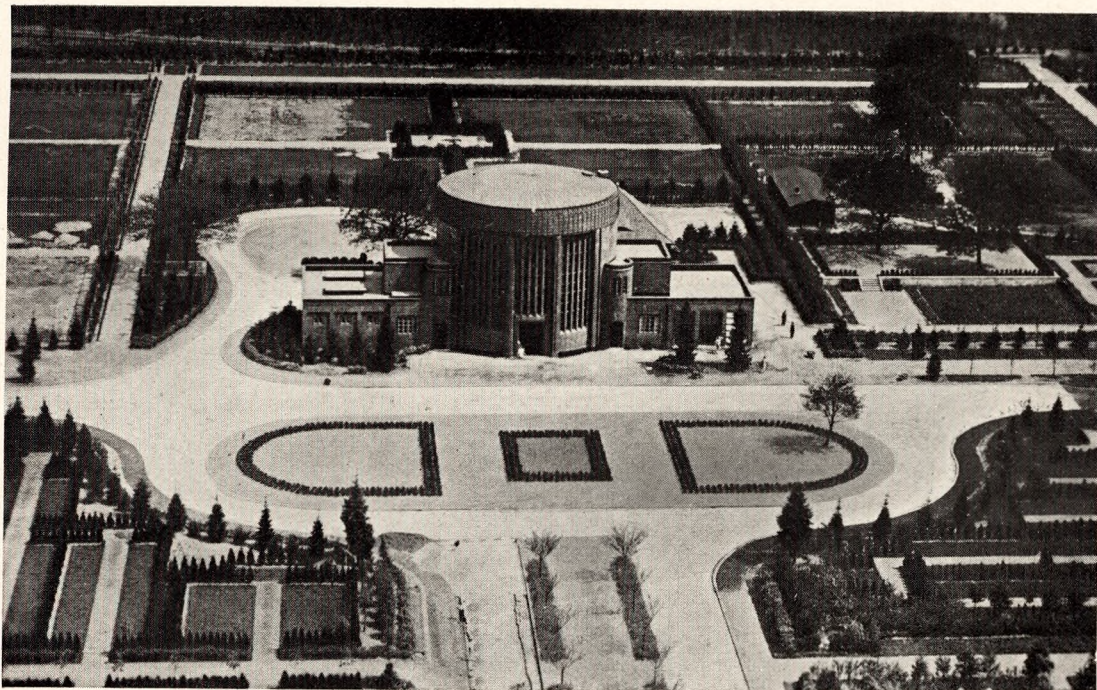
Den kgl. Porcelainsfabrik har med denne Indsats rørt ved en betydningsfuld Sag, der trængte til en systematisk Behandling under en Ledelse, der kunde holde sam-

men paa Bestræbelserne. Efter sin Sædvane har Fabrikken sat meget ind derpaa og ikke sparet sig, til Trods for de betydelige Summer, som Forarbejderne til et saadant Foretagende altid sluger. Man tør imødesee disse Bestræbelsers videre Forløb med Forventning. Thi Fabrikken er mægtig nok til at kunne løse denne omfattende Opgave, og den besidder de Kultur-Traditioner, der betinger Forstaaelsen af, at det maa ske i nøjeste Kontakt med den Afklaring, som Formerne for Ligbrændingen efterhaanden undergaar, og med de Følelser, hvormed den store Befolkning omfatter den.

Urner fra den kgl. Porcelainsfabrik. —Føroven: To Urner med Celadonglasur, udførte efter Model af Billedhugger *Hans Hansen*. —Forneden til venstre: Urne af krakeleret Porcelæn med Jernfarve og Forgyldning, udført af *Thorkild Olsen*. —Forneden til højre: Urne af mat Porcelæn, udført efter Tegning af *Niels Thorsson*; Laaget blaåt med forgyldte Stjerner.

Ohlsdorf Kirkegaard, Hamborg.

Af Overassistent, Havebrugskandidat *A. Hilsøe.*

Fra Hamborgs City tager man med den elektriske Højbane nordpaa til Forstaden Ohlsdorf, hvis Højbanestation bærer samme Navn, og lige over for Stationen ligger Hovedindgangen til Kirkegaarden Ohlsdorf, Tysklands – og sikkert dermed ogsaa Europas – største Kirkegaard med et Areal paa 408 ha. Et privat Vognmandsfirma har Monopol paa Omnibilkørsel paa Kirkegaarden fra Hovedindgangen til Kapel Nr. XIII i den modsatte Ende og tilbage igen, en Tur paa ialt 7 km for 20 Pf. frem og 20 Pf. hjem igen. Kapel Nr. XIII er det nyeste Kapel paa den yngste Del af Kirkegaarden, af hvilken Grund dette benyttes mest. Der er dog kun 12 Kapeller ialt, idet Kapel Nr. II endnu ikke er bygget, men kun projekteret.

Kirkegaarden deles efter den Maade, den er anlagt paa, i to omtrent lige store Dele, en landskabelig og en arkitektonisk Del. I den landskabelige Del, der er den ældste – planlagt og paabegyndt af Kirkegaardsdirektør Cordes i 1875 – har man søgt at skjule Gravstederne ved store Parkanlæg helt uden Grave eller kun med enkelte, større Familiegrave, og de nødvendige Kvarterer med Liniegrave og mindre Familiegravsteder er skjult fra Hovedvejene ved Træer og Buske, saa denne Del nærmest ligner en „Skovkirkegaard“. Den arkitektoniske Del, som er tegnet og paabegyndt af Direktør Linné i 1919 og stadig udvides, er Eksemplet paa en moderne Kirkegaard, hvor Pladsen er godt udnyttet, idet Terrænet er inddelt i regelmæssige Afdelinger, som igen er delt i mindre „Gravgaarde“ ved Hjælp af smukke Hække, og det hele er harmonisk forbundet ved en praktisk og smuk Vejføring. Hele Kirkegaarden er

Parti fra den nyere Del af Ohlsdorf Kirkegaard.

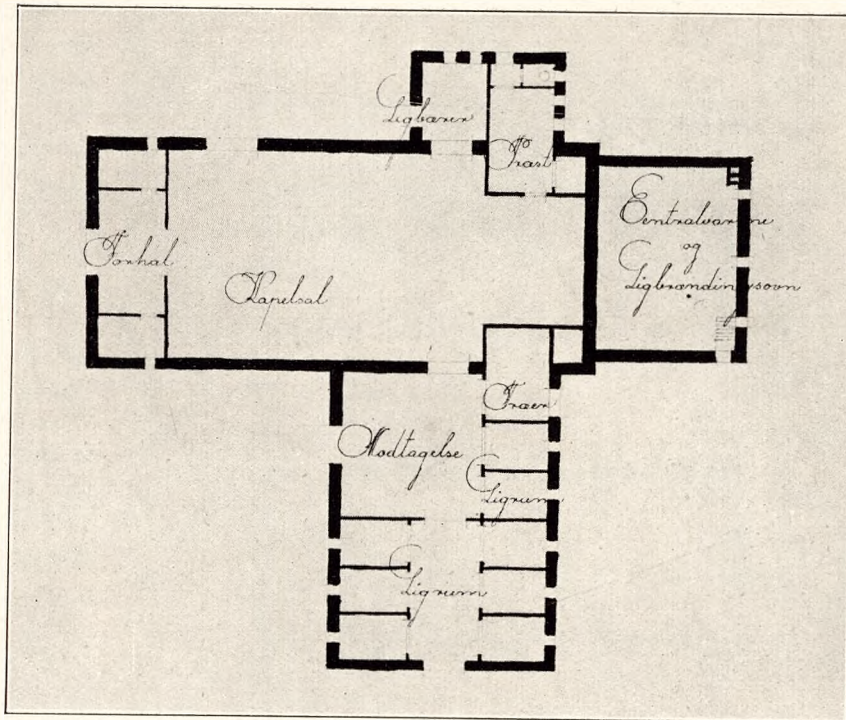
gennemdrænet, og Drænvandet samles i den landskabelige Del i smaa, idylliske „Skovsøer“, hos Linné i rektangulære, rolige Bassiner, hvortil er knyttede smukke Anlæg. Hovedvejene har Navne og er meget brede med et Anlæg i Midten og Rabatter eller Busketter paa Siderne, og de forskellige Strækninger er beplantede med forskellige, karakteristiske Allétræer for at lette Orienteringen, hvilket nok kan være nødvendigt paa en saa stor Kirkegaard.

Turnus er 25 Aar i Familiegrave og 20 Aar i Liniegrave. Der begraves kun i almindelig Dybde.

Lidt Statistik herfra er ikke kedeligt: Der finder aarlig 12,000 Begravelser Sted. Der beskæftiges 6–800 Mand, som i Lønninger tilsammen faar udbetalt 2 Millioner Mark aarlig. Kirkegaarden er 12 km i Omkreds og har 18 km Hovedveje, der maa befærdes med Biler. Hvor mange Hundrede, ja maaske Tusinde km Gange, der er ialt, vides desværre ikke. Her er eget Vandværk med en samlet Ledning paa 80 km, som bringer Vandet rundt til 2600 Vandposter.

Selvfølgelig hører der et stort Gartneri og Planteskole til Kirkegaarden, som har Monopol paa Anlæg og Vedligeholdelse af Gravstederne, hvilket giver en artig, aarlig Indtægt.

Grave og Vandbassin i den nyere Del paa Ohlsdorf Kirkegaard.
Foto: „Gartenschönheit“.

Kapel paa Aalborg ny Kirkegaard.

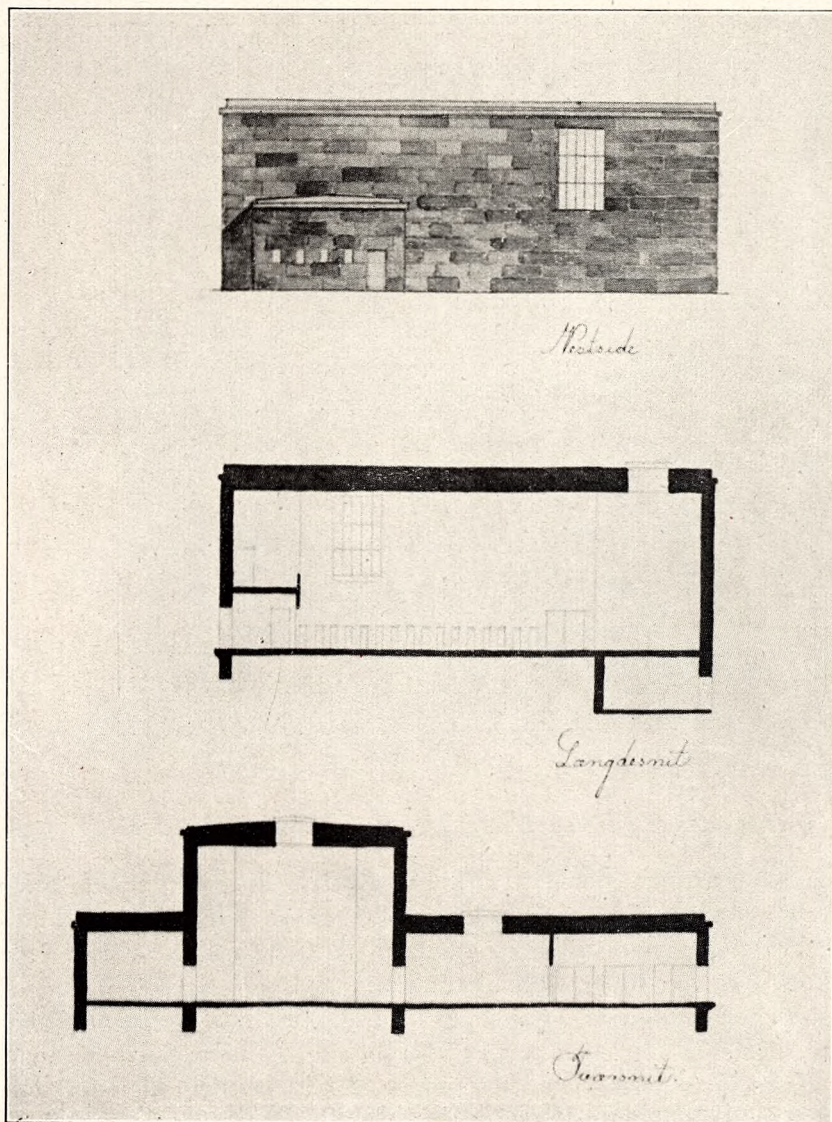
Efter forudgaaende Konkurrence har Hr. Arkitekt *K. W. Orland* opnaaet første Præmie for et Projekt til et nyt Kapel paa Aalborg Kirkegaard. Idet vi her bringer Afbildninger af dette Projekt, bringer vi tillige nogle af Arkitektens Udtalelser vedrørende de Synspunkter, han har ladet være raadende:

1) Salen – den almindelige firkantede, aflange, er med Henblik paa Højtideligheden den mest konsekvente, ligeledes bedst i akustisk Henseende og billigst. Kapelsalens Udformning og Rummenes Gruppering maa bestemmes af Ceremonien. Idet der holdes en Tale ved Kisten, giver det naturligt en aflang Sal. Bagvæggen maa, som i en Kirke, danne en fast Afslutning for Kisten og Salen. Kapelsalen maa have en rolig og samlet, ikke for stærk Belysning. Ovenlyset over Kisten er af en meget smuk Virkning, og det ene store Vindue i Siden giver netop det rolige, afdæmpede og fuldt tilstrækkelige Lys.

2) Modtagelsesrum for Ligfølge maa ligge umiddelbart op ad Salen og umiddelbart ved Ligrum, saaledes at det kan bruges saavel ved Aflevering af Kisten som til Opholdsrum for de paarørende ved Begravelsen. Der maa være Plads til ca. 50–60 Mennesker foruden Kisten.

3) Ligrum – her maa det sikkert anses for bedst at holde sig til den ene Gang, fra det gamle Kapel vedtagne Form, med enkelte Ligrum, som forøvrigt ikke er daarlig, til Trods for at man andre Steder kun har et fælles Ligrum og desuden en Pyntestue. Gulvarealet bliver nogenlunde det samme i begge Tilfælde.

K. W. Orland: Plan til Kapel paa Aalborg Kirkegaard.

4) Rum for Træer – skal have bekvem Adgang til Salen og det frie, saaledes at Træerne kan stilles udenfor.

5) Ligbærere – bør være i Nærheden af Salen – dog staarder i Programmet, at de kan være i Kælderen, men de maa have bekvem og i alle Tilfælde en saa ubemærket Adgang til Salen som muligt.

6) Præsteværelset – skal ligge umiddelbart op ad Salen, saaledes at der er direkte Adgang, helst saa nær Kisten som muligt. – Præstens Toilet skal ligge saa langt borte, at en Udskylning ikke kan høres.

7) Toiletter for Mænd og Kvinder skal ligge saa langt

fra Hovedindgangen, at man ikke er generet af dem, og i det hele taget ligge saa ubemærket som muligt og dog være lette at finde. Udskylninger maa ikke kunne høres i Salen. Efter Programmet kan man lægge Toiletterne i Kælderen, men det maa sikkert anses for langt det heldigste, at de ligger over Jorden, da Lys og Luft ellers bliver utilstrækkeligt, og de bliver vanskelige at holde rene. Det bedste er sikkert at anbringe dem i Nærheden af Kapellet ved den i Programmet forlangte Garage og Værksted.

8) Rum til Ophængning af Klokke – dette er tænkt indrettet ved Pulpituret, saaledes at det ligger ned mod Vejen, hvorfra Ligtoget kommer.

9) Rum for Organist, Sangkor og Kantor – ligger ved Pulpituret, og da det kun drejer sig om ret korte Ophold, behøver det ikke at være stort. Ved Pulpituret skal

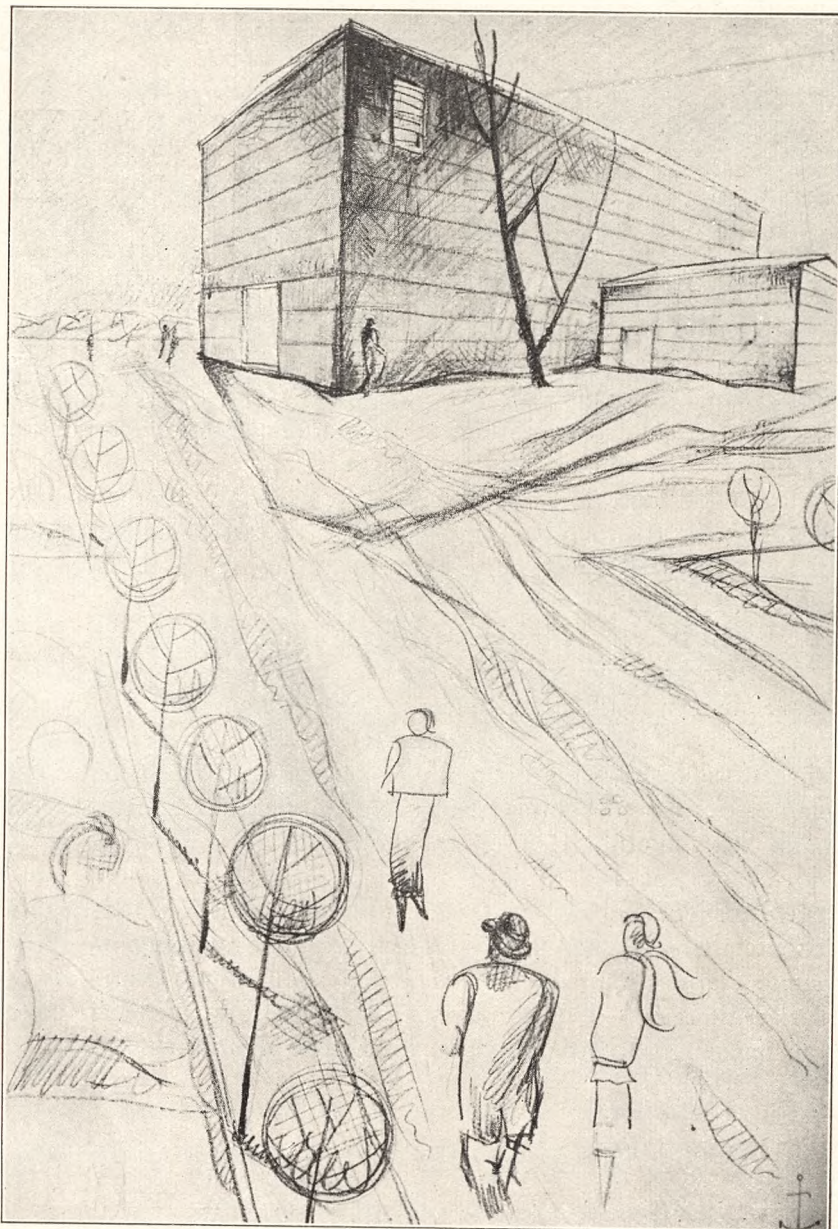
Snit af Kapellet samt Vestsiden.

Skranken ud til Salenværesaa høj, at man kan sidde ned uden at kunne ses fra Salen og være uden Tremmer eller lignende, men hel, saa man ikke kan se igennem.

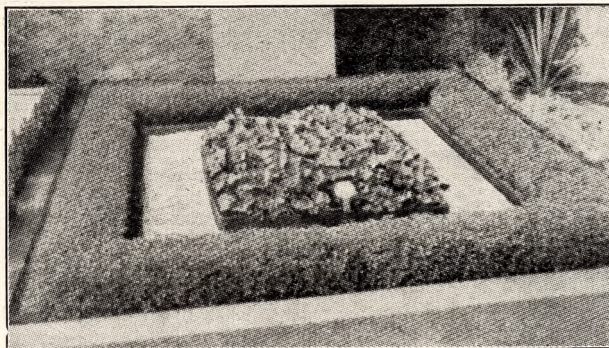
10) Ligbrændingen - der maa være Kælder under Kistens Plads, saaledes at man ved en paatænkt Udvidelse til Krematorie kan bruge denne til at sænke Kisten ned i. - Kælderen bruges til Centralvarmeanlæg. Man kan dog ogsaa helt tænke sig at undvære Kælderen, idet Krematorieanlægget kan indrettes saaledes, at Kisten gaar vandret bagud og Salen opvarmes ved Elektricitet.

Ved Krematorieanlæg kan der tænkes to Muligheder:

- 1) Kisten forsvinder lodret ned - dette er den mest benyttede Metode.
- 2) Kisten forsvinder vandret bagud.
- 3) Kisten bæres ud som ved en almindelig Begravelse og stilles ind i et Afleveringsrum. Denne Form maa dog ikke anses for fuldt tilfredsstillende, idet den almindelige Mening er, at det er en utilfredsstillende Afslutning at forlade Kisten og overlade den til andre, ved den lodrette Nedsænkning forestiller Folk sig i Almindelighed, at Kisten gaar direkte ned i Ilden.

Skizze af Kapellet.

En ny Kantplante for Gravstedsanlæg.

Teucrium chamædrys.

Af Planteskoleejer Oscar Bang.

I Almindelighed ser man paa Landets Kirkegaarde næsten kun anvendt Buxbom som lav, stedsegrøn Indfatningsplante. Og denne Plante, der har c. 2000 Aars Tra-

dition som Kantplante, er jo trods dens velkendte Mangler ogsaa saa anvendelig, at man hidtil aldrig har fundet nogen anden Plante, der har kunnet erstatte endsiges fortrænge den; man har forsøgt sig med mange, men er altid vendt tilbage til den. – Derfor har det vakt stor Interesse, at man i *Teucrium chamædrys* (Tysk: Gaman-der. Engelsk: Germander) endelig synes at have faaet en Plante, der har de bedste Betingelser for i stor Udstrækning at kunne afløse Buxbom og bringe Afveksling i Ensformigheden. –

Teucrium er en lille stedsegrøn Halvbusk, der ligesom Buxbom stammer fra det sydlige Europa og Orienten, den har c. 2 cm fintakkede Blade med skinnende grøn Farve, den er lidt mere ømtaalelig overfor den ydre Overlast end Buxbom, og skal paa Grund af sin stærkere Væxt studses lidt oftere, men har saa til Gengæld andre store Fordele frem for denne. Den kan praktisk talt plantes hele Sommeren, og kan, plantet Foraar eller Efteraar af smaa Planter, allerede i August-September danne en smuk fast Indfatning i 10-15 cm Højde, og *den behøver aldrig at plantes om*, man kan blot skære den ned til Jorden, saa bryder den frem igen som ny. Klippes den kun paa Siderne, bliver den c. 30-45 cm høj og blomstrer med elegante røde Læbeblomster i September-Oktober, og kan saa være en Erstatning for Lavendel, Nepeta og lignende Planter, men det er jo selvsagt som klippet Kant den paa Kirkegaarde har særlig Interesse. – Den er fuldstændig haardfør herhjemme og staar friskgrøn og fast paa mager Jord, hvor Buxbom kun vantrives og staar sygelig gul og hullet.

Kirkegaardens Træer. Løvspringet.

Af Havearkitekt Johannes Tholle.

Saa snart det begynder at blive Foraar, tager Folkevandringen til Kirkegaarden fat. Især er det Tradition i visse Egne af Landet, at man Aftenen eller Dagen før Store Bededag, Kristi Himmelfartsdag og de andre kirkelige Foraarshøjtider skal begive sig til Kirkegaarden for at pynte de Kæres Grave. Derfor er det rimeligt, om Kirkegaarden præsenterer sig i sit bedste Foraarsskrud, og især er det af Betydning, om Træerne er tidligt løvede og kan byde Folk et venligt Velkommen.

Løvspringets Tidlighed kan rette sig efter Voksestedet, – om det ligger i den nordlige eller sydlige Del af Landet, varmt eller køligt beliggende, om Træerne staar paa varm eller kold Jord o. s. v.; men det retter sig naturligvis i første Række efter, om

Gravsted, indrammet af *Teucrium*-Kant.

Træerne selv har Tilbøjelighed til at springe tidligt ud. Enkelte Individder blandt Træerne har en stærkt udtalt Evne til at løves tidligt, og gennem Formering maatte denne Evne kunne udvikles og udbredes. Mere almindeligt kendt er det, at visse Træarter springer ud før end andre. Til de tidligste hører Lærk, Hæg, Røn, flere Pilearter, El, Birk og Hestekastanie. Til de senest løvede Eg, Ask, Poppel og Robinie.

Paa hosstaaende Billeder vil man paa en nem Maade kunne sammenligne Løvspringet hos fire forskellige Træsarter, nemlig fra oven tilvenstre brogetbladet Ahorn, tilhøjre canadisk Poppel, nederst Pyramidetjørn og Pyramideavnæg. Billederne er, som det vil kunne ses, ikke taget i det tidligste Foraar, men er alle taget paa samme Dag, nemlig den 15. Juni 1926. Det ses tydeligt, at Ahorn har mest Løv, dernæst følger Pyramidetjørn med Løvet noget ujævnt fordelt paa Grenene, Pyramideavnæg med et fint Løv smukt og regelmæssigt spredt over hele Planten, samt alersidst, eller rettere sagt ganske nøgen, de canadiske Popler. De tre førstnævnte Træarter maa i Almindelighed regnes for meget velegnede til Kirkegaardsbrug, ikke mindst Ahorn paa Grund af den lette Krone, og de to Pyramidetyper paa Grund af deres ringe Skyggegiven og ornamentale Præg; den sidste (Poplen) maa regnes for ganske uegnet foruden paa Grund af det sene Løvspring ogsaa for sin alt for robuste og tøjlesløse Vækst.

Kirkegaardstræer paa Københavns Vestre Kirkegaard. Fotograferet 15. Juni 1926.

Kirkegaardsmure.

Af Arkitekt *Hans Schmidt*.

Da jeg sidste Sommer besøgte en Præst paa Sjælland, viste han mig bl. a. Landsbykirken og tillige med en vis Tilfredshed en Udvidelse af Kirkegaarden, som man netop havde faaet gennemført.

Om denne Kirkegaardsudvidelse var der opført en Ringmur med uregelmæssige Aftrapninger ned ad Kirkebakken, haard og kedsommelig. Tilmed havde man opført et Halvtagshus indenfor Muren paa et iøjnefaldende Sted og med Toilet-Døre direkte ud til Gravene. Præsten bekræftede, at Planerne var godkendte (af kgl. Bygningsinspektør!), hvad jeg næppe kunde tro.

At opføre Kirkegaardsmure med Aftrapninger paa Bakkeskraaninger er ikke ualmindeligt. Kedeligt er det imidlertid, at man ikke følger den gamle Tradition og lader Murens Højde følge Bakkens Form. Det kan jo dog saa let udføres af Beton og lidt Rundjern, og faar den derefter Hvidtekalk og afdækkes med Tagsten, vil den virke i Landskabet som de smukke gamle Kirkegaardsmure.

Spanske Kirkegaarde.

Af Bibliotekar *Hans Aage Paludan*.

*Hver Gang jeg gaar forbi og ser
Paa Kirkegaardens Led,
Jeg siger: Se, lille Legem,
Dér faar du dit Hvilested!*

(Spansk Copla).

Byen Barcelona har otte Kirkegaarde, af hvilke den vigtigste og ejendommeligste, indviet 1886, men – karakteristisk for spanske Forhold – endnu knap færdiganlagt, er den, som hedder *Cementerio nuevo* eller *del sud-oeste*, fordi den ligger sydvest for Byen. Det vil igen sige, at den er anlagt paa en smal Strimmel Land mellem Havet og Fæstningsklippen *Montjuich* (opkaldt enten efter et gammelt Jupiteralter eller efter gamle Jødebegravelser). Den gaar dog ikke helt ud til Havet, idet Vej og Havnepladser ligger imellem – Vejen derud, Fortsættelsen af Columbus' elegante Palmeboulevard, der standser ved Toldboden, er sandt at sige snarest en uordentlig, kilometerlang Losseplads –; men til Gengæld strækker Kirkegaardsanlægene sig et godt Stykke opad Bjergets Skraaning, hvor de bare, celleagtige Columbariemure tiltrækker sig Blikket paa lang Afstand. Det samlede Omraade er 308,661 Kvadratmeter, som falder i fire Afdelinger: for Katholiker, Jøder, Protestanter og *abortos*, naturligvis af meget forskellig Udstrækning; og den betegnes teknisk som en Forbindelse af den italienske Monumentalkirkegaard og den nordamerikanske Skovkirkegaard (*parque fúnebre*). Det maa dog siges, at den første Karakter er ubetinget den fremherskende; man vil ikke kunne sige, at Monumenterne noget Sted forsvinder i det Grønne eller ophører at være det prægende Element i Anlægget.

Fra de ydre Lossepladser og Haver med frodige Tomatespalierer udenfor fører en dekorativ, stensat Cypressallé i Sving med brede Trapper imellem op til en prægtig Portal; her staar hele Vejen Tiggere opstillet, eller de ligger langs Fortovet og udstiller deres uhyggeligt udseende Saar og Defecter, der dog ikke altid er lige saa

slemme, som de bringes til at tage sig ud. Straks inde paa den viede Grund ligger et skinnende hvidt Kapel med mange Spir og gothiske Motiver og en Englestatue foran og omgivet af fornemme Palmebusketter. Allerede har man paa venstre Haand lidt oppe over Vejmur og Trægrupper haft en første Række store Stenmonumenter, Kupler, Kors og Spir med Opstandelsens Engel pegende opad med sin Palmegren, – og forbausende naturlig, ligesom vokset op af Stedet og Omgivelserne virker den her, hvor Palmerne staar i store Grupper ved Foden og bølger med brede, fingrede, skinnende Blade.

Ellers er det Pebertræerne, hvis Løv hænger dølgende og fint mellem Stenene, Magnolierne, der med store, hvide Blomster i de mørke Buske giver Natur-Baggrund for Gravstederne, men navnlig Cypressernes lange Alléer og sorte Tykninger, som gør denne Gravmark til en Have, – Dødningehaven, hvor Livets og Dødens Engel kan have deres Skjul i de stille, øde Gange: St. Josefs Allé, St. Peders, Santa Eulalias hedder de, alle opkaldt efter Helgener, og Mennesker møder man kun sjældent. En Obelisk er Samlingsmærket, hvorfra de i alle Retninger fører op og ned, hvor Stig-

Fra Barcelonas nye Kirkegaarde.
 Øverst: Cypresallé. Nederst: tilvenstre Kapel og tilhøjre Monumentalgrave.
 Foto: Hr. Amtsforsvalter Heuckendorff.

ningen er begyndt. Imponerende er disse Mausoleer i Sten og atter Sten, som er Sydboens Ideal, men berører de fleste Nordboer saa koldt, især just naar Solen brænder hedest paa alle disse Stensider, Marmorflader, Kapeller med buede Ruder, eller paa Søjler, tykke, massive Stenkors, omgivne af hvide, opadskraanende Gravstene, ordnede i Stjerneform udenom, eller de tykke, lave, tungede Dværgmure mellem Gravstederne; kun spredt oplives Stensætningerne af lidt blaa Forglemmigej eller ildrød Pelargonja, af nogle Roser eller Heliotroper. Det er den „monumentale Kirkegaards“ sædvanlige Karakter, her er intet nyt for den, der kender Genovas eller Milanos berømte Nekropoler eller San Lorenzo i Rom, hvor dog Cypresseskoven endnu mere overskygger Grupperne af Gravmæler.

Kun røber den catalanske moderne Smag sig som overalt i Barcelona, i Villakvartererne som i Guëll-Parkens barokke Anlæg, ogsaa i denne Have ved adskillige overraskende, storpralende, brogede Monumenter uden virkelig Stil, men hvor det tydeligvis kun har kommet an paa at imponere sig selv og andre, gøre det mere storslaet end Omgivelserne. Barcelonas Rigmænd har den Ærgerrighed i Livet som i Døden, og den er jo heller ikke ukendt andre Steder; her viser den sig f. Eks. i mange Gensimer og Snørkler og Grotter, mørkegrønne Mosaiker og kulørte Fajanceblomster. Der er kæmpemæssige korsfæstede Frelserer paa rigt forsirede Kors, omgivet af tunge Metalkæder; Familien Sepulvedas Gravmæle i hvidt Marmor fuldt af mejslede Søjler, Kranse, Buer og et tykt Filigrankors, omgivet af et af de kunstfærdige, blomstrede, forgyldte Smedejernsgitre, der altid har været en spansk Specialitet; eller Familien Portabellas, et græsk Motiv (vist bygget efter det genrejste Skatkammer i Delfi), men udstyret med Stenkranse over Søjlekapitælerne, Kors over udbredte Englevinger, og overbroderet med à-la-grec-Bort, Alfa og Omega paa Døren, og saa hedenske Trefødder udenfor; græsk Enkelhed ligger afgjort ikke for Barceloneserne. Familien Carbonell har et lignende Marmortempel med sammenslynget P og X i tre massive Stenhjul paa Taget, Akanthusmotiver over Portalen og to levende smaa Yuccatræer foran; søjlebesatte Rotunder med mørke Baand og korinthiske Sving paa Pillerne og bladet Gitter om med Hoveder som piggede Morgenstjerner, der stritter omkap med Kaktus i Reliefvaser paa Postamenter helt rundt. Et Parti med ældre, allerede lidt forfaldende Monumenter, Kupler og Spir uden Plantevækst, minder helt om Mamlukgravens Stenørken ved Cairo. Indskrifterne giver lidet udover Navnet og „*Requiem*“ eller „*Requiescat in pace*“; og paa ren Skulptur er Kirkegaarden ogsaa sparsom: udover enkelte Buster kun Engle, der staar med Bogen eller skriver Navnet paa Stenen, en smuk siddende Engel under en Obelisk over Familien Albareda, hugget af Don Leandro, en Billedhugger af Familien. Ofte er som i Italien og Frankrig sorte Evighedskranse anbragt paa Stenen eller en Kasse med den Afdødes Fotografi; men man træffer ikke som saa tit i Milano f. Eks. den sørgende Enke kastende sig over Stenen, udhugget i Legemsstørrelse med fuld Portrætlighed: denne sydlandske Voldsomhed og Udvendighed i Sorgens Udtryk – ogsaa i Gravskrifterne – ligger Spanieren fjernere end Italieneren; han er mere behersket og reserveret udadtil, omend ikke i Ønsket om at imponere ved Monumentets Storhed.

Det er ikke Skik at blotte Hovedet for Ligtogene; disse bevæger sig i hastigt Tempo, som man ogsaa ser det i Orienten, Hestene i Trav; alt er holdt i hvidt, Vogn og Heste, Tæpper og de seks hvidpudrede Lakajer, der hører til ved fornemme Begravelser.

(Fortsættes).

Til Maribo.

Af Førstelærer *Frands Hansen.*

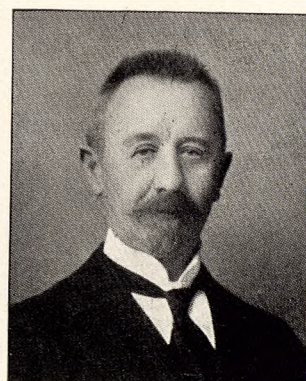
Naar „Foreningen for Kirkegaardskultur“s aarlige Generalforsamling denne Gang afholdes paa Lolland-Falster, og Mødestedet er blevet *Maribo*, er det sikkert sket ikke alene, fordi det er den gamle, ærværdige Stiftsby med den prægtige Domkirke, som gemmer Minder, bl. a. om Danmarks berømte Kongedatter Leonora Kristine, men ogsaa fordi denne hyggelige, gamle og dog fremadstræbende lille By i sine overordentlig smukke Omgivelser ejer en Skønhedsværdi, der burde kendes.

Det er derfor mit Haab, at Foreningens Medlemmer saavel som andre i Kirkegaardssager interesserede i stort Tal vil gøre Alvor af at følge Indbydelsen til Mødet den 15. Juni i Maribo, hvor Deltagerne vil kunne høste rigt Udbytte baade i Kirkegaardssagens Interesse og ved de Skønhedsindtryk, der kan hentes her i de idylliske Omgivelser.

Særligt vil maaske ovenstaaende Parti fra Maribo Kirkegaard, der er kendt viden om og beundret af alle, der besøger den skønne Plet, tale til de Besøgende som den „Dødens Have“, den er, med sin enestaaende Beliggenhed ud til Maribo smilende Sø med sin smukke Taksallé og med den vidunderligste Udsigt over mod dens smaa Øer og skovkransede Baggrund, hvorfra det kendte Søholts hvide Slot skinner igennem.

Jeg tør ikke alene paa egne, men ogsaa paa den gamle Klosterbys Vegne byde alle Gæsterne et hjerteligt Velkommen!

Allé af klippede Taks paa Maribo Kirkegaard. – Antagelig plantet ca. 1870.

Omkring Kirkegaardsloven.

1922 – 30. Juni – 1932.

Af Pastor A. Bartholdy Møller.

Der kan være Grund til her i Tidsskriftet at minde om, at Loven om Kirkegaardsforhold ved Udgangen af Juni Maaned har oplevet sit første Decennium og saaledes er jævnaldrende med Foreningen for Kirkegaardskultur, der stiftedes ca. halvandet Aar forinden.

Denne Lov (af 30. Juni 1922, sign. af J. C. Christensen) er sammen med den kgl. Anordning af 10. December 1927, der udstedtes af Kirkeminister Bruun-Rasmussen, kommet til at staa som en Milepæl paa dette Omraade. Den har været Grundlaget for den Udvikling, der siden har fundet Sted, og har betydet et væsentligt Fremskridt med Hensyn til Ordningen af vore Kirkegaardsforhold.

Der er her givet gode og tidssvarende Anvisninger om Anlæg og Udvidelse af Kirkegaarde, om Vedligeholdelse, om Tilsyn m. v. Ting, der tidligere maatte nøjes med at staa som „fromme Ønsker“ – om Beplantning og Anlæg af Gange i tilstrækkelig Bredde, Regulering og Kortlægning, Førelse af Protokoller, hvorved man kunde sikre sig den bedst mulige Udnyttelse af Arealet og tilfredsstillende berettigede hygiejniske og æstetiske Hensyn –, saadanne Bestemmelser førtes nu ind under Lovgivningens almindelige Regler som noget, der kunde kræves. Og der er Grund til med Paaskønnelse at henlede Opmærksomheden paa denne Lovgivning, der har givet Stødet til, at den Forvirring og Planløshed, der tidligere herskede mange Steder, for en stor Del er afløst af Orden og Planmæssighed, om man end paa dette Omraade, hvor det pietetsfulde og stærkt følelsesbetonede træder saa meget i Forgrunden, maa gaa lempeligt til Værks.

Blandt de Opgaver, der er betroede Menighedsraadene, er Omsorgen for Kirkegaardsforholdene ikke af mindst Vigtighed. Tanken om, at vi sidder i Dødens Skygge, har et omfattende og dybt Tag i Menneskers Sind. Det vil altid hjælpe til at stemme Strengene paa den rette Maade, naar Kirkegaarden fremtræder i en tiltalende Skikkelse, og man mærker, at Sansen er vaagen for ogsaa paa denne Maade at værne om de Afdødes Minde. – Gennemgaaende maa det vist ogsaa siges, at Menighedsraa-

Kirkeministrene *J. C. Christensen*, Kirkegaardslovens Fader, – *Fr. Bruun-Rasmussen*, Den kgl. Anordnings Fader, og *P. Dahl*, den nuværende Administrator af Lov og Anordning.

dene er sig deres Ansvar paa dette Omraade bevidst, og at Loven har haft en gavnlig Virkning i Retning af at vække deres Interesse for disse Forhold.

Foreningen for Kirkegaardskultur har gerne villet arbejde paa Linie med Lovgivningen ved at stille sig til Raadighed med sagkyndig Bistand, som det ofte har skortet paa. Og vi har haft den Glæde at modtage Tilskud fra Kirkeministeriet og Landbrugsministeriet, fra Ny Carlsbergfonden og Roskilde Domkirkes Midler, Gartnerforeninger, Sparekasser o. lign., hvorved det har været muligt bl. a. at opretholde Foreningens smukke og rigt illustrerede Medlemsblad, omend i det sidste Aar med forringet Sidetal. Nylig er der indledet et Samarbejde med Stenhuggermestrenes Forening, der arbejder med et beslægtet Formaal for Øje. Og Gravmonumenterne, der i saa høj Grad præger Kirkegården, men som ofte er intetsigende og stilløse – for ikke at bruge stærkere Udtryk – skulde gerne indgaa som Led i vor Kirkegaardskultur.

Sammen med vore gamle skønne Kirker giver Kirkegaardene, navnlig paa Landet, det danske Landskab noget af sit Præg. Vi har utvivlsomt gode Betingelser for at udvikle en særlig *dansk Kirkegaardskultur* – ikke for at tage Konkurrencen op med den Pragtudfoldelse i Marmor, som man kan se i Udlandet, og som møder os Danske som noget koldt og fremmed – men i Retning af det havemæssige, det stillfærdige og hjemlige, der kan stemme Sindet til Andagt, og passer med vor Folkekarakter.

Den store Tilslutning, som Allehelgensandagterne har vundet, vidner ogsaa om de dybe sjælelige Værdier, der knytter sig til vore Kirkegaarde og til de stille, minderige Stunder paa de Steder, der gemmer Støvet af vore Kære. Og det vil næppe lykkes at ændre den Forkærlighed for Jordfæstelsen, som har fulgt den kristne Menighed fra Begyndelsen, i Følelsen af, at ogsaa her var Menighedens Herre gaaet foran.

Maatte den gode Udvikling af vore Kirkegaardsforhold, som Loven af 30. Juni 1922 har været et væsentligt Led til at fremme, fortsættes i de kommende Dage, saa Lovgivningen, det private Initiativ og alle gode Kræfter kunde samvirke i det fælles Formaalets Tjeneste, saa Kirke og Kultur paa dette Omraade, hvor det ligger saa nær og Betingelserne er gunstige, kunde række hinanden Broderhaand.

3 Typer paa Hvidbirk; fra venstre: opret, bredkronet og hængende Form.

Foto: C. N. Se Teksten S. 20–21.

Kirkegaardens Trær.

Hvidbirken.

Af fhv. Statsplanter C. Nielsen.

I en Artikel her i „Vore Kirkegaarde“, VIII S. 1 ff., har jeg omtalt Betydningen af gode Læforhold uden om Kirkegaarden, særlig paa Jyllands Vestkyst. Her vilde jeg gerne fremhæve den Betydning, det har, at Valget af Træarter til Kirkegaardens indre Anlæg sker med Omhu, ikke mindst med Hensyn til Anlæg af Alléer og Hække. Næppe noget Beplantningsanlæg frembyder saa mange Vanskeligheder i Retning af varsomt Valg som netop Kirkegaarde. Her maa trædes skaaansomt overfor det Præg, der bør hvile over Anlægget, og skyldige Hensyn bør der tages overfor Gravstedejerne.

Træerne langs Hovedadgangsvejene bør saaledes ikke brede sig eller dominere og skygge for stærkt over de tilstødende Gravanlæg og derved næsten umuliggøre disse smaa Anlægs Trivsel. Paa den anden Side skulde en Allé ikke gerne holdes indklippet i for stærk Grad. Stærkt

beklippede Anlæg kan virke alt for slikket og overfriseret. Ganske anderledes tiltalende er Allétræet, naar det kan faa Lov til at udvikle sin Kronekappe paa naturlig Maade.

Antallet af Træarter, som egner sig for Formaalet, er her ret indskrænket, ikke mindst paa vindudsatte Kirkegaarde og under tarvelige Jordbundsforhold.

Jeg skal her holde mig til en enkelt Træart, som i ganske anderledes Omfang burde udnyttes som Allétræ, nemlig *Birken*, og her vil jeg fremhæve Hvidbirken eller Dunbirken (*Betula odorata*) som særlig egnet. Den er ikke alene den haardførste af Arterne, men Kronformen er mere regelmæssig end hos Vortebirken (*B. verrucosa*), dog ingenlunde stiv i Formen. Med Alderen faar den som hos Vortebirken let hængende Grene, om end ikke saa fremtrædende. Dens lette lyse Løv giver skaaansom, mild Skygge. Den er meget nøjsom, og den er den blandt Birkene, som dufter mest i de lune Sommeraftener (se Billederne S. 19).

Hvor der er Spørgsmaal om Valg af Birk som Allétræ, f. Eks. paa den jyske Vestkyst, kan der kun være Tale om at faa denne Birk til at lykkes. Vortebirken kan paa disse Egne staa lovende nogle Aar, men holder sig kun en kort Tid, den bukker under for Klimaet og forskellige tilstødende Sygdomme. Anderledes med Hvidbirken. Den træffes som gammelt, sundt Træ i de 100-aarige gamle vestjyske Præstegaards- og Herregaardshaver samt i Egekrattene og de faa spredte Skovrester, et

Fra Københavns Vestre Kirkegaard. Allé af Hvidbirk.

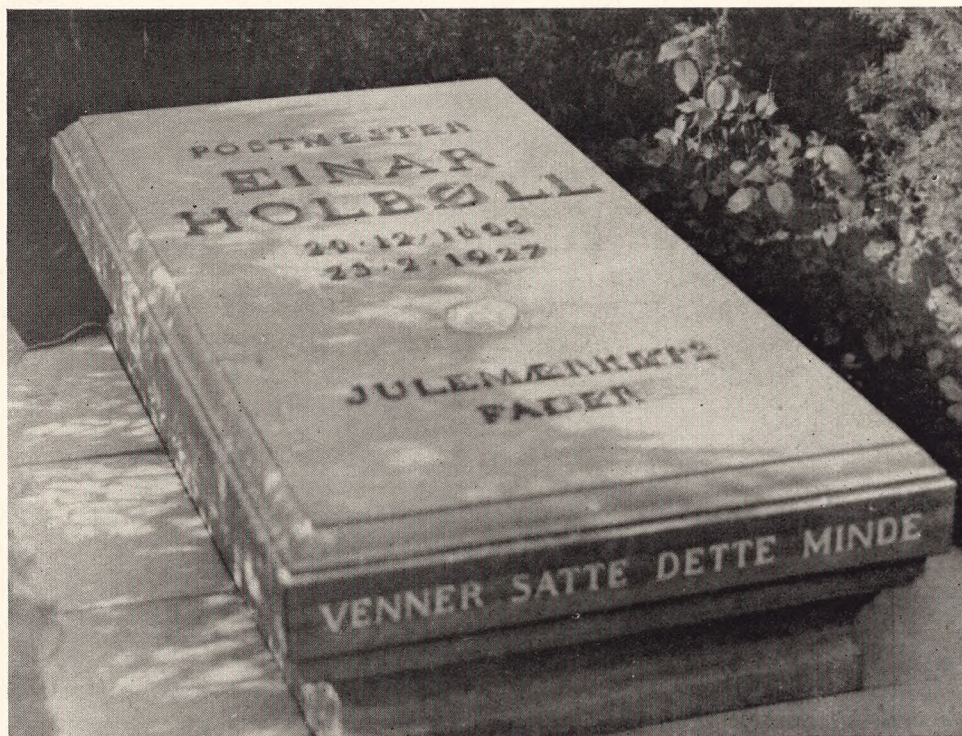
Vidnesbyrd om, synes jeg, at den her maa have sit Hjemsted. Anvendt som Kulturtræ lykkes den godt og maa henregnes til de Løvtræer, som bedst modstaar de barske Vestenvinde, men det maa være den ægte, dunede Form, der ofte kan være vanskelig at faa frem fra Planteskolerne, hvor den mest forekommer stærk blandet og krydset.

Der gøres for Tiden Forsøg med islandsk Hvidbirk fra Bajarstadaskov paa det sydligste Island, vistnok den Birkeskov paa Island, som gennem dens tusindaarige Bestaaen har nydt størst Fred for Kreaturer og derfor nu ejer den bedst formede og mest hurtigvoksende Træbestand. Meget tyder paa, at vi i denne smukke Birk vil faa et meget haardført Træ frem, der vil være værdifuldt i vort blæsende Klima som Stødpude paa særlig udsatte Steder, og som vil kunne modstaa Vindsvøb omkring Hushjørner.

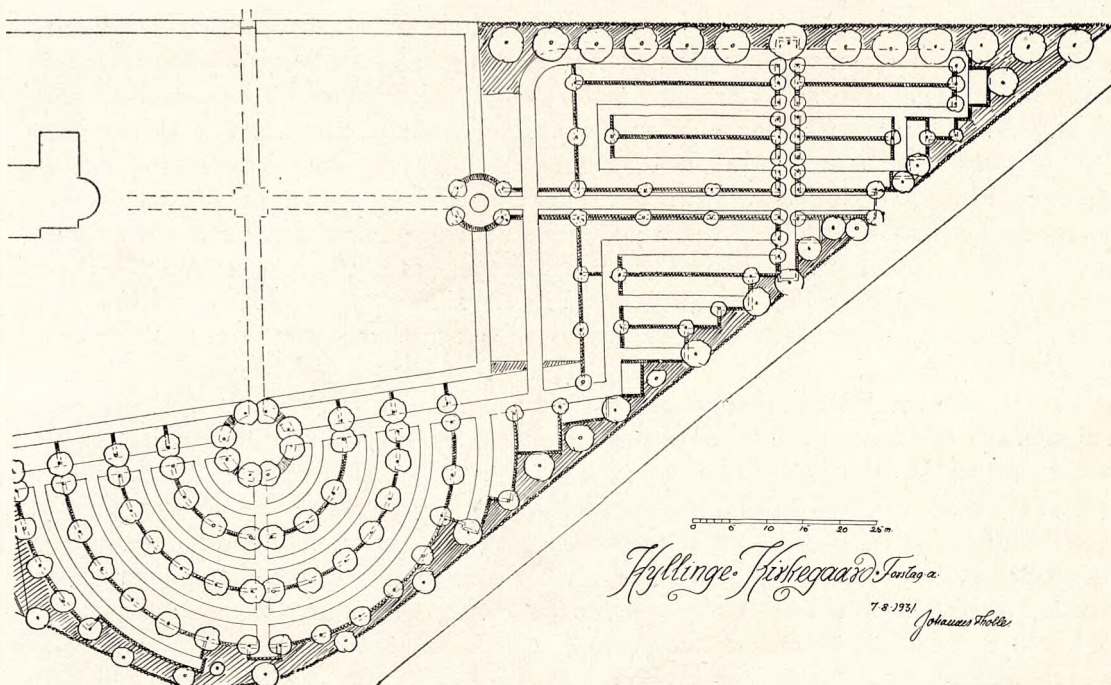
Et Forhold maa Opmærksomheden være henvendt paa ved Valg af Birk som Allétræ, nemlig: at Planterne ikke maa være for store, ikke over 4 Aar gamle. For alle Birkearter gælder nemlig, at Omplantning lykkes bedst i den unge Alder. Den sætter ikke Vildskud eller Rodskud og er derfor det Træ, som lettest holdes i Form, idet Beskæring indskrænker sig til Fjernelse af tørre Grene. Hvidbirken antager af sig selv en saa smuk, naturlig Form, at det vilde være Synd at lade den komme under Saksen, noget, den forøvrigt heller ikke er indrettet paa med den for dette Træ paa-faldende ringe Reproduktionsevne.

I Modsætning til Lindetræet er Birken et forholdsvis lidet anvendt Træ paa Kirkegaardene. Hvorfor den er det, er ikke let at sige. Maaske den er eller var i Fortiden et for almindeligt Træ udenfor Kirkegaarden og Interessen af den Grund mindre.

Paa Nutidens Kirkegaarde fortjener Birken større Interesse end mange andre Træer.

En smuk, nyere Gravsten.

Udvidelse af en sjællandsk Landsbykirkegaard.

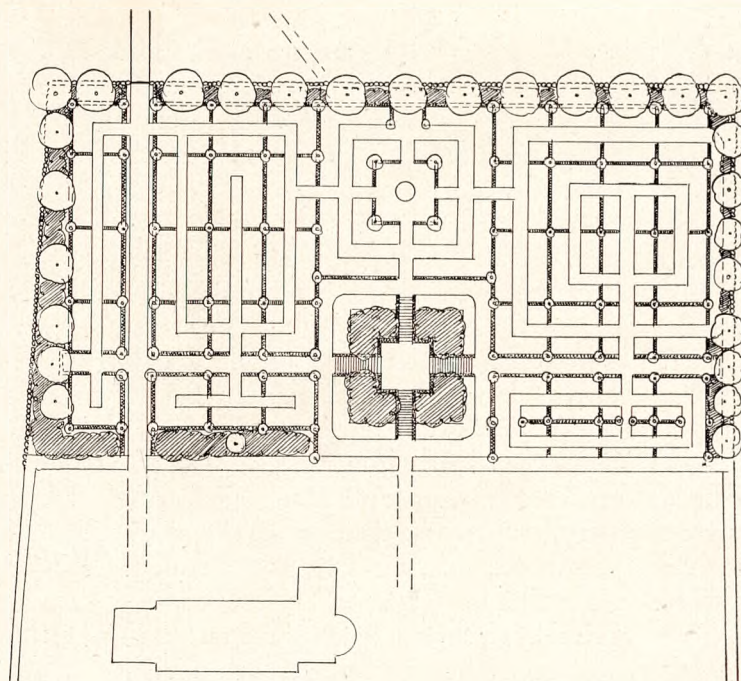
Af Havearkitekt Johannes Tholle.

Hvem, der giver sig af med Projektering af Kirkegaarde, vil ofte være ude for at staa overfor Forhold, som – skønt de er vitterligt urimelige – paa Grund af en eller anden Menighedstilkendegivelse, et Valgløfte givet af Menighedsraadet, en Beslutning fra et afgaaet Raad eller en eller anden kontraktmæssig Ordning med Hensyn til Jordkøb o. m. a., ikke lader sig rette. At det dog ikke altid er umuligt at faa ændret Forhold, som det straks maatte synes umuligt at røre ved, turde efterfølgende vise, og jeg skal ikke nægte, at den her refererede Sags Gang nok kan give En Lyst til ogsaa en anden Gang at gaa rette Vedkommende nærmere paa Klingen for at faa analyseret Forholdene, – og det skal være mit Raad til Kolleger ogsaa at gøre det. Og det skal samtidigt være min Kompliment til *Kirkehyllinge* Menighedsraad, at det har turdet tage en selvstændig Beslutning, selv om den gik imod et Menighedsrådes Udtalelser, samt at det har forstaaet at bøje sig for saglige Argumenter og ladet disse være mere raadende end tilfældige Stemninger. At enkelte Medlemmer af Raadet iøvrigt ogsaa før disse saglige Argumenters Fremførelse har set rigtigt paa Sagen, er en Ting for sig, men dette Syn havde blot ikke været tilstrækkelig kendt og havde heller ikke været fremført offentligt.

Sagen drejer sig i korte Træk om følgende:

I Sommeren 1931 blev jeg af Kirkehyllinge Menighedsraad anmodet om at udarbejde Forslag til en Kirkegaardsudvidelse. Man havde afholdt et Menighedsrådes Møde om Sagen, og uden at denne var bleven belyst sagligt og fagligt, endsiges kritisk, havde dette Møde, der var besøgt af 20–30 Mennesker, paa en ren og skær Stemning ud-

Johannes Tholle: Udvidelse af Kirkehyllinge Kirkegaard; Forslag a. – Nord øverst. Maalestok 1 : 1000.

talt sig for, at Udvidelsen skulde ske imod Nord. Nogen dybere Aarsag til, at denne Udvidelsesretning blev foretrukket, skønnedes ikke at foreligge ud over, at Befolkningen om Aftenen gerne søgte hen til dette Sted, hvor der fandtes en Jordhøj, og fra hvilken der var en ret vid Udsigt over et smukt Landskab.

Ved mit første Besøg paa Stedet blev det nævnte Menighedsmødes Beslutning nævnt for mig som et *fait accompli*, og man ansaa det som værende min Opgave udelukkende at efterkomme dette Ønske ved at udarbejde en Plan over et passende Areal for Udvidelse her. Arealet (se Forslag b) laa altsaa Nord for Kirkegaarden og havde de deraf følgende uheldige Forhold, bl. a. Skygge fra Lætræerne i Kirkegaardens Nordside og Mangel paa Beskyttelse imod Vestenvinden. Arealet laa frit, ret svagt skraanende imod Nord og Øst. Den omtalte Jordhøj, der muligvis kunde være en Kæmpehøj, og som ikke tilhørte Kirken, laa meget nær ved en lille Indgang i Nord og altsaa ogsaa uheldigt nær Hegnet (Stengærde med Træer). Fra Kirkegaardens Hjørne i NØ gik en Kirkesti skraat over Arealet (Fortsættelsen øverst ses paa Planen).

Det forekom mig straks rent umiddelbart, at alle Omstændigheder talte imod at vælge dette Areal. At bevare Højen i sin oprindelige Form vilde kræve uforholdsmæssig Plads, og da dens Omrids var uharmonisk og lidet skønt, maatte en Regulering i alle Tilfælde finde Sted. En Regulering af den nærliggende ældgamle Skarnbunke var ogsaa tvingende nødvendig, hvorfor der maatte blive Tale om ret meget Jordarbejde —, og naar der skulde skabes et forsvarligt Læ for Vinde fra Vest og Nord, maatte Arealets eneste Fortrin: Udsigten over det smukke Landskab, nødvendigvis helt eller for en meget væsentlig Del forsvinde. Min første Udtalelse, efter at jeg havde overset Forholdene, var da denne, at en Udvidelse her maatte anses for at være ganske uforsvarlig og uhensigtsmæssig, og jeg hævdede det som min Pligt først og fremmest at give Raadet Anvisning paa, at et andet Areal, der laa ved Kirkegaard-

Udvidelse af Kirkehyllinge Kirkegaard; Forslag b. — Nord øverst. Maalestok 1 : 1000.

den, afgav langt de bedste Muligheder for en tilfredsstillende Løsning saavel i praktisk som æstetisk Henseende. Det maatte kort og godt være Opgaven først og fremmest at skabe en Plan for dette Stykkes Anvendelse, – i anden Række og som subsidiært Forslag kunde da komme det af Menighedsrådet ønskede Stykke. Her overfor hævdede man, at man maatte holde sig til den een Gang trufne Beslutning, og at jeg maatte tage det andet Arbejde paa min egen Risiko.

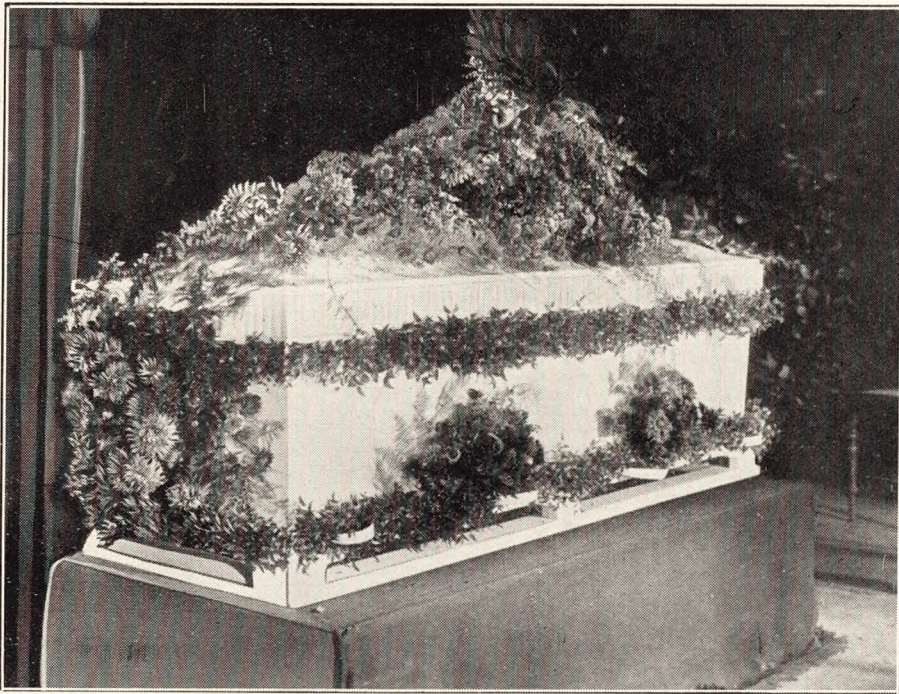
Til trods for dette ansaa jeg det stadigt for min Pligt først og fremmest at give Anvisning paa Indretning af det andet Areal, der var til Disposition. Dette laa langs med et Par Veje, der førte til Omegnen af Hyllinge, dels Øst, dels Syd for den nuværende Kirkegaard. Det havde foruden disse Fordele den Egenskab, at det hældte imod Syd, og ved at benytte det, vilde Kirkegaarden faa en passende og naturlig Afrunding og Afslutning, – der vilde være fortrinlige Læforhold, kunde skabes en ny, smuk Vejføring lige mod Kirkens Korrunding o. s. v. Tilmed var den af Ejeren stipulerede Pris til trods for Arealets Egnethed som Byggegrunde kun en Bagatel af, hvad han forlangte for det førstnævnte. Kun en nærliggende Brønd kunde tænkes at volde nogle Kvaler af sanitær Art, og Vejstøvet kunde naturligvis genere; men for begge Dele var der dog Raad.

Under disse givne Forhold udarbejdede jeg da først et Forslag til Indrettelse af en Kirkegaard paa det sydøstlige Stykke, ved hvilken Plan jeg lagde Vægt paa en ny Vejføring fra Kirkehyllinge mod Kirkens Korrunding samt en naturlig Udnyttelse af det sydlige Stykke ved en halvcirkelformet Inddeling. Imod Vejstøvet lagdes et forholdsvis bredt Støvbælte af Buske paa et ensidet Stengærde, og bag alle Gravstedsrækker anbragtes Skillehække (Ryghække). Dernæst udarbejdede jeg et Forslag for det andet Areals Vedkommende, og her indrettedes en Vej, der fra Kirkestien i Nord førte mod Kirkens Taarn; Højen indfattedes i en kvadratisk „Gaard“ og tilplantedes for at anvendes dekorativt, – ogsaa her anvendtes Skille- og Ryghække, og Forbindelsen med den gamle Kirkegaard klaredes i begge Tilfælde praktisk talt paa samme Maade ved tilstedeværende Gange. Antallet af Gravsteder androg i begge Forslag omtrent det samme: 6–700; Omkostninger for Forslag a ca. 9000 Kr. foruden Jordkøbet.

Ved det Menighedsraads møde, hvor disse to Planer forelagdes, gik man til min Glæde enstemmigt ind for min første Plan. Ganske vist erindrede man sig Menighedsrådets Udtalelse, men da der var særlige Forhold dette vedrørende, som maatte tages i Betragtning, – da endvidere en ca. 25-tallig Forsamling ikke skønnedes at være et mere fuldgyldigt Udtryk for Sognets Mening end det lovligt valgte Menighedsraads, og da man var overbevist om, at Forslag a absolut bød de rigeste Betingelser i alle Henseender, havde man Styrke og Mod nok til at gaa imod det nævnte Menighedsråds møde og gaa ind for min Plan.

Siden dette er bleven vedtaget, er der sket det, at Sagen er gaaet sin Gang imellem Autoriteterne, og bl. a. har Sundhedsautoriteterne godkendt Løsningen under den Forudsætning, at den ovenfor omtalte Brønd blev Genstand for en særlig Sikring, hvilket man var indforstaaet med; men endnu er Arbejdet dog ikke kommet i Gang, skønt der i Sommeren 1931 kun var 5 ledige Grave tilbage! –

*

Blomsten til vore Døde.

Kistedekorationer.

Af Blomsterhandler *Richard Tørslov.*

Blomsten er som Mennesket; den giver sin Kraft til nyt Liv, og ved Efteraaret, naar Naturens Liv gaar ind til Vintersøvnen, pranger Blomsterne med stærke, dristige Farver i utallige Variationer, som vil de sige Farvel med deres Sprog.

Det samme er Tilfældet ved Dødsfald; de Efterladtes Tanker og Tak — „siges“ med Blomster — derfor hævder Kistedekorationerne sig stadig, trods alle Indskrænkninger; ikke alene hævder sig, men de udvikler sig endog saadan, at Dekorationerne nu virkelig bliver Dekoration. De har i de sidste 10–15 Aar vundet saa stor Indpas herhjemme, at det nu er sjældent at se en Kiste, der ikke er smykket med Blomster ved Begravelse, saavel som ved Bisættelse i Krematorier.

Forhen smykkede man Kisten ved at anbringe Kranse paa Laag og Sider, — en køn Tanke, men uden Stil og Skønhedsbegreb, og nu ganske forladt.

Særlig de senere Aar har præget Opfattelsen af Dekoration. I Begyndelsesstadiet saa man, og ser endnu enkelte Gange, Buer af Snitgrønt, anbragt paa Trods af Kistens Linier; men Tiden og Kravene dikterer nu, at Kistens Linier skal underbygges og fremhæves ved Blomster og Snitgrønt, og det gælder endvidere, at Blomster anvendt med Forstaaelse forskønner, men anvendt i store Mængder virker modsat Opgaven.

Arbejder man i Forstaaelse med Blomster og Opgave, kan man opnaa at karakterisere den Afdødes eller ved Blomstens Farve, Art og Symbolik tolke de Efterladtes Følelser.

Blomsterpude paa Laaget og langs Siderne vandret løbende Blomsterbaand med Buketter.

Indenfor Kistemodellernes Omraade har Nutidens Smag gjort sig gældende, og den rene klare Linie, uden Løvefødder og Gesvejsninger, har præget de nye Typer.

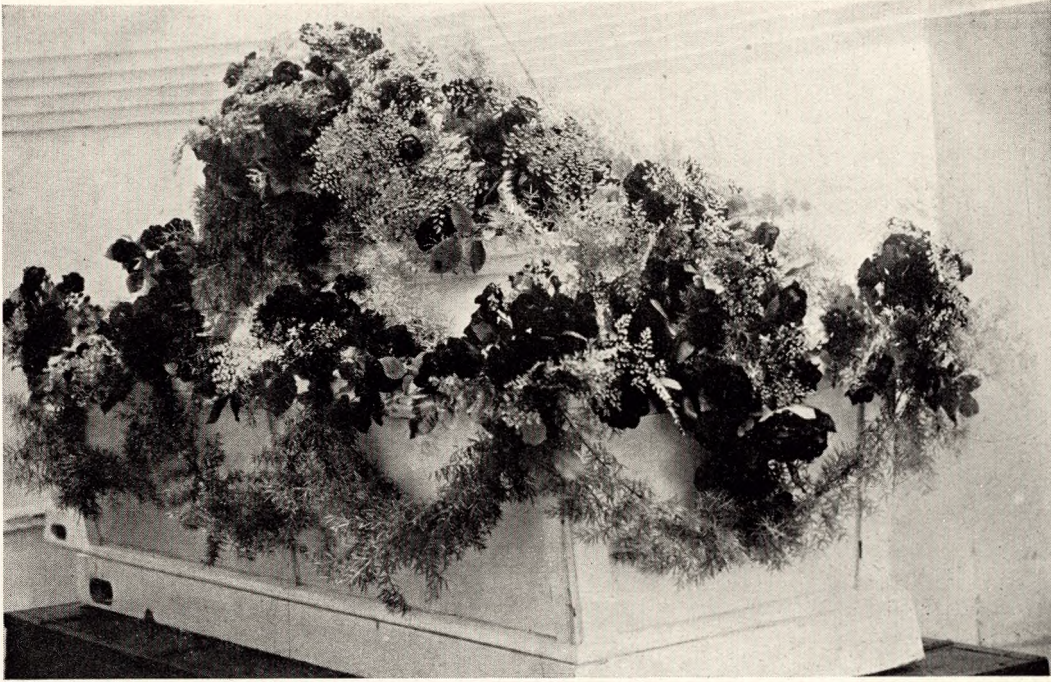
Billedet nederst S. 26 viser netop saadan en Kiste, hvor Dekorationen er udført med Forstaaelse af Kistens Stil, idet den smukke Linie er markeret og underbygget med vandretløbende Medeolaranker. Buketterne paa Siderne tvinger og fordeler Blomsternes Vægt paa en smuk Maade, idet den store Pude paa Laaget ellers vilde tage Magten fra Kisten.

Efteraaret 1931 blev en kendt Overlæges Kiste pyntet med Lyng som en sidste Hilsen til ham fra hans Fødeegn, hvor hans Rejser og Tanker var søgt hen, naar Tiden var dertil. Det er ikke altid de kostbare Blomster, der giver Følelserne og Tankerne til Kende paa den rette Maade; denne Lyngdekoration var i sin Beskedenhed skøn. Laaget var en stor Lyngpude, hvorfra Lyngranker søgte ned til Fodstykket for at slutte sig til en bred vandret Lyngguirlande.

Foraaret 1931 kom en Kunde, der havde mistet sin Datter paa 16 Aar, og bad om at faa Kisten dekoreret uden at have bestemte Ønsker om Blomsternes Art. Ki-

Øverst: Pude af Adiantum, Roser og Lathyrus, Ranker af Asparagus Sprengeri, Buketter af Lathyrus.
Nederst: Pude og Buketter af hvide Syrener og røde Roser og Ranker af Asparagus plumosus.

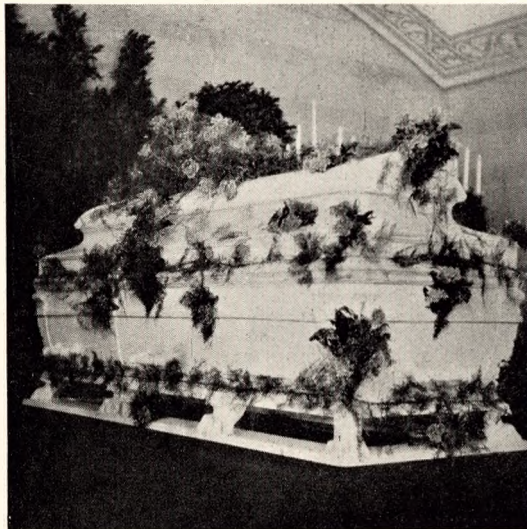

stens Dekoration blev udført med Foraarets Blomster; fra en Mospude midt paa Laaget skød ligesom Foraarets Blomster frem (Krokus, Vintergækker, Primula etc.), og de fortsatte med smaa Buketter af disse Blomster, ligesom vilkaarligt strøet ud over Kisten som et Symbol paa Datterens Alder.

Er Afdødes Ønske, at Kisten skal svøbes i Dannebrog, kan Blomster og Snitgrønt ogsaa hjælpe til at tolke de Efterladtes Tanker; med en grøn Ranke kan man holde Flaget ind til Kistens underste Ramme (se Billederne S. 28). Uden Sabel kan en Buket bundet aflangt eller en Pude, anbragt i det hvide Kors' Midte, give det bløde Præg, som ellers vilde mangle. Er den afdøde Officer e. l., saa Sabel og Ordener ligger paa Laaget, kan en Pudedekoration danne en diskret og smuk Ramme om Sabelheftet.

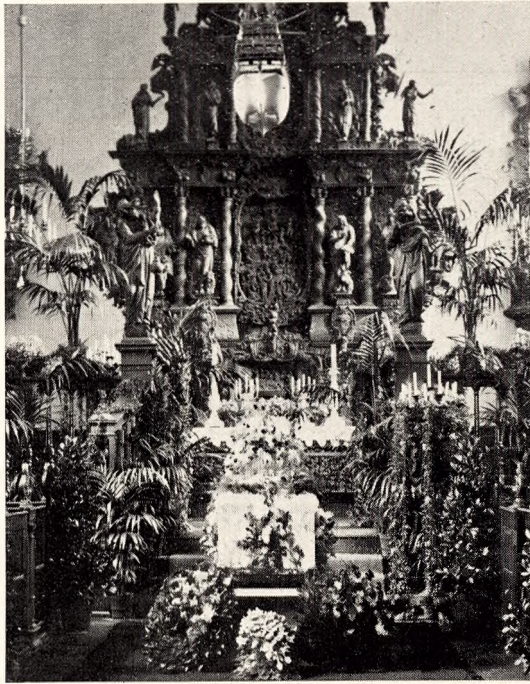
Blomsternes symbolske Farver præger ofte de Efterladtes Ønsker ved Kistepyntninger; her melder den mørkerøde Rose sig, som i Folks Bevidsthed staar som Kærlighedens Symbol.

Ved at forme Dekorationen af Roserne og de lange grønne Ranker, saa den virker som et Slør, der er sænket ned over Kisten med et koncentreret Punkt paa

Øverst: Røde Roser og Asparagus Sprengeri. (Bispebjerg, August 1929).

Nederst: Lyserøde Nelliker og Violer; let Pyntning. (Tørslov).

Øverst tilvenstre: Kirkedekoration omkring en hvid Kiste (Tørsløv), tilhøjre Kirkedekoration omkring flagsmykket Kiste (Helsingør, 1931).
 Nederst tilvenstre: Kiste af Moseeg opstillet i Hjemmet; paa Laaget røde og hvide Nelliker; Guirlander af Nordmannsgran (Tørsløv); tilhøjre: Flagsmykket Kiste; paa Laaget Juleroser, den Afdødes Yndlingsblomst; Flaget sammenholdt af Ranker af Asparagus Sprengeri (Tørsløv).

Midten af Laaget, kan man betegne et sidste kærligt, favnende Farvel. – Har man Øje for og Forstaaelse af Blomster og Blomsternes Sprog, har man indenfor Rammen af Kistedekorationer en stor Horisont at arbejde med – til Trøst og Hjælp for de Efterladte.

Spanske Kirkegaarde.

Af Bibliotekar *Hans Aage Paludan.*

(Fortsat fra Side 16).

Oppe bag disse fornemme Begravelser har man længe set ligesom Rækker af aflange Bistader eller hvide Celler, de striber Bjergets øvre Affald paa Afstand over den lavere Kirkegaard, de træder frem lidt oppe i denne, bag Buske og Træer, tit lige bag de monumentale Gravsteder; her nærmere kigger de frem som firkantede hvide Marmorplader i Rækker med smalle, mørke Rammer imellem, ofte som en Del af Klippesidens Graamur, og i nye Etager over hverandre. Det er den mere borgerlige saakaldte Columbariekirkegaard. Ad nye Terrasser kommer vi derop; Gade efter Gade ligger den som en hel By af saadanne snævre Lejekaserner i mange Etager og lange Rækker, som en afsides, trist og stille Stadsdel, hvor Barceloneseren flytter ud fra sin glade og larmende By. Denne Del af Kirkegaarden er hugget ud i lige store Kalkstensblokke („Øer“), som hver indeholder 240 Gravnicher, regelmæssigt ordnede over og under hverandre (de skimtes i Baggrunden paa Billedet nederst S. 16), og hver just lang og bred nok til, at en flad Kiste kan skydes derind. Derpaa tilmures Aabningen og forsynes med en Stenplade med Numer og Navn, ofte kun Forbogsta-

Kistepyntning i Hjemmet. Uheldigt virkende med sin løse og tilfældigt prægede „Opstilling“.

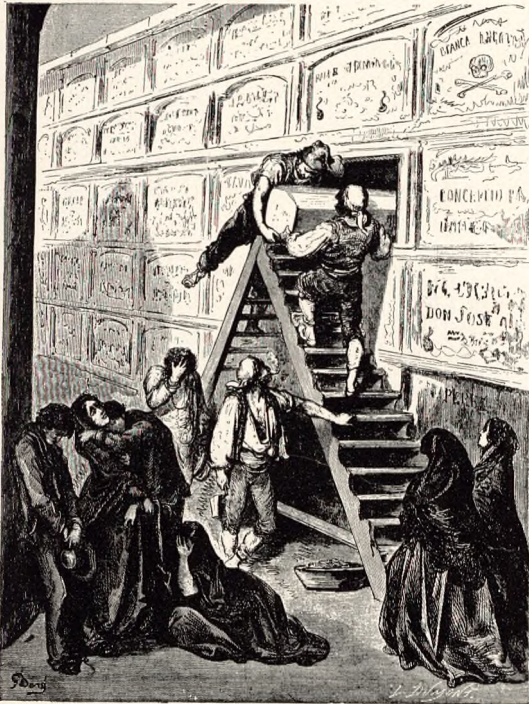
ver, af og til en lille Gravskrift. Man ser ogsaa smaa Gitre eller Glasruder for Aabningen, Fotografi af den Afdøde i Glas og Ramme, Evighedskranse eller Perlekranse. Saaledes Gade op og Gade ned paa begge Sider i 5-6-7 Etager, hvidt og støvet og stenet uden et Træ eller en Plante undtagen for Enden af hver Gade en i sin Ensomhed uendelig sørgmodig Cypres. Vi maa i disse Omgivelser tænke paa det bitre Ord af Keiserinde Elisabeth, at Cypressens Livsfunktion er Sørgmodighedstilstanden og Klagen, ligesom Menneskenes er de onde Ord og Bagtalelsen.

Man har ogsaa „Øer“ (*islas*) i Form af en firesidet Ramme om en indre Gaard, hvor da hver Side tager 75 Nicher i 7 Etager; ialt huser da en saadan Blok 4000 Døde, medens Gaarden er en trist, lukket Have af Tax og Cypres. Der betales 30 Pesetas for et saadant Nicherum i 5 Aar; men flere betegnes som „Propiedad“, d. e. Familiegravsted, og da der kun er Plads til een Kiste, fjernes denne ved senere indtrædende Lejlighed uden Barmhertighed, idet dens Indhold skydes bagud eller udtømmes i lave Fællesrum, helt forneden eller i anden saakaldt *fosa comun*. Foran staar grove, høje Dobbelt-Trappetiger som foran Boglagere eller andre Magasiner, her for at man kan naa derop med Kisterne til de øverste Etager. Gustave Doré har tegnet Situationen: de to *sepultureros* paa Stigen, baksende med Kisten, den sørgende Familie ved Foden og Mureren ventende med sin Murske parat og Piben i Munden (se Billedet S. 31); – hvad der hos Doré ser ud som grotesk Overdrivelse, er den trøstesløse, uhyggelige Virkelighed. *El cadáver* er ogsaa den spanske Betegnelse for den Døde.

Saaledes virker disse Columbariegrave, især i de øvre Gallerier, oppe mellem Skure og Stensætninger og Stenbrud, hvor der kun er Støv og Stenblokke, ikke en Blomst eller et Træ, ikke Grus over Klippegrunden. Ingen kommer her, naar der ikke er Begravelse eller Helgenfest, – Kirkegaardene besøges ikke meget i Spanien. Et skævt Kors rager op, et Portræt i Glas og Ramme falmer i Solen: et Øde. Det er en af de tristeste og uhyggeligste Kirkegaarde, man kan se, hvadenten Solen brænder hed og voldsom paa Stengaderne, eller Havhorisonten formørkes af sorte, truende Skyer. Thi en fri og vid Udsigt over Middelhavet, over Havn og aaben Sø, er det eneste forsonende Moment paa dette Sted, friske Vindpust kommer som Aandens Morgenluftning over disse Forkrænkelighedens Boliger, langt borte fra Menneskers Samfund. Thi her mangler enhver Fornemmelse af Fortrolighed med de Dødes Hvilesteder, som i Islams Lande, eller af – som vi synger det i Wesleys gamle Salme –, at „Helgen her og Helgen hisset er i samme Menighed“.

Denne Begravelsesform, der i det Ydre minder om de gamle romerske Columbarier, som man ser Rester af f. Eks. i Les Baux i Sydfrankrig, eller moderne Crematoriers Urnehaller, – blot at det drejer sig om en virkelig Begravelse uden Ligbrænding, – er almindelig i hele Spanien. Ogsaa Italien kender til disse Columbarier til hel Begravelse, baade over- og underjordisk: fra Katakomberne til San Lorenzos Kirkegaard i Rom, i Turin, Brescia, Venedig o. fl. St. findes de.

Efter samme Princip er *Kongernes Pantheon* i Escorial anordnet, og spanske Konger og Dronninger fra Carl V til Alfonso XII og Dronning Maria Christina († 1929) hviler her i sorte Marmor- og mørkerøde Porfysarkofager under Højaltret i det dystre Slotsskæpel. 34 Trappetrin nedenunder „Dødens Forkammer“, *El Pudrero*, hvor Balsameringen foregik dybt nede under Slottet, ligger den ottekantede, kolde og mørke Krypt, hvis blanke, riflede Vægflader skinner svagt som klare Vandstrømme, stivnede

af Kulden, i det dæmpede Kærtelys fra Alteret; og Væggene rundt, fire og fire over hinanden, staar Kisterne paa aabne Hyl-der med Langsiden udad. Een eller to Ni-cher stod tomme endnu, da Kongehuset maatte forlade Landet. Her hviler „*Caro-lus V Imp. et Rex*“ – Kejser Carl V, i hvis Riger Solen aldrig gik ned, – og „*Philip-pus II Hisp. Rex*“ – Munkekongen og Slot-tets Bygherre, „el santo fundador“, med det urolige Menneskehjerte bag Kutten, han der udrød i et Vers: „Tilfredshed, Tilfredshed, hvor er du?“ Og i Marmo-rets Ro sover mangen „*Elisabeth Regina*“ og „*Margarita Regina*“, trætte af det span-ske Hoflivs Intrigespil.

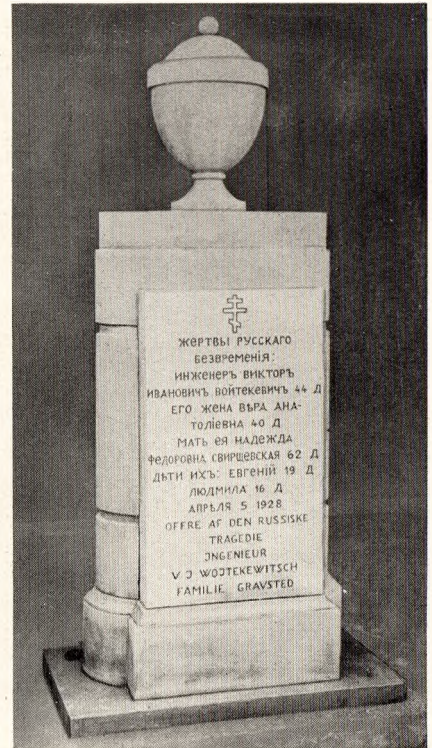
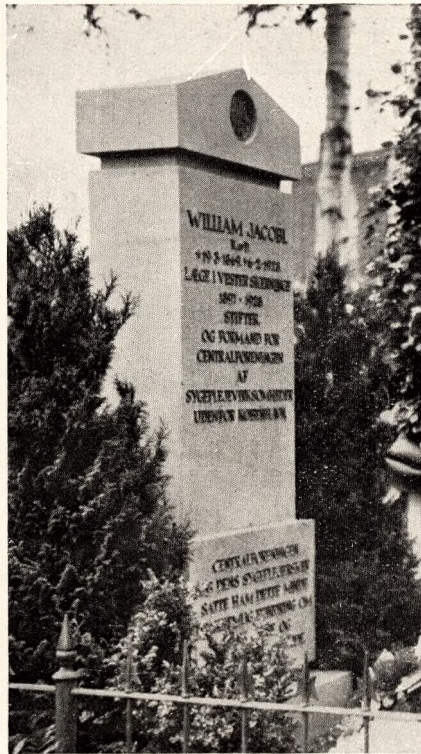
End mere Lighed med Kirkegaardens Columbarier har Dele af „Infanternes Pan-theon“ i Escorial, som ligger højere oppe, i Dagslyset: hvide, marmorskinnende Rum under cassetterede Stjernelofter. Her staar

Prinsernes Kister i Vægnicher, og midt paa Gulvet er hugget en mægtig Marmor-opsats i Rundform med en Trefod paa Toppen og forøvrigt bestaaende af tre Etagere Nicher ordnede i Stjerneform ud fra Midten, saaledes at Kisterne kan skydes ind mod Midten fra alle Sider og mures inde med en Marmorplade som paa Kirkegaardene. Navnene staar i sort udenpaa mangen en Carlos, Juan de Austria, Maria Teresa, Isabel, der levede ubemærket i Tronens Skygge og Etikettens Baand. Og latinske Skriftord taler til den Besøgende om Patientia og Misericordia, om Pax og Pietas. „Jeg dør ikke, men lever for at prise dine Gerninger“, staar der et Sted. –

To Gravskrifter fra det gamle Spanien kunde vi endnu anføre. Den ene er paa Spansk og læses i Klostret *La Caridad* i Sevilla, de barmhjertige Brødres, som tog sig af de Døende og Dødsdømte. Den staar, uden Navn eller anden Tilføjelse, over Don Miguel de Manara († 1679), som efter et vildt Liv traadte ind i Ordenen, den samme Adelsmand, som Don Juan-Sagnet knytter sig til, og den lyder: „*Her ligger det slet-teste Menneske, der har levet i Verden*“. – Den anden staar paa Latin, ligeledes uden Navn eller anden Forsiring, paa en flad Sten i Gulvet i Toledos Domkirke under de høje Søjlebuer; den dækker den tidligere Ærkebiskop, Cardinal Portocarrero y Bo-caneyra, Primas over alle Spaniens Lande, Vicekonge paa Sicilien og Rigsforstander, en stor Mand i Kongens Raad og Kirkens Purpur († 1709); der staar: „*Her hviler Støv, Aske og Intet*“.*) Begge er forlangt indhugget af de Begravede selv og er ud-præget spanske.

*) Denne samme Gravskrift findes ogsaa i Rom i Santa Maria della Concezione over Cardinal Barberini.

Kisten skydes ind i Columbariet (efter Doré).

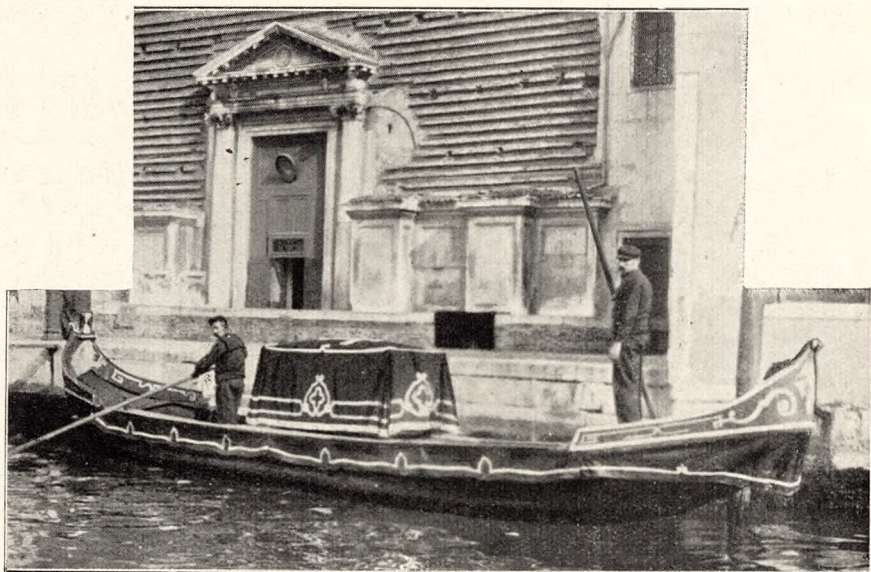

Nye Gravmæler.

For hver Generation, der lægges i Graven, stilles der bestemte Krav til Gravmindesmærkerne; maaske havde den Afdøde et bestemt Ønske, som respekteres og føres ud i Livet, og hvorved *hans* Generation sætter sit Præg derpaa, — maaske havde han det ikke, og i saa Fald bliver det snarere den *nye* Generation, hans Børn, der kommer til at præge det. Hver Tid har sine Typer, og i hver af disse afspejler der sig noget af Tidens Tanker, Tidens Tendens. Dette gælder lige fra Mindesmærkets Form og Ide til Maaden, det opstilles paa, til Inskriptionens Ordlyd, ja endog til de Bogstaver, der anvendes til denne. *Et* Krav har formentlig eksisteret til alle Tider, nemlig Kravet om den personlige Tilknytning, men om denne blot skulde fremstilles gennem Inskriptionens Ordlyd, eller den skulde udtrykkes ogsaa i Monumentets Ide, dets Omrids og Form, eller at den Afdødes Træk endog skulde gengives i Marmor, Bronze eller ad fotografisk Vej, — derom har man til de forskellige Tider haft forskellige Meninger, — ogsaa vor Tid har sin Mening herom, udført i Praksis paa forskellig Maade. „Vore Kirkegaarde“ vilde gerne bringe Typer paa de Mindesmærker, som bruges nu, og som kan være med til at bringe den gode Smag frem. Vi opfordrer dem, som arbejder med Gravmæler: Billedhuggere, Arkitekter, Stenhuggere, Broncestøbere m. fl. om at sende os Bidrag om Spørgsmaalet og helst Billeder af gode Eksempler paa *nye Gravmæler*, — „Moderne“ lyder i denne Forbindelse banalt, — derfor Ordet *Nye*.

Red.

To Typer paa nyere danske Gravmæler.

St. Michèle, De Dødes Ø.

Af Havearkitekt Johannes Tholle.

Hvor kan det være andet, end at Venedigs Kirkegaard maa være en Ø, og at man skal *sejle* til Kirkegaarden. I Venedig er jo intet som andetsteds i denne Verden, hverken Huse, Gader, Transportmidler eller Mennesker. Det er ikke blot som om den Udvikling, den øvrige Verden har været inde i, ganske er gledet den forbi, og var det ikke for de enkelte tudende Dampbaade paa Lagunernes stille Vande, saa vilde man næsten tro, at man var kommen til en hel anden Verden, end den vi ellers lever i. Nej, alt synes i Venedig at staa ligesaadan til, som da Dogerne tronede i al deres Vælde ved Piazzettaen, og da Patricierhusene rejste deres første Marmor søjler over Sumpenes Pæleværker, – og det er det, der gør Venedig til Perlen blandt Byer.

Men naar man da har konstateret det Faktum, at Venedigs Kirkegaard er en Ø, hvortil man kun kan komme ad Vandvejen, – saa undres man over, at denne Kirkegaard ikke er ældre, end Tilfældet er, og man staar tillige undrende overfor Spørgsmaalet om, hvor man, før Øen i 1810 blev Kirkegaard, har begravet Venedigs Døde, og hvilken af de 117 Øer der da har haft til Opgave at rumme deres Kirkegaard. Spørgsmaalet faar være ubesvaret, og vi vender Blikket ud over Lagunehavet imod den Ø, der nu i over 120 Aar har taget imod, hvad Byen har maattet overgive til dens moderlige Omhu.

Den ligger derude paa det stille Vand, og dens høje Murværker spejler sig deri, – hvide Felter skifter med røde, og midt i Fronten mod Venedigs yderste Promenade og Bolværk ser vi den højtidsfulde, stilfulde og prægtige Portal med Gitterlaagen for den Anlægsplads, der er beregnet for Ligfærd (se Billedet S. 39).

Vil man besøge Øen St. Michèle med *il Cimitero* (Kirkegaarden), maa man da have en Gondol derfra, hvor man opholder sig, eller man kan tage en Gondol eller Dampbaad fra den Kaj, der ligger Øen nærmest, *Fondamenta nuove*. Vælger man

Sørg gondolen foran St. Michèle.

det sidste Sted, vil man se Gondoler af forskelligt Udstyr ligge og vente paa dem, der ønsker at sejle til Øen, for enten atter at vende tilbage, eller for at finde deres sidste Hvilested og sove deres sidste Søvn derovre. Side om Side med mere eller mindre smukt udstyrede Leje-Gondoler for Turister ligger de taktfuldt udsmykkede Sørgegondoler (se Billedet S. 33); deres Sider er optrukne med lyse Baand paa mørk Bund, og midt i Gondolen har man den sarkofaglignende Opbygning, hvorpaa den Døde faar Lov at hvile under sin Charons Færd, den sidste Færgesfart.

I Modsætning til de almindelige Gondoler for Lysttrafik m. m., som er udstyrede med fantastiske Dragehoveder, har disse Liggondoler en mere jævn Prydelse i Stævn og Agterstavn, og Gondolièrerne er i et matrosagtigt Antræk. Maaske møder man denne stille Gondol, mens man selv er paa sin Turistfart over Lagunen, og med en vis Betagelse vil man da lægge Mærke til, hvorledes vor egen Gondolièr under dette Møde ganske opgiver sit Arbejde, og lader Gondolen skøtte sig selv, mens han i Andagt

Øverst: Parti af Hovedbygningerne ved Indgangen til Kirkegaarden.

Nederst: Karakteristiske Monumenter. Foto 1930.

og Ærbødighed blotter Hovedet og slaar Korsets Tegn, – en jævn og naturlig Ceremoni for Venezianeren, men et overmaade karakteristisk og ejendommeligt Møde og Sceneri for Turisten.

Fra Fondamenta nuove til St. Michèle er der kun ca. 1 km; hverken Gondolen eller Dampbaaden lægger til den før omtalte Indgangsportal, men til den langt beskednere Kaj, der ligger paa Øens nordvestlige Side, nemlig ved den Kirke, der har givet Øen sit Navn, *St. Michèle*. De høje Mure, som hegner Kirkegaardsøen, og som gaar lige ud imod Vandspejlet, er fortsat helt til Kajen, og efter vor Fart mellem de livligt farvede Pæle i Lagunehavet (runde med drejede Knapper foroven omtrent som Gondolstøtterne i Kanalerne) stiger vi ud paa Kajen. Vi har her et stort Komplex af Bygninger liggende for os, dels den nævnte Kirke, der er fra Renaissancetiden, bygget 1466–78 af *Lombardo Moretto*, dels det sekskantede *Capella Emiliana*, der er bygget af *Gir. Bergamasco* i 1528, og i Tilslutning til hvilke Bygninger der findes ret

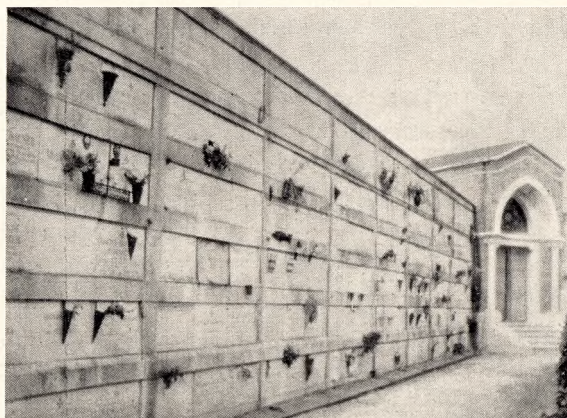
Øverst: Capella Emiliana.

Nederst: Ældre Billede af Monumenter.

omfangsrige klosterlignende lavere Bygninger (skimtes paa Planen S. 40 og ses paa Billederne S. 34–35). Kirken er rigt smykket med istriske Marmorarbejder, og paa Kapellet findes 3 yndefulde Marmorrelieffer af den lombardiske Skole.

Man skal igennem noget af dette Bygningsværk for at komme ind paa Kirkegaarden, og derved passerer man bl. a. foruden en fliselagt Klostergaard med Søjlegange ogsaa et Parti med et Slags Haveanlæg, hvori bl. a. findes nogle smukke Cedertræer. Og saa kommer man da yderligere igennem en af de mange pompøse Portaler, før Kirkegaarden ret aabner sig for vort Blik. Her gaar vi fra Afdeling til Afdeling, – hver omtrent kvadratisk og i Reglen indrammet af høje Murværker, som det ses paa Billedet, – disse flere Meter høje Murværk af forskellig Slags (se Billederne S. 36). For Foden af nogle findes et forhøjet og fliselagt „Fortov“, ad hvilket man praktisk spadserer omkring, og under hvis Dække Døde er nedsat. I Muren minder rigt udstyrede større eller mindre Marmorindesmærker og Fotografier om dem, der hviler for Murfoden,

og et Slags større Jardinièrer paa Fødder giver Mulighed for en Blomsterudsmykning ved Monumentet, ligesom der ved dettes Sider undertiden hænger brændende Olielamper. Andre Murværker ser nærmest ud som Urnemure i andre Lande og f. Eks. paa Bispebjerg, – kun er Felterne meget større, og Muren er i Virkeligheden en hel Bygning med 6 Etager. Det er muligt, at nogle af dem rummer Urner med Aske; men ret mange er det ikke. Venedigs Krematorium stammer nok fra 1891, men i

Øverst: Murværker med Epitafier; i Forgrunden den almene Del af Kirkegaarden.
Nederst: Murværker med Columbarier. Foto 1930.

de mere end 40 Aar er der kun bleven brændt lidt over 300, og de katolske Synspunkter gaar stærkt imod denne Form for Ligbegængelse. – Nej, Størsteparten af disse Columbarier er beregnet paa ikke brændte Lig, – de er beregnet til, at en hel Kiste kan skydes ind deri, ligesom man skyder en Skuffe ind i et Chatol. Derfor maa Murene danne dette Bygningsværk af sine flere Meters Tykkelse og Højde. Flere Steder ligger saadanne Columbarier parallelt med hinanden, kun med en Græsgang imellem, – andre Steder indrammer og afslutter de Kirkegaardsafdelingen. Ogsaa ved disse er der en Antydning af Udsmykning, – dels naturligvis et Navn m. m. paa den Plads, der lukker for „Cellen“, dels opsatte holdbare Kræmmerhuse eller enkelte smaa Jardinièrer med en Bagatel af Blomster, og paa høje Stiger kan man pynte sine Paarørendes Hvilested. Der er altsaa her en lignende Begravelsesform som i Spanien, men her er den dog – ligesaa lidt som der – eneraadende. Ogsaa egentlig Jordfæstelse finder Sted, ligesom iøvrigt ogsaa helt underjordiske Columbarier, en Slags Hvælvinger, forefindes, for en Del helt brøstfældige.

De Partier, hvor der finder egentlig Jordfæstelse Sted, ligger indenfor de nævnte Murværker m. m. og er opdelt i forskellige Afdelinger, der dels for flere Vedkommende har et fra det almindelige afvigende og karakteristisk Udseende, dels ogsaa gennemkrydses af Allèer med Taks og Pyramideppler. De særlige Afdelinger er f. Eks. betegnet som en græsk, en evangelisk o. l., ligesom det af Præget paa andre af dem er tydeligt, at i hvert Fald en af dem

Øverst: Den almene Del af Kirkegaarden.
Nederst: Germansk præget Parti. Foto 1930.

er af germansk Tilknytning. Til flere af disse Afdelinger gives ikke uhindret Adgang, og kun ved at kigge gennem Laagerne er det muligt at faa Indblik i deres lille Verden. I en særlig stor Afdeling, der ligger frit ud mod Lagunen uden Mur mod denne, staar kun eet stort Monument i en mægtig velplejet Græsflade, – i en anden Rudimenter af Mindesmærker af det særegne Udstyr, som ses paa Billedet nederst S. 34–35; men af tidligere Billeder fra dette Sted at dømme har disse Mindesmærker forhen været langt mere udbredt og almindelige end nu, ligesom Navneplader m. m. nu mangler (se Billedet S. 35 nederst).

Hovedparten af de Partier, der er beregnet for Jordfæstelse, udgøres udelukkende af den almene Del, hvor Grav ligger ved Grav omtrent som paa vore gamle Kirkegaarde, dog uden disses Adskillelse i Familiegrave. Her staar Række op og Række ned af ganske enstonige smaa Marmorkors, der oftest er Gravens eneste Prydelse. „Hans“ eller „Hendes“ Billede og de nødvendigste Data samt en Olielampe og en kunstig Blomsterkrans pryder Korset, men Grav ligger ved Grav uden andet end lidt Græs, eller den enkelte Grav rummer en Iris, en Megasea, en Kentia, et Par Asters eller Zinnia og enkelte Pelargonier; Blomsterne staar ganske tilfældig paa Graven, der i de fleste Tilfælde gaar i eet med den Græsmark, hele Afdelingen udgør, – kun yderst sjældent er der en Antydning af en Buksbomoval derpaa. Det er tydeligt, at Monumenttypen er en Slags autoriseret Type; men det er ogsaa at se, at der er Folk, hvis Pung ikke har strakt til Indkøb af dette beskedne, kønne og tiltalende Monument, men har maattet nøjes med et umalet Trækors eller – intet. Hver Grav har en lille firkantet Sten med Nummer til Opretholdelse af et Oplysningssystem.

Hvor monoton end denne almene Afdeling er, saa har den dog noget rigtigt i sig, og var blot Partierne holdt bedre i Stand ved hyppigere Afslaaning af Græs (og Ugræs!), vilde det hele i Virkeligheden afgive et smukt og værdigt Kirkegaardsbillede; det er ikke tvivlsomt, om den germanske (og tildels nordisk) prægede Afdeling med de sirligt klippede Hække og Græsrabatter, men med forskelligartede Monumenter, vilde falde igennem ved en Sammenligning, naar begge Dele blev holdt lige godt, – nej, det er næsten sikkert, at den almene Del maatte bære Skønhedsprisen, – kun vilde man maaske ønske Afdelingerne noget mindre og efter hjemlige Forhold kræve bedre Adgang til Gravene m. m.

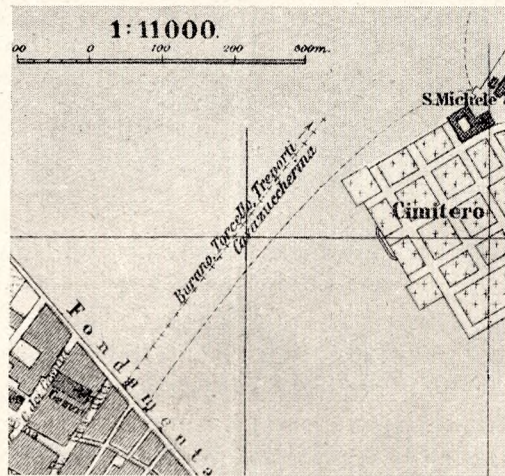
Paa de almene Kirkegaardsafdelinger er der kun Brug for lidet Gartnararbejde, – paa de andre noget mere, især paa de germansk prægede Afdelinger. Her er Kravene til Udsmykning meget nær lig med dem, vi stiller, og flittige Italienerne klipper her Hække og skuffer Gange lige som vi, mens vimse Firben slikker Solskin paa Marmorstøtter langs Vejene og smutter bort, saa snart nogen kommer dem nær. Paa andre italienske Kirkegaarde er det som paa den almene Del her, at det er saa som saa med Ordenen. Konservesdaaser er brugt til de afskaarne Blomster, tomme Urtepotter ligger hulter til bulter, det udgaaede erstattes ikke, og de slukkede Olielamper mangler Glas. Der er hverken en kyndig eller en kærlig Haand til at pleje Graven, – Gartneren er ligesaa sjældent at finde ved Graven som den sørgende Enke, begge Dele næsten ukendt. Der er italienske Kirkegaarde, som er aflaaet Aaret rundt og kun aabnes ved Begravelser og Højtider, især til Allehelgensdag. Og saaledes omtrent er det ogsaa her. Det kan hænde, at En, der har Raad dertil, faar en Præst ud paa il Cimitero for at læse en Messe; men kun faa synes at have Raad eller Trang dertil, – og derfor har St. Michèle kun faa Dage om Aaret, hvor der er Men-

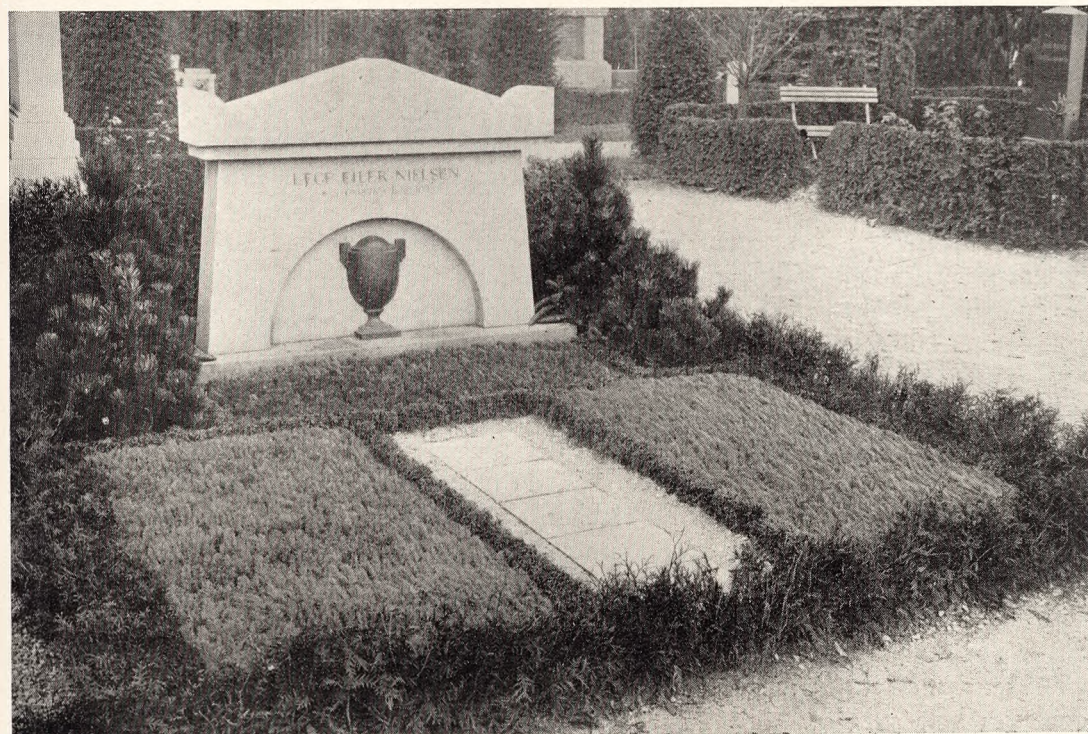
nesker derude. Disse Dage er Allehelgensdag samt visse andre kirkelige Højtider.

Paa disse Højtidsdage drager ogsaa Venezianeren og Venezianerinden over Lagunen til il Cimitero, – ja netop *drager*; thi ved denne Lejlighed er der Mulighed for at spadserere over Vandet, at gaa fra Venedig til de Dødes Ø. Dette er saaledes at forstaa, at efter gammel Tradition dirigerer Venezianerne til disse Højtider saa mange Gondoler, som haves eller behøves, til Fondamenta nuove, – her lægges de ved Siden af hinanden ud i Lagunen, og over Gondolerne lægges Planker, hvorved der skabes en Bro fra Ø til Ø, fra De Levendes Venedig til De Dødes. Og paa disse Dage bringer da Livet i en mægtig Folkevandring af de 170 Tusind Indbyggere De Levende til De Døde, for at de ved deres Grave kan dvæle i Mindet om dem og bede for deres Sjæle. En Blomst tages maaske med, sikrere er dog Olien til den lille Lampe ved Graven, og Olielampernes Tusinder tændes til De Dødes Ære og Fred. Naar Besøget er forbi, og alle Venedigs Kirkeklokker har ringet for De Døde, gaar den store Folkevandring tilbage til de Levendes Land, og Gondolièrerne drager Gondol efter Gondol mod sin Mole og Anlægsplads. Saa længe der endnu er Olie paa alle de smaa Lamper, blaftrer Lysene paa St. Michèle, – de blaftrer omkap med Lanterneerne paa Gondoler og Smaafyr over det stille Vand, – de forsøger at blinke til Lygterne paa Fondamenta nuove, som om de ved deres Skær kunde bygge en Lysbro mellem Levende og Døde, – bare for denne ene Gang, og under Devisen fra De Dødes Grave: *Fino alla morte.* –

En pragtfuld Portal med Gitterlaage. I Baggrunden skimtes Venedig.

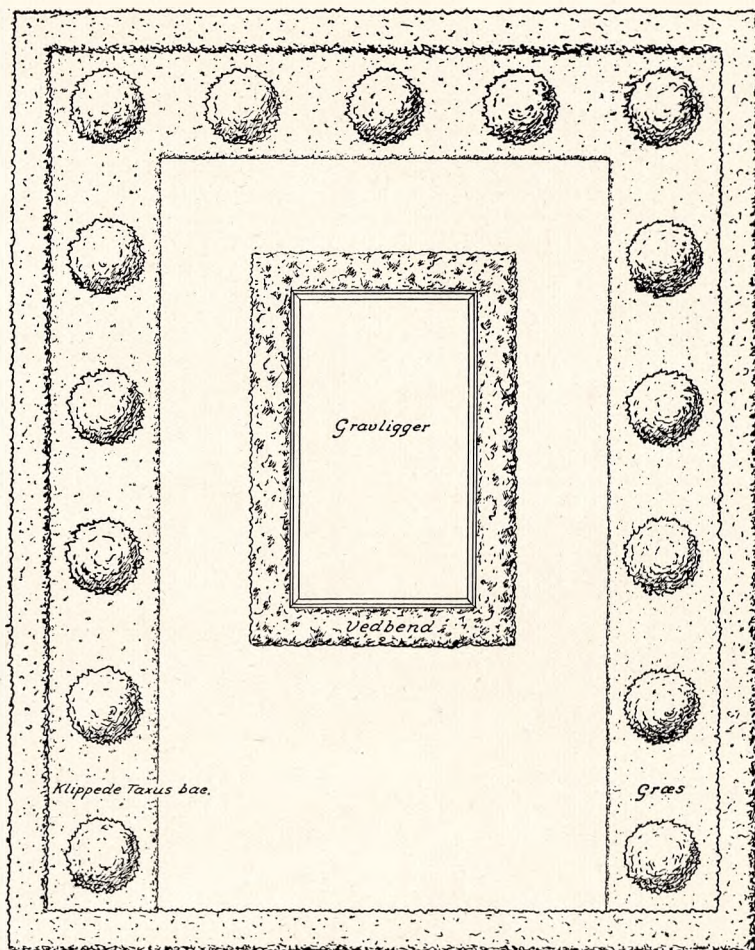
Øverst: Mausoleum og Grave paa en germansk præget Afdeling.
 I Midten: Situationsplan. Nederst: Kanale Grande med Rialtobroen i Venedig.

Øverst: Moderne tysk Gravmæle og Gravstedsanlæg. Foto: „Gartenschönheit“. – Nederst: Nyere dansk Gravsted, belagt med Gran til Vinterpynt. (Gruset langs Fliserne er overflødig og pynter ikke).

Gravstedsanlæg i Praksis.

Af Assistent Axel Christensen.

Naar en Kirkegaardsgartner skal anlægge et Gravsted, har han tre Ting at tage Hensyn til. Først de kunstneriske Hensyn, dernæst de praktiske og sidst, men ikke mindst, Familiens Smag og økonomiske Forhold. Den, som daglig har sin Virksomhed paa Kirkegaarden, ved, hvor vanskeligt det er at yde disse tre Faktorer den Retfærdighed, de fortjener. Men det er da hans Opgave at naa til det bedst mulige Resultat.

Naar man ved Anlæggelsen af en Kirkegaard gaar noget bort fra den ældre Metode med ensartede Afdelinger, de ensartede trivielle lige lange

Rækker, og i Stedet anlægger mere intime med Hække indhegnede Gravgaarde, er Opgaven straks mere taknemmelig, da de enkelte Gravsteder kommer mere til deres Ret og ikke som nu drukner i Mængden. Kirkegaardens Udgifter stiger ganske vist ved denne Anlægs metode, men den kunstneriske Gevinst vil dog fuldtud opveje disse.

I store Byer, hvor Vedligeholdelsen hovedsagelig udføres af Kirkegaarden, maa man af forretningsmæssige Grunde ofte anvende praktiske Former, som kan vare flere Aar uden Omplantning, og som ikke stiller specielle Krav til Vedligeholdelsen, men derfor kan disse godt være smukke. Paa de fleste Gravsteder anvendes Roser, ikke mindst fordi de er billige, men en rigeligere Anvendelse af Dværgconifera og Sommerplanter giver et roligere og mere soigneret Indtryk. Ligeledes giver Anvendelse af Brudfliser med Stenhøjsplanter eller regelmæssige Fliser med Græs imellem en udmærket Virkning og endelig har Monumentet en meget stor Betydning. Hvor ofte bliver der ikke opstillet et stort Monument, som har kostet mange Penge, men som umuliggør et smukt Anlæg, medens et mindre og billigere, men smukt Monument kan gøre det hele stilfuldt.

Som Indfatning anvendes i langt de fleste Tilfælde Buxbom, det er vel ogsaa den

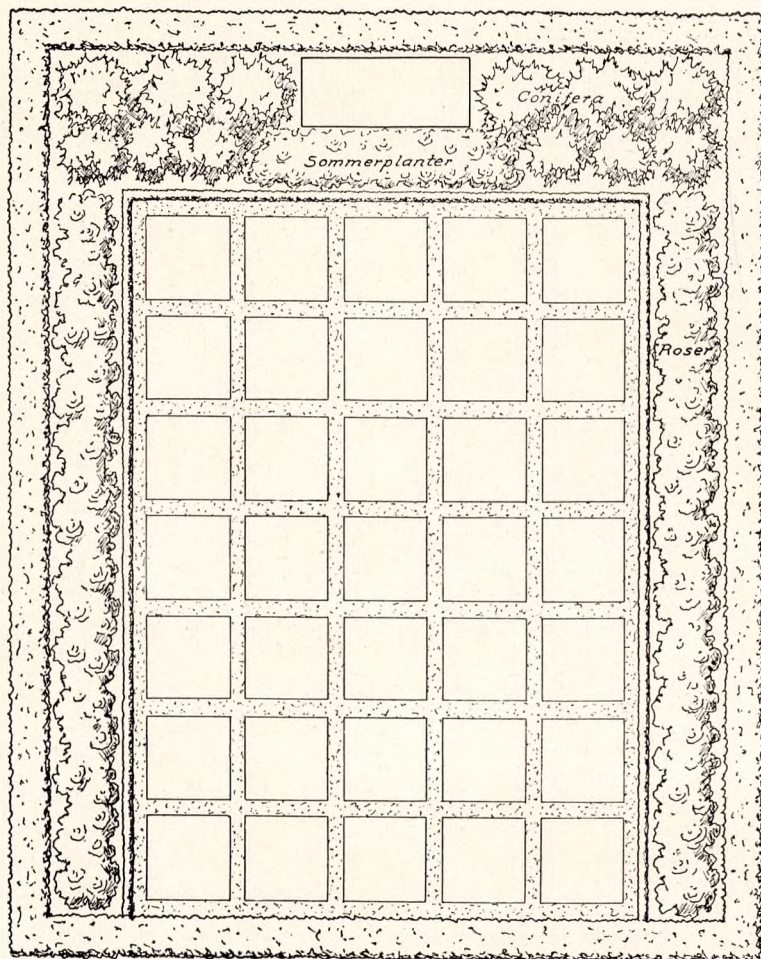
Plan til Familiegravsted 4×5 m.

mest taknemmelige Indfatning, man kan faa; dernæst anvendes Vinca og Vedbend, men dermed er det som Regel ogsaa Slut med Indfatningsplanterne. Og dog kan man med udmærket Virkning anvende f. Eks. Evonymus radicans, som har vist sig at være meget holdbar og smuk, ligesaa Evonymus nana og Teucrium chamaedrys (se V. K. S. 12), samt en Mængde af vore Stenhøjsplanter, men de sidste har jo den Ulempe, at de stadig maa omplantes. Under gamle Træer, hvor ellers intet kan trives, er Sedum spureum den Plante, som bedre end nogen anden kan anvendes til Indfatning og Gravedækning.

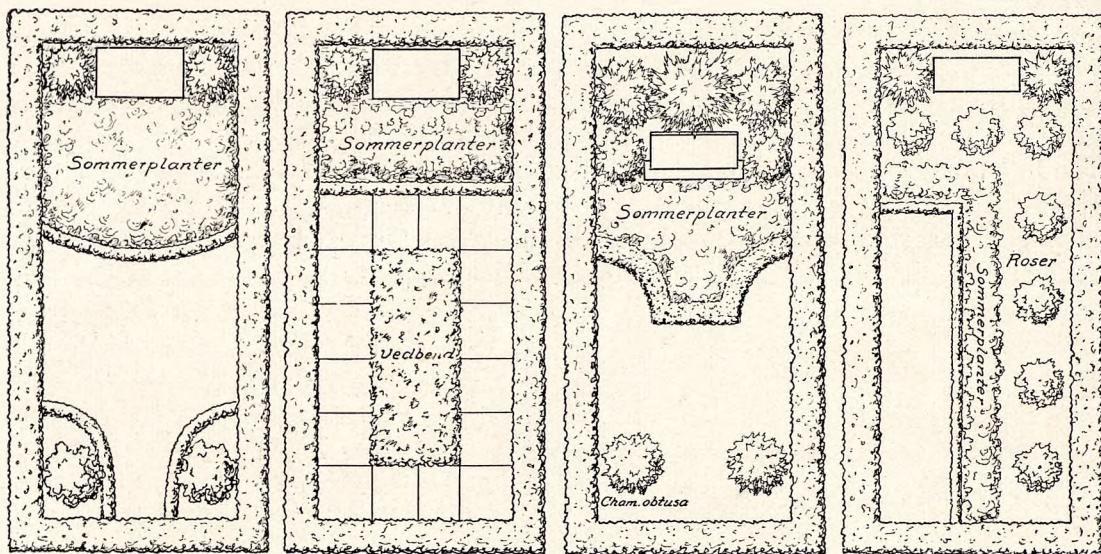
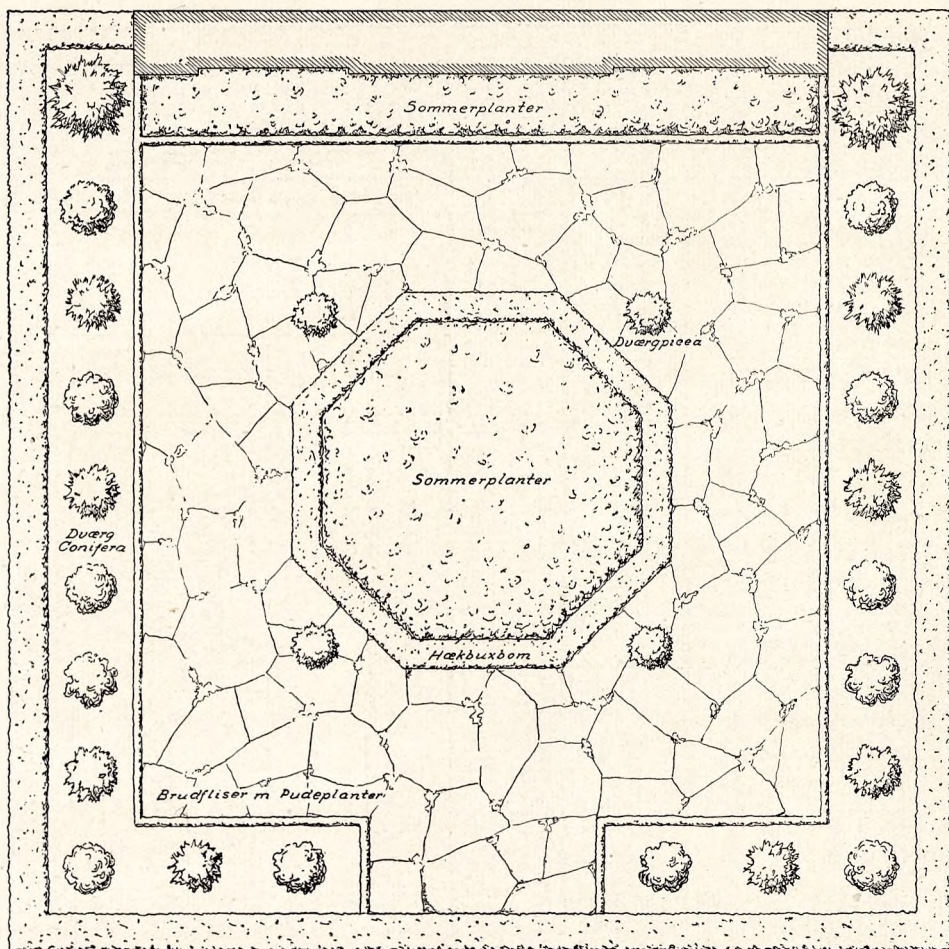
Med Hensyn til Linierne i et Gravsted kan man vel næppe give nogen Regel. De er jo ofte

betingede af Monumentets Stil og Størrelse samt af, om Familien ønsker selve Graven markeret; men at man kommer noget bort fra de mange Hjerter, Tunger og Buer kan vel kun glæde de fleste. Enkle og rette Linier tiltaler vor Tid mest, og Gravsteder skal jo heller ikke være en Lysthave i mindre Format.

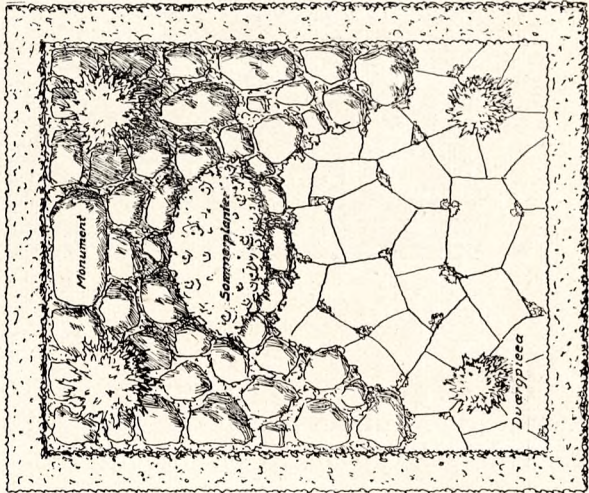
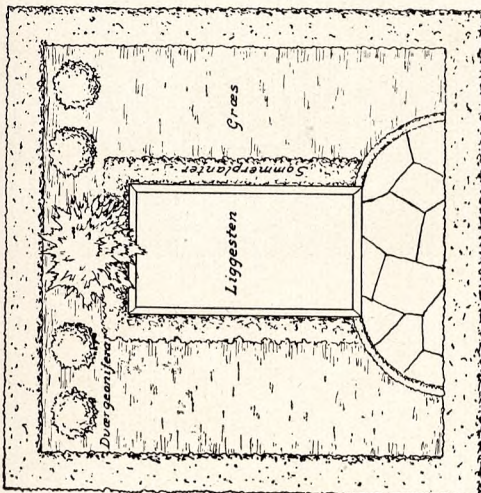
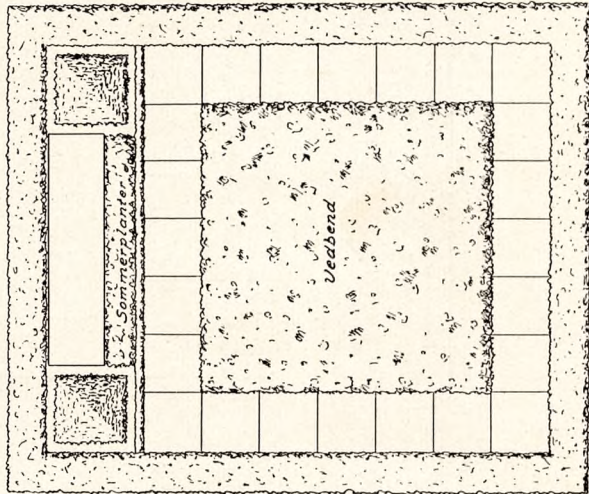
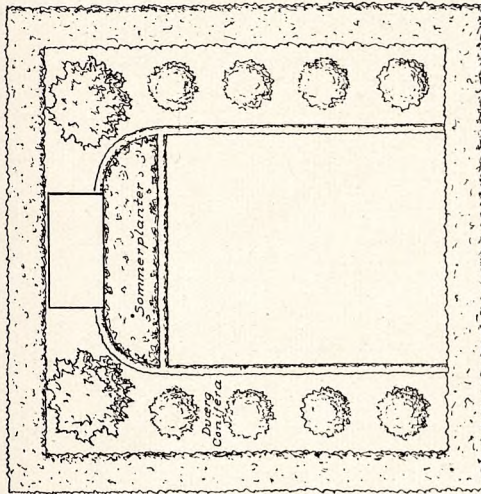
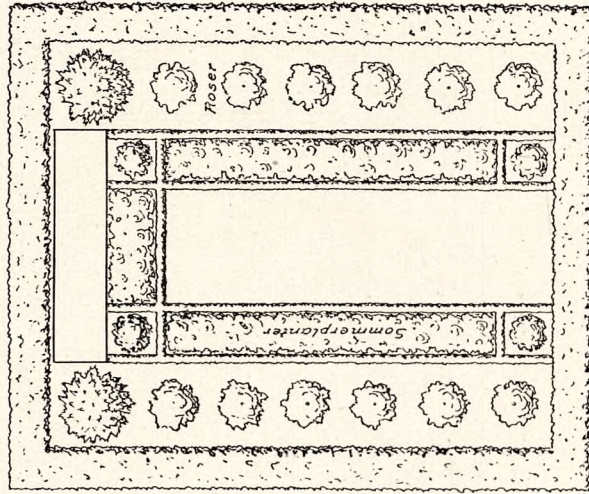
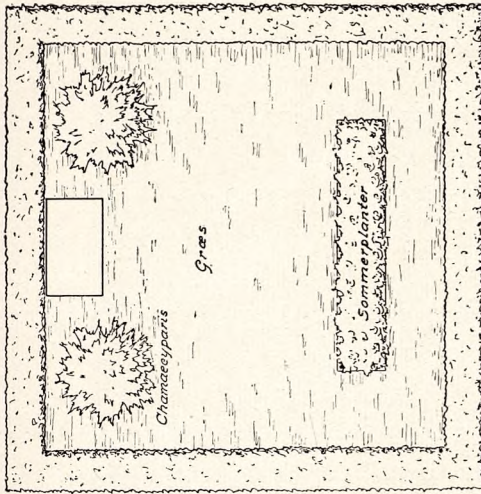
De hermed følgende Tegninger Side 42-45 er alle udførte i Praksis og har derigennem vist sig at være velegnede Typer, selv om der nok i disse kunde trænges til nogen Fornyelse, især hvad angaar de helt smaa Gravsteder (S. 44). I en senere Artikel skal der bringes nogle andre Gravstedstyper.

Plan til Familiegravsted 4×5 m.

Øverst: Plan til Familiegravsted 25 m². Nederst: Liniegravsteder 3 m².

Plan til Familiegravsteder; øverst (tv.) 6 m², nederst (th.) 7,5 m².

En malerisk Grav fra Empiretiden.

Det Billede, der staar over disse Linier, stammer fra en Grav paa den gamle, stemningsfulde Börnstedt Kirkegaard ved Potsdam (Tyskland). Gravstenen, der bærer tydelige Præg fra Antiken, er fra Begyndelsen af 18-Tallet, og et Træ paa Graven er meget malerisk efterhaanden blevet overvokset med Gravens Efeu.

Foto: „Gartenschönheit“.

Skovkirkegaard.

Ved Indrettelsen af en Skovkirkegaard i Høsterkøb (Sjælland) og ved Indrettelsen af Vestre Kirkegaard i Nørhule Skov ved Horsens er Problemet „Skovkirkegaarden“ blevet aktuelt herhjemme. Idet vi haaber senere at kunne bringe nærmere om dette Emne, afbilder vi her Begyndelsen af et Gravstedskvarter paa Skovkirkegaarden i Stockholm.

Red.

Et ejendommeligt Gravmæle paa Vig Kirkegaard.

Af Kommune lærer *Albert Thomsen.*

Paa Kirkegaarden ved Vig Kirke oppe i det skønne Odsherred findes der lidt til venstre for Hovedindgangen en Gravsten af en ikke helt almindelig Form.

En ret høj Granitsten med et kunstfærdigt tilhugget Topstykke og to Jernknapper nedskruet i „Skuldrene“, bærer paa Forsiden et stort Kors og derover et Indskriftsfelt, hvori der staar:

FØD DEN 12 MARTS
17.77

Nede paa Stenens Fodstykke læses Bogstaverne

ONS W

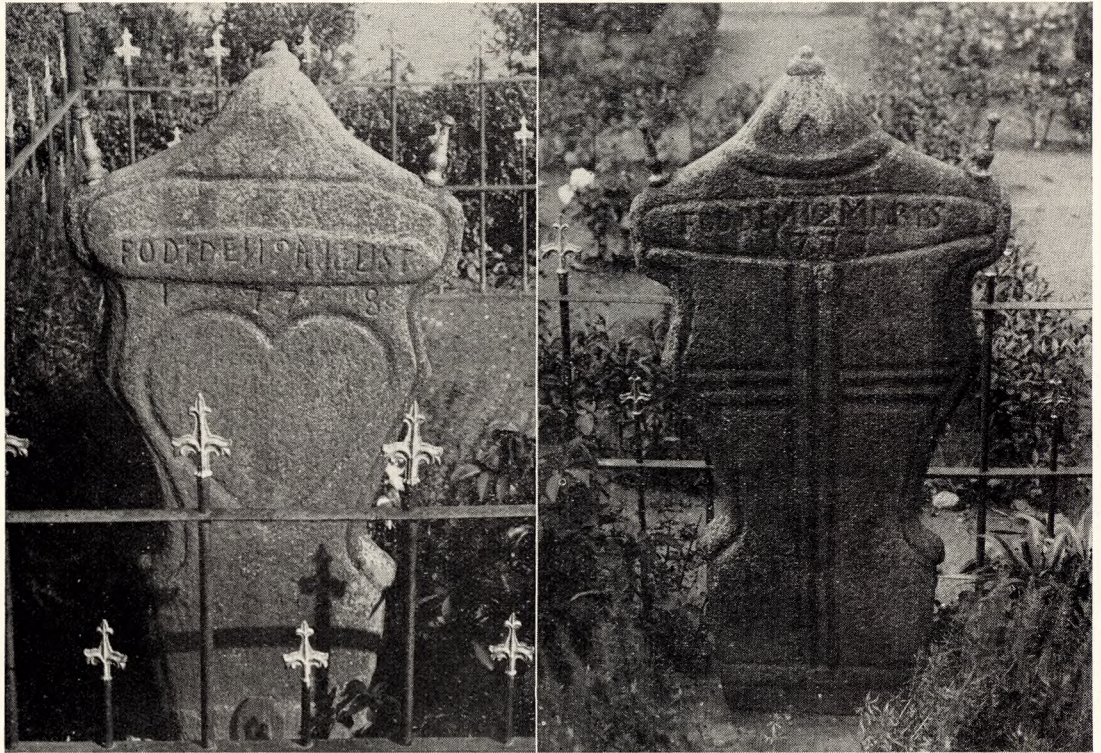
Paa Bagsiden af Gravstenen ses et Hjærte og derover i Indskriftsfeltet:

FØD DEN 9 AUGUST
17.78

Og paa Fodstykket Aarstallet 1860 (se Billederne Side 48).

Efter Opfordring har Stedets Sognepræst, Hr. Pastor Jørgen Vig, velvilligst meddelt nogle Oplysninger om den Mand, som har rejst Stenen.

Begyndelse af et Gravstedskvarter paa Skovkirkegaarden i Stockholm.

Det var en Husmand i Vig, som hed Ole Nielsen; altsaa skal O N S W betyde Ole Nielsen Vig. Han rejste Stenen over sin sikkert i 1860 afdøde Hustru; det er hendes Fødselsdag og -aar, der staar over Hjærtet.

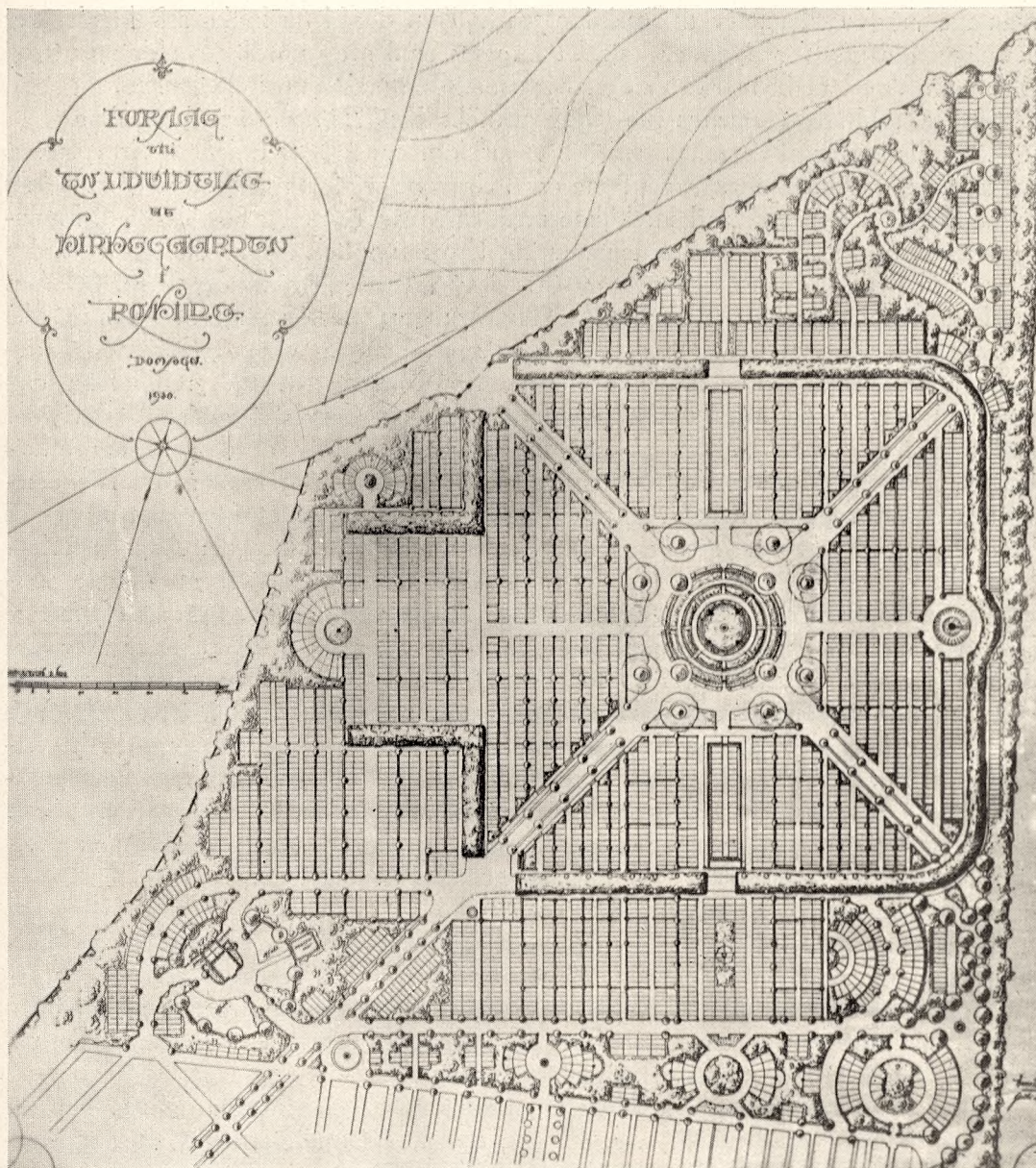
Han døde selv i 1868; i Kirkebogen hedder det: „Ole Nielsen, død 15. Juni 1868, 91 Aar, Aftægtsmand, Enkemand“; altsaa kan han være født 1777, som der staar paa Stenens Forside.

Det er det sandsynligste, at han selv har udført hele Arbejdet; de gamle Bønder var ofte dygtige til at hugge i Sten, hvad mange smukt udførte Ledstolper med Navnebogstaver og Aarstal og mange Vandtrug rundt i Gaardene endnu vidner om. Og han har sikkert ogsaa selv anbragt sine Navnebogstaver og Fødselsdateringer paa Stenen; havde en anden skullet udføre det efter hans Død, var jo utvivlsomt hans Dødsdag og -aar blevet tilføjet; det at Konens findes, men ikke hans, tyder paa, at han selv er Mester for hele Stenens Tekst. Den gamle Ringer i Vig har som Barn set Ole Nielsen og fortæller, at han var en ren Kæmpeskikkelse. En Slægtning til ham oplyser, at Stenen oprindeligt har været *malet*; vistnok kun Korset og Hjærtet.

Det er at haabe, at dette mærkelige Gravmæle maa blive bevaret og værnet. Vel har det ingen større Betydning som Kunstværk, men det er en sjælden og egenagtig Fremtoning paa en Landsbykirkegaard, hvor efterhaanden alle de hjemmetømrede Gravkors og Landsbysmedenes kunstfærdige Jernmonumenter har maattet vige Pladsen for mangfoldige temmelig kedsommelige og ganske upersonlige Produkter fra Værkstederne.

Et ejendommeligt Gravminde i Sten paa Vig Kirkegaard, Sjælland.

Handwritten note: * Gravminde over døde i Vig i 1868 91 Aar - Ole Nielsen
 O N S W = Ole Nielsen Vig, Stenen blev rejst over hende

Udvidelsen af Roskilde Ny Kirkegaard.

Af Havebrugskandidat *Hans Rønø.*

„Den virkelige Skønhed opnaas først, naar Opgaven praktisk er løst til Fuldkommenhed“.

Ved Udvidelsen af Roskilde saakaldte *Ny Kirkegaard* (anlagt 1885), finder jeg, at der er skabt et Stykke Kirkegaardskultur, der er Roskilde Domsogn værdigt, og skal i det følgende nærmere redegøre herfor.

Den ny Afdeling er ca. 5 ha stor og flytter Kirkegaardens Nordgrænse ud til en

Emil Böttiger: Plan til Udvidelse af Roskilde Kirkegaard.

nyanlagt Vej fra Himmelev til Roskilde, fra hvilken der bliver Indkørsel. Arealet, der er beliggende Øst for Byen, er højt, let kuperet med svag nordlig Hældning, frit og solaabent. Værd at bemærke er den overmaade naturskønne Beliggenhed.

Efter afholdt Konkurrence blev Havearkitekt *Emil Böttiger* den foretrukne.

Efter Planen er af Arealets ca. 51000 m² kun ca. 21000 udlagt i Gravpladser, hvilket giver en Belægningsprocent paa c. 41. Gravene er gjort rigelig store (3 m × 1,5 m) for at kunne afgive Plads til Hækkene mellem Gravlinjerne og fast Bund til Monumenterne, hvorved Krav til Fundamentering kan nedsættes. Naar hele Kirkegaarden er rede til Brug, rummer den over 4600 Gravpladser, tilstrækkelig til ca. 60 Aar.

Hovedvejen gennem den gamle Afdeling er afgørende for Linjerne i den ny, idet denne Allé er fortsat i samme Bredde, med samme Beplantning og lignende Græs-rabatter. Bestemt af denne Hovedforbindelse fremkommer de modsvarende Diagonal-veje med tilsvarende Karakter. Gravlinjerne afskæres derved i spidse Vinkler, der imidlertid er tilplantet og derved opfylder samme Funktion som Hække andre Steder paa Kirkegaarden: at skærme Gravene mod Indblik fra Kørebanen. I Diagonal-vejenes Skæringspunkt ligger Anlægets centrale Parti, hvor et fremtidigt Kapel vil finde sin naturlige Plads. Herfra straalere Veje ud i alle Retninger; Adgangsforholdene til samtlige Kvarterer er lige gode, og Afstandene til de fjerneste tilnærmelsesvis af samme Længde. Hovedvejene, der er Alléer (Lind, Røn, Pyramideformer af Elm, Asp og Eg), er opdelt, saaledes, at Fortovene, der ved Græs-rabatter eller lave Hække (Evonymus, Eg, Berberis, vilde Roser) er skilt fra Kørebanen, ved Tværveje fører ind til Kvartererne, medens den gennemgaaende Trafik er henvist til selve Vejbanen. Iøvrigt er de vigtigste Køreveje makadamiserede og forsænkede, hvor Terrænet hæver sig. De derved fremkomne lave Skraaninger er fæstnede med Sten og bliver tilplantede med Stenhøjsplanter. Hovedvejene, der inddeler Kirkegaarden paa en saare klar og overskuelig Maade, saa Orientering ikke vil falde vanskelig, er overalt 4 m brede, medens Fortove og Gange er ca. 2 m. Ialt optager Vejnettet 15000 m² af Arealet, hvoraf 3000 er makadamiseret.

Skævheden i det ny Areal er lykkeligt bortelimineret ved det kileformede Overgangsled, der er skudt ind imellem den ny og den gamle Afdeling. Som det ses, angiver dette lille Anlæg, der foreløbigt ikke rummer Grave, men helt er udlagt i Busket, at nu kommer der noget nyt, og det er saaledes velegnet til at danne Forbindelse mellem de to overmaade forskellige Anlæg.

Af de fire Hovedafsnit, i hvilke Diagonalvejene deler Kirkegaarden, er kun det sydlige gjort rede til Brug, d. v. s. drænet, opdelt i Gravlinjer og Gange og gennemtrukket af Thuja- eller Bøgehække (Hækkene med Overstandere af Sirtræer med let Kronvækst), medens Resten af Gravpladserne enten ligger i Græs eller er tilplantet med Naaletræer, som det paa Grund af det svage Rodnet kun volder ringe Vanskelighed at fjerne til sin Tid. Selvom Kirkegaarden saaledes kun delvis er fuldt udformet, hvad der betyder en øjeblikkelig økonomisk Fordel, virker den alligevel allerede nu takket være den rigelige Beplantning som en færdig Helhed. Ialt er ca. 26000 m² af Arealet tilplantet, hvoraf blivende Læbælter og Busketter udgør de ca. 15000.

Der er klogt aabnet Mulighed for ethvert Ønske m. H. t. et Gravsteds Beliggenhed, højt eller lavt, frit eller isoleret, aabent med Baggrund af Hække, Busketter eller Stensætninger eller skjult i Løv- eller Naaletræsplantninger. Saaledes er den tek-

niske Side af Sagen i Orden: en forsvarlig Udnyttelse af Arealet, en tilfredsstillende Forbindelse mellem nyt og gammelt, et Vejnet afpasset til dets Funktioner, en succesiv Udformning mulig, Fremtiden ikke bundet.

Lejlighedsvis er ovenfor nævnt Tilfælde, hvor den praktiske Løsning er suppleret af æstetiske Virkemidler. Saadanne er iøvrigt overalt paa Kirkegaarden taget i Brug med klog Beregning. Anlæggets strenge Regelmæssighed er hist og her velgørende brudt af cirkulære Bede, tilplantet med Roser. Et saadant udgøres af Kirkegaardens centrale Parti, hvor Planen viser et rundt Bassin, som man af økonomiske Hensyn opgav at lade udføre. Beklageligt nok, da Stedet her paa Grund af en naturlig Sænkning just var det rette til Vand, hvis rolige Flade med Terrænets jævne Stigning til alle Sider i skønhedsmæssig Henseende vilde have givet Kirkegaarden et Plus, som den nu maa undvære. Desværre har Havearkitekten hævet Bedet og saaledes trodset Terrænets nedadgaaende Linjer i Stedet for at adlyde dem. Ved forsænkede Plæner (de fremkomne Skraaninger belagt med Natursten, eller Højdeforskellene markeret af tørsatte Mure), der er holdt fri for Beplantning, men flankeret deraf, er skabt to smukke Akser: Syd-Nord, Vest-Øst, hvilken sidste meget beklageligt gaar skævt paa Domkirken, hvorved en oplagt Lejlighed til at understrege Kirkegaardens Samhørighed med denne er forblevet uudnyttet.

Bortset fra de nævnte Fejlgreb maa man indrømme Havearkitekten, at det er lykkedes ham at gøre Kirkegaarden endog meget smuk. Den virker paa en Gang streng og indbydende; alt føjer sig harmonisk; ingen urolige og planløse „Forskønelser“ ødelægger Billedet; de æstetiske Virkemidler er anvendt med Forstaaelse, saa Præget af Kirkegaard trods Anlæggets parkagtige Karakter aldrig kan udviskes.

Ved Fuldendelsen vil Kirkegaarden ialt staa i ca. 120000 Kr., hvoraf Jordindkøbet andrager ca. 36000 og Dræningen ca. 20000. Restsummen fordeler sig med ca. 15000 til Jordarbejder (ret betydelige Reguleringer), ca. 7000 til Veje og Gange og ca. 6000 til Planter, hvortil kommer Udgifter til Plantning, Nødtørftshus, Laager, Honorarer m. m., som det vil føre for vidt at specificere. Dog kan endnu nævnes Hegn: ca. 1900 Kr., desværre kun Jerntraadshegn med Granstolper, ialt 770 m., forstærket med Tjørnehæk. Vedligeholdelsen denne Sommer over var overdraget en lokal Gartner i Entreprise for 3300 Kr., et i Betragtning af Arealets overmaade Urenhed meget billigt Tilbud. En Fordeling af 120000 Kr. paa 4600 Gravpladser giver som man vil se, 26 Kr. pr. Plads, en ingenlunde urimelig Pris i Forhold til det normale, særlig under Hensyn til den noget svage Belægningsprocent.

Indvielsen af denne saaledes baade i teknisk, æstetisk og økonomisk Henseende tilfredsstillende Kirkegaard finder Sted Allehelgensdag, og Anlæggets videre Skæbne vil derefter hvile i Overgraver (om kort Tid Kirkegaardsinspektør) Hr. *H. Petersens* kyn-dige Hænder.

Allehelgensandagter.

Af Pastor A. J. Bartholdy Møller.

Vi nærmer os Allehelgenssøndag, søndagen efter 1. november, der jo er den egentlige Allehelgensdag, som af praktiske hensyn er henlagt til den følgende søndag.

Man burde stræbe henimod, at denne dag kom mere i forgrunden som en af kirkenes højtidsdage. I hele den ellers festløse halvdel af kirkeåret – Trinitatistiden – er der 2 søndage, der rager frem. Den ene er den søndag, hvor vi særlig takker for den tilendebragte kornhøst (Høstprædken). Den anden er Allehelgenssøndag, hvor vi mindes dem, der er høstet ind som modne neg i Guds lade.

Der er en rig velsignelse gemt i med trofasthed at bevare mindet om dem, der er gået indenfor det store forhæng. Vore brødre i den katolske kirkefløj gør for meget af det med deres sjælemesser og påkaldelser. Og spiritisterne er på afveje med deres forsøg på at forstyrre dem, der har lov til at hvile efter deres møje. *Men skævheder plejer at stå i forbindelse med, at noget er forsømt.*

For os evangeliske kristne har det mindre at sige, hvem paven kanoniserer som helgener. Vi samstemmer med ærkebiskop Söderblom, når han siger: „Helgener er de som i liv og gerning viser, at Gud lever“. Til vor kristenarv hører også forvisningen om, at døden ikke kan skille dem, der hører til i det samme faderhus. Helgen her og helgen hisset er i samme menighed“, „Nu ligger graven midt i Gudshaven“. Og døbepagten „bed om *de helliges Samfund*“ – eller tydeligere udtrykt „fællesskab“ – rækker udover graven.

Der er noget tiltalende og opbyggeligt ved at se mennesker bringe deres blomster til gravene eller pusle ved deres kæres gravsted med planteske eller vandkande. Sådanne stille stunder, hvor minderne vælder frem, og håbet får vinger til at flyve til landet bag hav, er grødetider for det indvortes menneske. Særlig på landet, hvor kirkegården gerne ligger omkring kirken, har mange deres gang til graven ved den tid, da aftenklokken ringer stilheden ind. Og når kirken står åben – hvad den altid burde – er der også dem, der begynder at finde indenfor ved den lejlighed forat søge en stille andagtsstund i Guds hus. –

Der er denne naturlige trang til at fornemme og beriges i fællesskabsfølelsen med dem, der er kommet ind i „den store hvide flok“, som Allehelgensdag særlig imødekommer. Tidspunktet er heldig valgt. Det sildige efterår, hvor skoven har stået for blæsebælgen, og løvet er faldet, og hvor tillige skiftedagen netop har været inde, er en naturlig baggrund, velskikket til at forstærke pilgrimstonen. Der viser sig også stadig stigende tilslutning til de andagter på kirkegårde og deres kapeller, som i de senere år er blevet almindelige og åbenbart har udløst en trang hos mange.

„Foreningen for Kirkegaardskultur“ vil gerne give udtryk for sin sympathi med denne bevægelse og ønske den fremgang. –

Verdenskrigens Kirkegaarde.

Af Havearkitekt *Johannes Tholle.*

Intetsteds erfarer man vel mere bogstaveligt end paa Verdenskrigens Slagmarker det gamle Ord om, at Tiden læger alle Saar. Aldrig saasnart havde i 1918 den II. November Kl. II de brølende Kanoner og de smældende Geværskud indstillet deres uhyggelige Virksomhed, før Naturen begyndte at udslette Sporene fra den frygtelige Krig. En Vinter gik med Frost og Sne, og i det første Foraar bredte blodigtrøde Valmuer deres symbolske, skønne Dække over de oprodede Marker og de nedskudte Byer i Nordfrankrig og Flandern, mens Alpernes rige og brogede Flora tog fat i Syd, og Sumpene mod Øst grønnedes af tuet Græs. Aar efter Aar er denne Naturens Virksomhed fortsat. Brombær har bredt deres Ranker ud over sammensunkne Skyttegrave, — Hyldebuske har givet sig til at skjule Kanonstillinger, og op i Sprækkerne fra nedstyrkede Kirker og paa Trappetrinene til Arras (før som nu berømte) Domkirke skød ranke Kongelys mod Solen, og Stenurter dækkede, hvad de formaaede af Ruinernes triste Vidnesbyrd. I Bunden af Granatsprængninger fandt Vandreren groende Siv og kvækkende Frøer, mens Vedbend klatrede op ad de afsvedne Træer i uendelige Skovstrækninger, og med deres stedsegrønne Løv dækkede de Træernes uhyggelige og sørgelige Tilstand. Saaledes arbejder Naturen i sin Visdom paa Udslettelsen af Krigens haarde og dystre Spor, og mens Ingeniører planerer Jorden, udjævner Kalkkraterne i Frankrigs ødelagte Departementer, udgraver Granater og fører ny Muld paa ødelagte Agre, planter Skovbrugere ny Skov, og Bønderne begynder deres fredelige Færd med Hest og Plov.

Tysk Soldaterbegravelse under Verdenskrigen.

Men Hesten maa gaa uden om de fredelige Enklaver, som i tusindvis ligger tilbage paa Valpladserne. I Ærbødighed viger de udenom Slagmarker-nes Kirkegaarde, hvis Kors og Tavler i millionvis markerer Stedet, hvor en Soldat har fundet sin Død, enten i aaben Kamp mod Fjenden eller bukket under for en snigende Død i Skyttegravens Huller. En Vandring paa Fronternes Slagmarker er nu som en Vandring mellem Kirkegaarde, hvor Venner er jordet sammen, eller hvor Fjender ligger Side om Side. Fronterne er som hellige Steder, hvor Minderne om Kri-gen bliver levende, og hvor Hjertet bliver knuget i Sorg, forstemt og stille.

Paa Spørgsmaalet at indrette en ærefuld og smuk Begravelsesplads for de Døde, har de forskellige krigsførende Nationer taget højst forskelligt. I den første Krigstummel ofrede man kun den rent praktiske Side af Sagen Interesse.

Det gjaldt om saavel for Sundhedens som for Samfærdselens og Krigsførelsens Skyld hurtigst muligt at faa de Døde fjernet fra Valpladsernes Omraader, og det skete derfor paa den lettest mulige Maade. Kri-gen betragtedes som noget, der hurtigt vilde faa Ende, og der ofredes kun ringe Omsorg paa de Døde. Det berettedes i den Tid, hvorledes Ligene samledes i Bunker og brændtes, og om nogen egentlig Begravelsesplads kunde der under disse Forhold ikke blive Tale.

Denne Fremgangsmaade kunde endnu tillades paa Tider, da Troppernes Disciplin var mønsterværdig, og da Sejrs- eller Kamprus endnu beherskede alle. Siden hen, da Døden blev de fleste vis, — da Kampen blev et nytteløst Slagteri af til Dels forsvarsløse, maatte Spørgsmaalet om at give de Døde en værdig Begravelse og en ærefuld Hvileplads nødvendigvis trænge sig paa som et af de taktisk-politiske Spørgsmaal, der krævede Opmærksomhed.

Det blev et Spørgsmaal ikke blot om at give dem, der var døde, en ærefuld Begravelse med Kanonsalut, Messe og hvad der nu hørte til af Ceremoniel eller Rit-us, saaledes som Billedet S. 53 f. Eks. viser det; men det blev ogsaa en Sag af Vig-

Tysk Soldats Enkeltgrav i Landskabet.

tighed overfor dem, der endnu var i Live, at man ofrede de Døde en vis Respekt og Ære.

Dette foranledigede bl. a. den daværende Kejser Wilhelm II til under 28. Februar 1917 fra det store Hovedkvarter at udsende sin Bekendtgørelse om, at man ved Etape-tjenesten skulde træde i Forbindelse saavel med Hjemstavnsforeninger som med Kunstnere og Havearkitekter, saa at disse kunde være til Raadighed og hver paa deres Maade sætte Præg paa de nyindrettede Krigskirkegaarde. Dette skete ogsaa, og mange af de smaa tyske Begravelsespladser, hvor (to-tre eller lidt flere) Faldne er jordet, har faaet et kultiveret og af stedlige Forhold stærkt præget Udseende (se f. Eks. S. 54). Medvirkende til dette har sikkert ogsaa været det paa Tysk udsendte Værk „Kriegergräber im Felde und daheim“ (1917) med Anvisninger paa Indrettelse af Begravelsespladser og Mindesmærker for de Faldne, hvorfra Billederne S. 53 og 54 stammer.

Saalænge Krigen rasede, og især paa Egne, hvor den bølgede frem og tilbage, var der dog endnu kun ringe Anledning til at ofre betydelige Summer eller overdreven Omhu paa Indrettelse af Krigskirkegaarde. Ingen kunde vide, hvornaar det Sted, hvor man nu indrettede en Fredens Hvileplads for de Faldne, vilde blive ramt af Ulykken, saaledes at Arbejdet vilde være spildt og Stedets Formaal krænket. En Tid lang var det derfor fornemmelig kun paa saadanne Steder, hvor man absolut kunde føle sig tryg, og hvor mange Mennesker manglede Arbejde, at der ofredes denne Sag synderlig Omhu. Typisk for denne Periode er de mange Krigsfangekirkegaarde, f. Eks. i Alperne og i Ardennerne, hvor Krigsfanger af stedligt Materiale, henholdsvis Træstammer og Sten, har rejst Mindesmærker over deres afdøde Kammerater, – Mindesmærker, som ofte afgiver et rørende Skue (se f. Eks. Billedet nederst S. 56).

Med eller mod de kæmpendes Vilje kunde det naturligvis ske, at Krigskirkegaardene ligesom de civile Kirkegaarde kunde komme under Ild eller paa anden Maade kunde blive ødelagt ved Krigen. I en Pjece, som i 1918 fra tysk Side udsendtes til Neutrale, berettes det (paa et daarligt)

Fransk Soldaterkirkegaard i Nordfrankrig. Foto I. Th. 1925.

Sprog, hvorledes tyske Kirkegaarde er bleven ødelagt i Fremmedland, og det synes som om Hadet mellem de kæmpende her har givet sig nogle højest utiltalende og ganske umotiverede Udslag, ligesom dette Had ogsaa resulterede i, at man sine Steder skarpt adskilte de forskellige Nationers Faldne paa samme Kirkegaard ved at rejse bombastiske Hegn mellem Nationerne.

(Fortsættes).

Øverst: Belgisk Soldaterkirkegaard fra Slutningen af Verdenskrigen, Bigny i Nordfrankrig.
Nederst: Østrigsk Krigsfangekirkegaard i Dolomiterne i Norditalien; nuværende Tilstand.

Kirkegaardens Hække. Rødellen.

Af fhv. Statsplantør C. Nielsen.

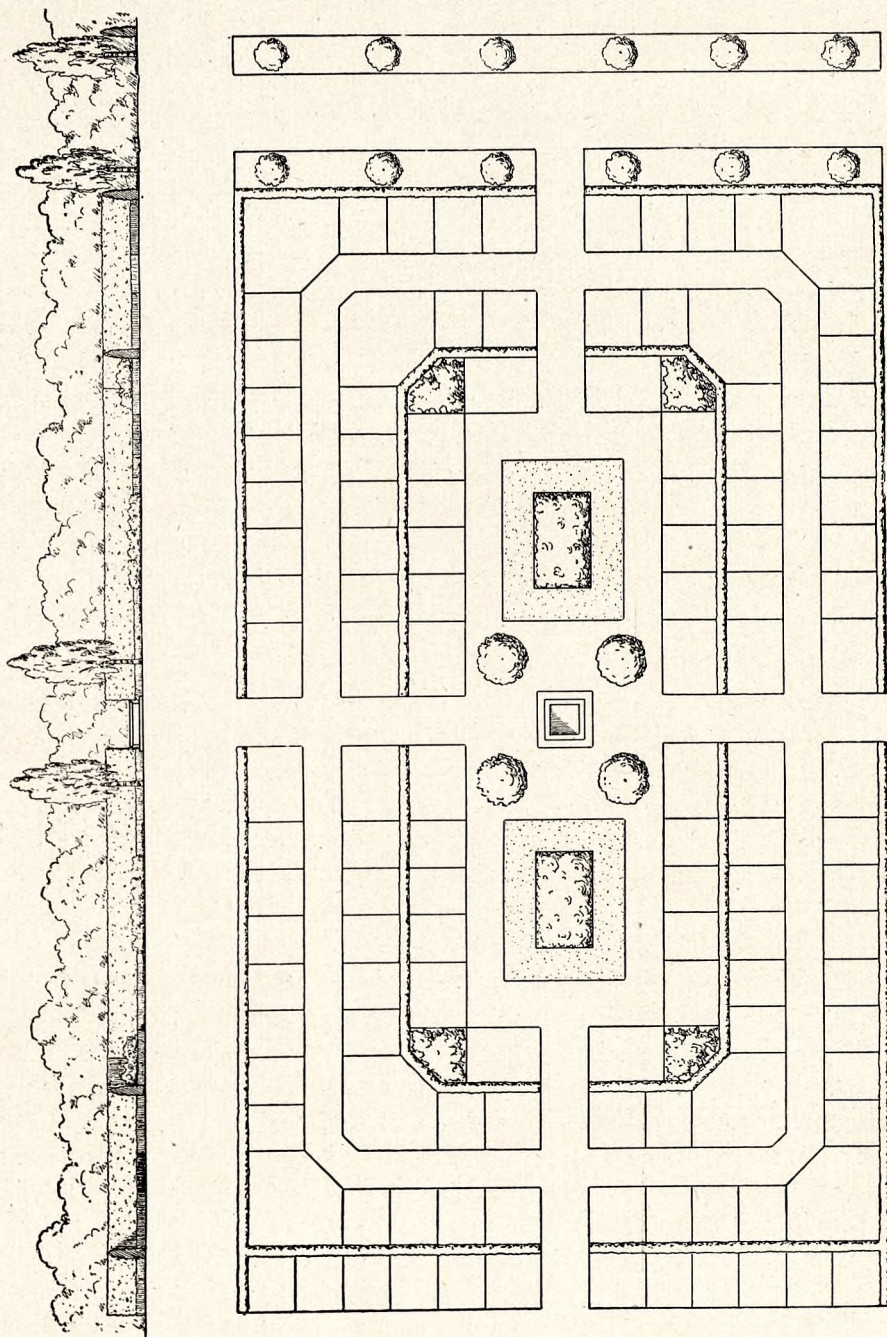
Blandt de Træarter, der egner sig til Hæk, vilde jeg gerne her omtale Rødellen (*Alnus glutinosa*), dels fordi den neppe er saa almindelig anvendt som Hækplante, men især fordi den rummer Egenskaber i saa Henseende, som gør en mere almindelig Anvendelse tilraadelig.

Rødellen ses ofte henvist til Sumpe og fugtige Engdrag. Det er, efter min Opfattelse, en Misforstaaelse derfor at tro, at den ynder eller foretrækker lav, fugtig Bund. Forholdet maa nærmest opfattes saaledes, at den *taaler* og tager tiltakke med fugtig Bund, hvor andre Træarters Vækst svigter. I saa Henseende synes den at forholde sig som Hvidbirken paa Hedemoserne.

Naar undtages meget høj og tør Sandjord, vokser Rødellen villigt under alle Jordbundsforhold. Dens Vækst er hurtig og dens Reproduktionsevne stor, derfor følger den sig villigt under Saksen og kan danne endog meget smukke Hække, idet Bladene synes at antage en lysere og mere blank, tiltalende Farve ved at holdes under Saks. Hækken kan med Alderen blive meget tæt, er meget varig og kan, naar Alderens Præg omsider falder over den, forynges ved blot at blive rodstævnet et Par Tommer over Jordoverfladen. Den skyder da hurtig frem paany. Endvidere har en saadan Hæk den store Fordel, at den er skaansom overfor sine Omgivelser, idet dette Træ ikke alene i sig selv er nøjsomt, men har den store Fordel at være kvælstofsamlende i et saadant Omfang, at dens Naboer synes at nyde godt af denne Egenskab. Ikke mindst har dette Betydning paa en Kirkegaard, hvor de smaa Grav-anlæg især er følsomme overfor en overmægtig Nabo.

Da Stammen som ung Plante har kraftigt udviklede Sidegrene, bør den som Hæketræ ikke plantes for tæt, 50 cm mellem Planterne vil være passende, og Alderen ved Udplantningen bør ikke være over 2 à 3 Aar.

To Aar gammel Hæk af Rødel. Foto: G. N.

Plan til Gravgaard paa Sundby Kirkegaard, København.
Se Teksten S. 59.

Gravgaard paa Sundby Kirkegaard.

Af Assistent *Axel Christensen.*

Som Modstykke til den almindelige Anlægsmaade for Kirkegaardsafdelinger har Københavns Begravelsesvæsen for nylig anlagt en Gravgaard paa Sundby Kirkegaard.

Hele denne Gravgaard er meget stærkt udnyttet, uden at man dog føler det saa meget som ved de ensartede Rækker. Den er indrammet med Thujahække, mens Baghække er tænkt ca. 2 m høje og Sidehækkene ca. 0,50 m.

Midt i Anlægget er anbragt en Vandkumme flankeret af 4 Birke, og paa Siderne heraf er anlagt 2 smaa Plæner med Rosenbede. De enkelte Gravsteder er udlagt i en letsælgelig Størrelse. Monumenternes Højde er fastsat til 1,5 m som Maximum.

Et Anlæg af denne Art, hvor det er nødvendigt, at Kirkegaarden klipper alle Hækkene, er naturligvis noget dyrere at vedligeholde; men hvis man ved Salg af Gravstederne tager Betaling for Klipping af Hæk, saalænge Gravstedet er købt, vil man kunne indvinde denne Udgift, og man kan, hvis Gravstedsejeren lader Kirkegaarden passe Gravstedet, refundere ham dette Beløb i den aarlige Vedligeholdelse.

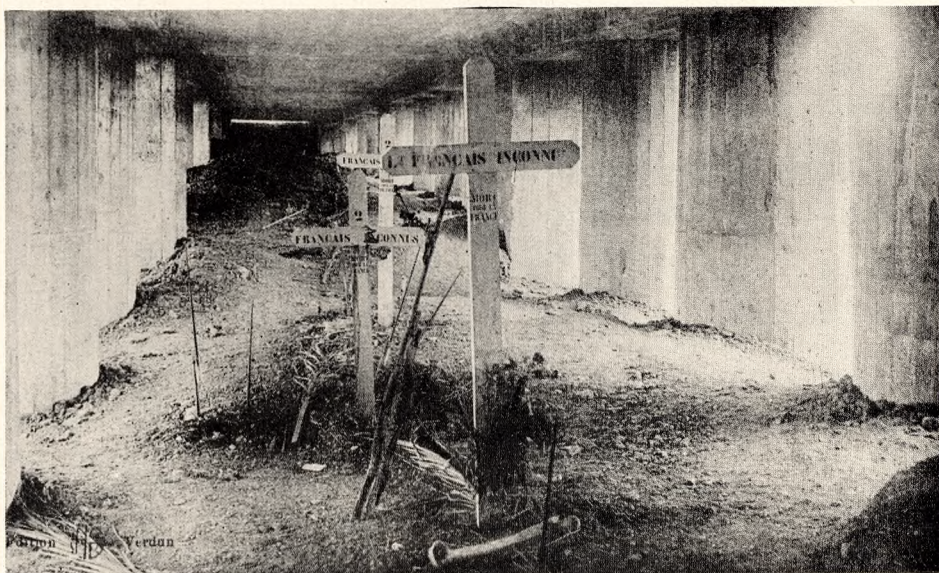
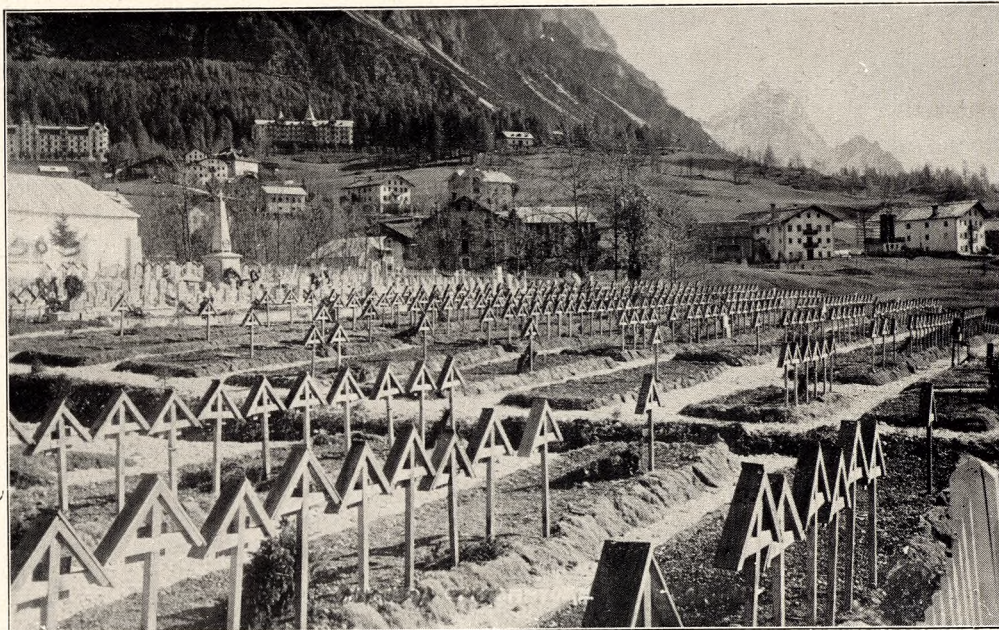
Verdenskrigens Kirkegaarde.

Af Havearkitekt *Johannes Tholle.*

(Fortsat).

Da Krigens var endt, og de mange Mennesker blev brødløse, fandt et ikke ringe Antal Beskæftigelse ved den Industri, som i Træ eller Sten lavede Mindesmærker for de mange Millioner af Døde indenfor Nationernes Rækker, og i denne første Fredens Tid paabegyndtes da den Udsmykning og omhyggelige Indretning af Krigskirkegaardene, som i adskillige Aar derefter er fortsat, og som har formaaet at præge hver Nations Kirkegaarde paa sin Maade, ofte med Materialer fra Hjemlandet. Saaledes forfærdigedes Størstedelen af Mindesmærkerne til mere end 1 Million britiske Soldater i Moderlandet England af engelske Materialer (Kalksten).

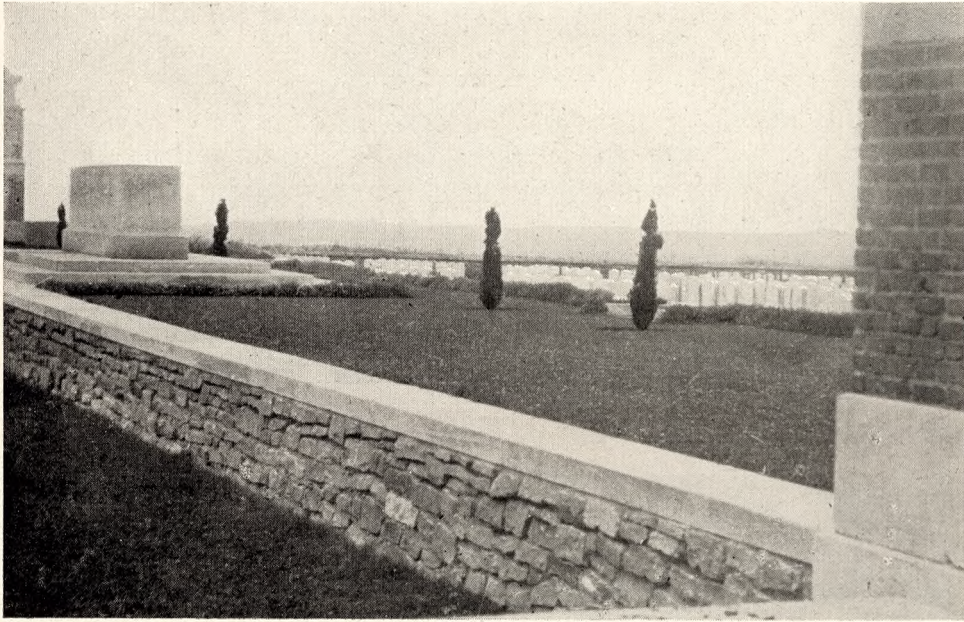
Ser vi paa Vestfronten, som Forfatteren af disse Linier besøgte i 1925, da optages denne særligt af engelske, franske, belgiske, amerikanske og tyske Kirkegaarde. Det *britiske Riges* Krigskirkegaarde er ens overalt i Verden, hvor saa end Rigets Sønner er faldne. Indtil de mindste Enkeltheder er denne Ensartethed gennemført, saaledes som Uniformen var ens for de Kæmpende, og kun Uregelmæssigheder i Terrænet eller Klimaforholdenes Indflydelse paa Planteverdenen har givet Variation i Zonernes Kirkegaarde. Hovedidéen er den af Sandstensmur indhegnede Begravelsesplads, i hvis Murhjørner der knejser en monumental „Pavillon“, og midt paa Arealet et Kæmpekors („the Cross of Sacrifice“) og en Sarkofag („the Stone of Remembrance“) med Indskriften: „Deres Navne lever evigt“. Arealet optages iøvrigt af Rækker af fuldkommen ensartede Stentavler, bærende den Afdødes Navn, Regiments- eller Vaabenmærke o. desl. og med Tilføjelse af Ordene: „En Soldat fra den store Krig. Hans Navn lever evigt“. Disse Ord er ogsaa sat over dem, der døde ukendt, om muligt med Anførelse af Afdelingsmærke, Regimentsnavn, eller hvad der har været kendt, og med det rørende og store Ord: „Kendt hos Gud“. Disse Stentavler staar ofte med Ryggen imod hinanden. Brede og lange Stauderabatter løber langs foran dem, og imellem disse Rabatter breder det velplejede Græstæppe sig. Det hele er et imponerende,

Øverst: Soldaterkirkegaard i Cortina d'Ampezzo, Dolomiterne, Norditalien. I Forgrunden er jorden fremmede Soldater, af hvilke nogle er hjemført, hvorfor der er tomme Pladser. I Baggrunden hviler Italienerne, hvorover er rejst Sten af det uholdbare Dolomit. Paa Fællesmonumentet staar bl. a.:

„Per al Patrie e per al Re“.

Nederst: Det Indre af Bajonetgraven ved Douaumont, Nordfrankrig. Man ser Bajonetterne stikke op af Jorden og Mindesmærkerne med Paaskriften „Ukendt Franskmand“.

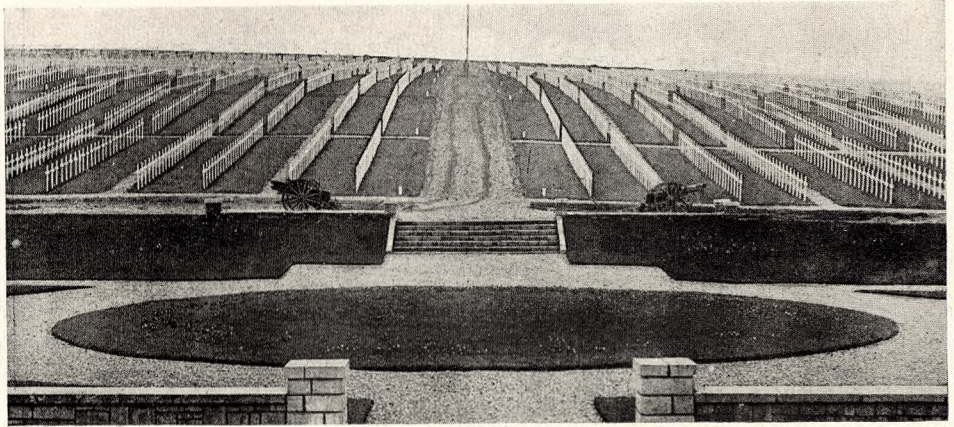

Øverst: Engelsk Soldaterkirkegaard ved Lens i Nordfrankrig; forrest Muren omkring Kirkegaarden; til venste i Billedet Fællesmonumentet: „The Stone of Remembrance“.

Foto: I. Th. 1925.

Nederst: Den engelske Soldaterkirkegaard paa Ohlsdorff Kirkegaard ved Hamborg. I Forgrunden Fællesmonumentet: „The Cross of Sacrifice“.

(Se Teksten S. 59 og 62).

smukt og havemæssigt behandlet Anlæg (se Billederne S. 61, 62 og 63). De engelske Grave og Kirkegaarde er gennem en Kommission anlagt og ordnet af Gartnere. Det drejede sig om 1,104,890 Faldne, af hvilke 587,119 nu ligger i identificerede Grave, spredt over tusind Kirkegaarde og Begravelsespladser over hele Verden. Ikke-identificeret er 180,861 Grave, mens 517,771 Faldnes Grave er ganske ukendt. Blandt de største engelske Krigskirkegaarde er den ved Etaples, der rummer 11,456, ved Lijsenthøek med 10,761 og ved Tyne Cot med 11,878 Grave, og der er disse Steder opført regulære Bygninger til Læ og til Opbevaring af Registret over de Begravede, – dette findes iøvrigt ellers ophængt i de nævnte Hjørnepavilloner.

Vestfrontens *belgiske* Kirkegaarde er ikke ret mange eller ret store; de fleste belgiske Faldne er jordet i Hjemlandet paa Sognekirkegaardene, men hvor der er egentlige Krigskirkegaarde, er Gravene prydet med rigt ornamenterede Tavler og er Jorden smykket med Blomsterbede og forskellige Træarter eller Stauder, saa de minder om botaniske Haver. (En endnu uanlagt Kirkegaard ses S. 56).

Mere storslaaede er de *franske* Kirkegaarde, paa hvilke de Faldne efter Krigen Øverst: Amerikansk Soldaterkirkegaard i Nordfrankrig. Mange af de Faldne er senere hjemført; men den amerikanske Regering har for faa Aar siden iværksat en kolossal Pilgrimsfærd for Mødre, Enker m. fl., som vilde besøge deres Kæres Grave.

Nederst: Canadisk Soldaterkirkegaard i Avion i Frankrig. I Hjørnet den „Pavillon“, som pryder hver af de forreste Hjørner paa de britiske Kirkegaarde, tilvenstre „The Stone of Remembrance“ og „The Cross of Sacrifice“.

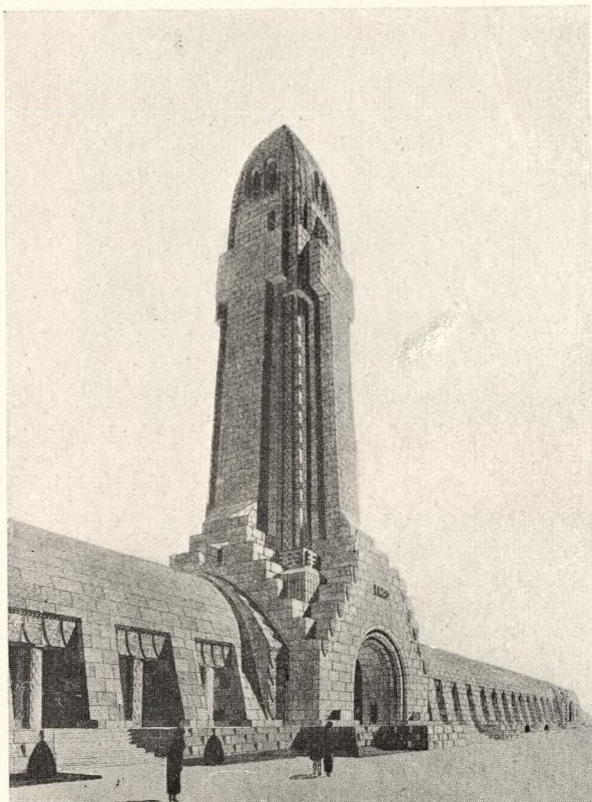
blev lagt sammen. Udsmykningen af den enkelte Grav er i Reglen et hvidt Trækors med sort Insription. Som Eksempel paa en fransk Massegrav skal nævnes Anlægget paa Kimmel, hvor der paa et ringe Areal er jordet 5000 Døde. Iøvrigt fornægter Nationens Tilbøjelighed til patetiske Udtryksformer og Kærlighed til Perlekranse, Porcelænsblomster og Portrættering af den Afdøde sig ikke paa dette særlige Omraade. Ejendommeligst af alle Grave er Bajonetgraven ved Fort Douaumont, hvor 84 franske Infanterister blev levende begravet ved samtidige Sprængninger af Skyttegravene, og hvor de endnu staar i Jorden med Bajonetterne stikkende op af Mulden. Amerikanerne har rejst et Mindesmærke i Form af et massivt Kapel over denne mærkelige Kirkegaard. (Se Billederne Side 55 og 56).

De store *amerikanske* Kirkegaarde præges overalt af ensartede hvide Kors (se Billedet Side 62) af det dyre karrariske Marmor, hvilket Materiale ogsaa er brugt til Bænke, Trapper m. m. Korsene staar i store ubrudte Græsflader, og det hele har efter hjemligt Mønster faaet et landskabeligt Præg. Efter Krigens Slutning er dog mange Lig ført til Hjemlandet.

De *tyske* Kirkegaarde i Fremmedlandet, der rummer ikke mindre end 1,800,000

Øverst: Bensamlingskapel fra Omegnen af Verdun. I Sarkofagerne samles Benene fra fundne ukendte Soldater, ordnet distriktvis.

Nederst: Det Indre af en engelsk Soldaterkirkegaard i Ypres, Belgien. Langs Stentavlerne Stauderabatter og derimellem udelukkende Græs.

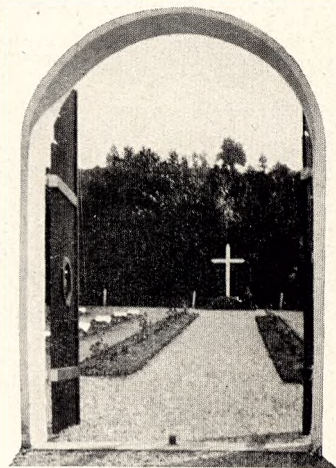
Faldne, deraf alene 930,000 i Frankrig, er enten mindre Anlæg i Ardennerne eller udstrakte Anlæg i Flanderns og Nordfrankrigs Sletteegne. Mange ligger begravet mellem Franskmænd, og ofte ligger de – især fra Krigens første Tid – i saakaldte Samlegrave, hvoraf en enkelt rummer ikke mindre end 22,000 Faldne. Disse Samlegrave udgør een eneste stor Grav, hvorover er rejst et eller andet Fællesmonument; paa de enkelte Grave andetsteds er der særlig brugt brune Trækors med indskaaren Skrift paa de enkelte Grave, og som Vartegn og Fællesmærke er ofte rejst høje Trækors. En af de største Kirkegaarde er Maison Blanche, hvor 40,000 Tyskere ligger begravet. I Henhold til Versaillestraktaten er den franske Regering forpligtet til at frede og vedligeholde de tyske Grave, og de har derfor bl. a. ansat en Opsynsmand ved hver Kirkegaard. Det er hans Pligt at sørge for Vedligeholdelse, hvil-

ken dog ganske naturligt indskrænker sig til et vist Minimum, – videregaaende Omsorg ydes disse Kirkegaarde af tyske Hjemstavn-, Ungdoms- og Krigsgraveforeninger, især „Volksbund deutsche Kriegsgräberfürsorge“. Dette har istandsat 70 Kirkegaarde og 324,453 Grave og siden 1926 i Frankrig plantet 15,000 Træer, 14,000 Buske, 230,000 Vildroser og 130,000 andre Planter.

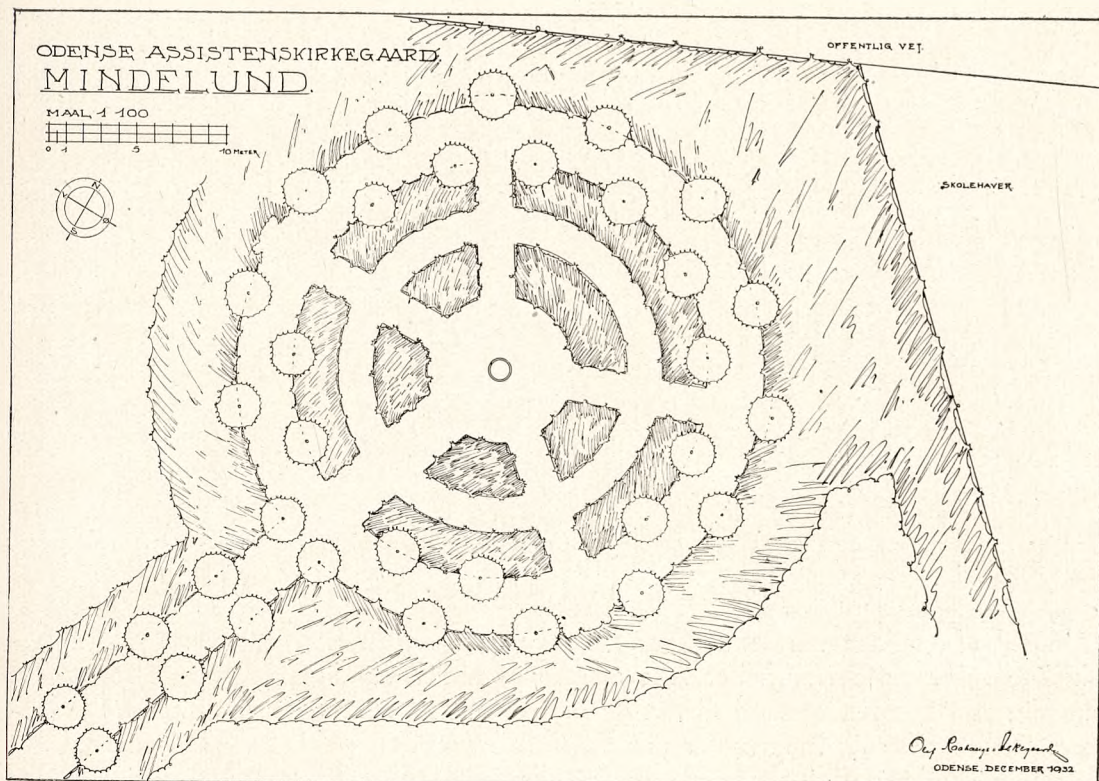
Sønderjyderne har som Mindretalsnation blandt Frankrigs Fjender ligesom Elsasserne faaet deres egen Kirkegaard i Frankrig, nemlig ved Braisne, indrammet af en dansk Kirkegaardsmur og hver Grav for sig smykket med en liggende Tavle (se Billedet S. 64).

Som Helheden i disse Kirkegaarde virker baade storlaet og imponerende, virker ikke mindst de uregelmæssige Detailler, som kan findes der, rørende; de taler til de ædleste Følelser i Mennesker. Blot dette, at en Soldat har faaet sin Hjelm, en anden sin Bajonet og en Flyver sin Propel opsat paa Graven, giver Billedet af den Afdøde, hans Virke og bratte Død, saa levende, at man føler med de Efterlevende.

(Sluttes).

Øverst: Projekt til Krigsmindesmærke, Kapel og Taarn, at bygge over Bensamlingskapellet nær Verdun.
Nederst: Indgang til den sønderjydske Kirkegaard i Braisne, Nordfrankrig.

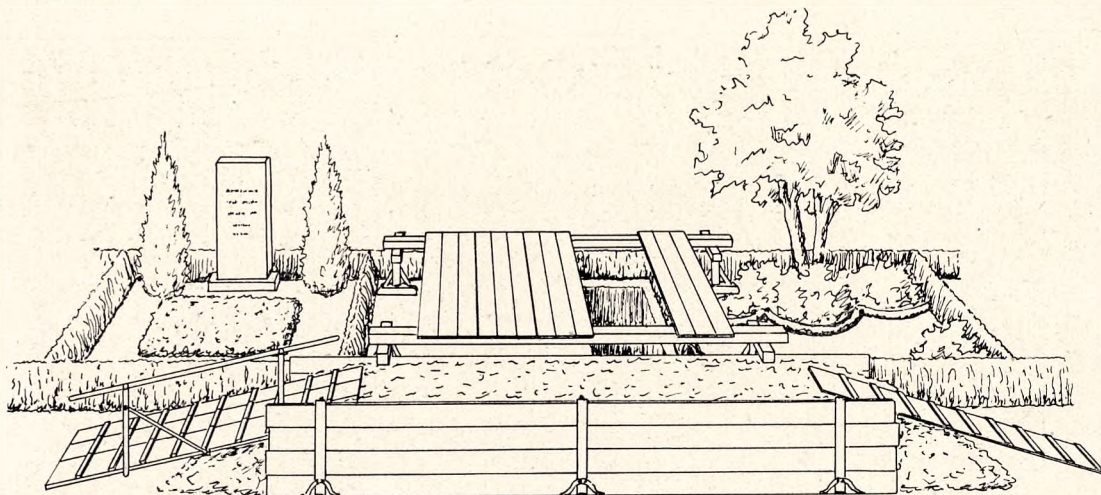

Mindelund paa Odense Kirkegaard.

Af Kirkegaardsinspektør O. Raahauge-Askegaard.

Paa Odense Assistenskirkegaard vil der i nær Fremtid blive anlagt en Mindelund. I denne vil der blive opstillet gamle Mindesmærker fra sløjfede Grave, der har kunstnerisk eller historisk Interesse eller udmærker sig ved en saadan Originalitet i Materialets Behandling eller i Inskriptionens Indhold og Form, at det vil være af Interesse at bevare dem. Pladsens Form og Terrainforholdene har gjort det naturligt at danne et cirkulært Rum. Desuden vil den buede Linje delvis borttage Indtrykket af, at det er selve Begravelsespladsen, man befinder sig paa, – et Indtryk, som man ellers vil faa gennem Inskriptionerne. Som Indramning for selve Lunden vil der – foruden en kraftig Busketplantning – blive plantet 2 Rækker Birke og i de indvendige Felter kraftigvoksende Busketrosler, saaledes at Mindelunden ad Aare faar Karakteren af en Rosenlund. Langs Gangene sættes Klinker og plantes Saxifraga og Sedum. Desuden vil der efterhaanden blive lagt afdrevne Løg, specielt Paaske- og Pinseliljer. Mindesmærkerne vil blive opstillet mellem Planterne uden nogen som helst yderligere Indramning, og de meget store Monumenter vil faa deres Plads imellem den yderste Birkerække ind mod Buskettet. I Rotundens Midte vil muligvis blive opstillet en Fuglebønd, da der er Betingelser for et rigt Fugleliv i det tætte Rosenkrat.

O. Raahauge-Askegaard: Plan til Mindelund paa Odense Kirkegaard. 1932.

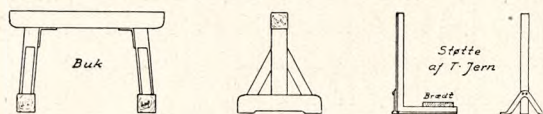
Overlægning og Afstivning ved Begravelser.

Af Gartner *Axel Christensen*.

De Lad og Afstivningsmaterialer, som bruges paa vore Kirkegaarde, er meget forskellige og er vel derfor heller ikke alle lige praktiske, ja, man kommer i Provinsen, navnlig paa Landet, ofte ud for, at de er i en meget daarlig Forfatning, og ved forkert Anbringelse ligefrem byder paa Livsfare for dem, der skal sænke Kisten. I det følgende skal jeg derfor give en Beskrivelse af de Materialer, som bruges paa de københavnske Kirkegaarde, samt hvorledes de anvendes.

Ved Begravelser i gamle Grave anbringes 4 Bukke over Hækkene, saa Gravkastning m. m. ikke kommer til at genere de omgivende Grave. Bukkene bruges i forskellige Højder; de højeste er store nok til at kunne anbringes over Gittere, og disse behøver derfor aldrig at fjernes ved Begravelser. Over Bukkene lægges 2 Bomme af 5"×5" Tømmer, og herpaa lægges Ladene, som hver er sammensat af 3 Brædder.

Til Opbæring anbringes en Bro bestaaende af 3 Flager, som er forsynede med Tværvælvler. Paa den yderste er desuden et Rækværk, som kan slaas ned, naar den ikke bruges. I den modsatte Side lægges en enkelt Flage, som benyttes af Ligbærerne, naar disse forlader Graven. Til at holde Afstivningsbrædderne har man tidligere brugt nedrammede Pæle, men i den senere Tid er de paa Tegningen viste T-Jerns Støtter taget i Brug; de staar udmærket for Jordens Tryk, og er denne svær, er det ikke engang nødvendigt at lægge et Brædt over. Ved Begravelser i nye Grave undlades Bukkene, og Bommene lægges direkte paa den opgravede Jord evt. paa nogle Klodser. De benyttede Materialer konserveres med „Cuprinol“, saaledes som det er anført i Tillæg til „V. K.“ Nr. 4, og Gang paa Gang maa de afprøves ved Belastningsprøver, saa man er sikker paa deres Soliditet.

Axel Christensen: Tegning af Anbringelse og Materialer til Overlægning ved Begravelser.

Verdenskrigens Kirkegaarde.

Af Havearkitekt *Johannes Tholle.*

(Sluttet).

Er der paa Korset over Graven af en kærlig Haand føjet en privat Indskrift, gaar ogsaa dette til Hjertet, – som naar en Moder har skrevet: Min kære Søn! Siden dine Øjne er lukkede, er mine ikke holdt op at græde. – Ogsaa de som „Special Cross“ betegnede Mindesmærker er talende. De er sat over dem, hvis jordiske Rester Kri-gen bragte frem fra de gamle Kirkegaarde, og som atter er jordet, uden at man nu ved, hvem der ligger der, – en af Krigens uhyggeligste Detailler. I Forbindelse hermed skal fremhæves det Karaktertræk, som er fælles for de genrejste franske Byer, at før de begyndte at rejse Husene af Ruiner, rejste de den sejrende eller segnende *poilu* et Minde, og i hver By knejser da dette Mindesmærke i Bronze eller andet ædelt Materiale, og to Tavler melder om dem, der døde Krigens Død; den ene Tavle for dem, der kæmpede i ærlig Kamp, – den anden for dem, der aldrig fik nogen Uniform, men som civile og fredelige Borgere (Mænd, Kvinder og Børn) maatte lide Døden, enten som værgeløse Gidsler eller under Kamp og Bombardement. I visse Byer er Navnene paa de sidste Tavler ikke de færreste.

Mens Nordfrankrigs – og der især de engelske – Krigskirkegaarde vidner om en stedse fortsat Udsmykning og Vedligeholdelse af Anlæggenes Karakter og de enkelte Grave, er det modsatte Tilfældet med mange af Kirkegaardene paa den *italiensk-østrigske* Front. Materialerne, der i sin Tid er brugt til Udsmykning, har været lidet holdbare, – enten Træ, eller den porøse Kalksten Dolomit, og siden Kri-gen er der næppe ofret noget herpaa, hvorfor der i Aaret 1930, hvor Forf. besøgte en Del af Fronten, mange Steder øjnedes et stærkt Forfald, som ingen syntes at modarbejde.

Tysk Æreskirkegaard i Lybæk.

Den tiltalende og med Formaålet saa godt stemmende Uniformitet, som der er over Vestfrontens Mindesmærker, findes sjeldnere her, og ofte har en General faaet en særlig udvalgt Hvileplads, en rig Mands Søn som menig Soldat et særlig flot Mindesmærke, endog et helt Kapel med Evighedslamper, Fotografi, og hvad der ellers hører til. Og mens de engelske Krigs-Kirkegaarde betegner et værdifuldt Fremskridt for engelsk Kirkegaardskultur og tør formodes at maatte komme til at sætte sig Spor ogsaa i Hjemlandet, er Krigskirkegaardene paa Sydfronten nærmest et Tilbageskridt, og bl. a. slet ikke i Kontakt med de smukke Motiver i Venedigs Kirkegaard (se Billederne S. 36-37).

Foruden at deres Indretning er primitiv, fattig og uordentlig, er det tydeligt, at kun saa længe Militæret havde det store Ord, gjordes der noget ved Gravenes Pleje; men da denne Tid er forbi, er ogsaa Plejen af Graven holdt op mange Steder. Mest Omhu synes Krigsfangerne gensidigt at have ofret hinandens Grave, idet de har snittet sindrige Træarbejder (se bl. a. Billedet S. 56), – ogsaa om dette bærer de smaa Kirkegaarde henede det mest rørende Vidnesbyrd. Paa Fællesmonumenter staar der her og der det for det nye fascistiske Italien betegnende Ord: Avanti! (Fremad), og rørende er Indskriften over en lille Kirkegaard, idet den profeterer, at „for

Mindesmærker over faldne Sønderjyder; øverst paa Broager, nederst i Haderslev.

den, som er gaaet ind til Aftenhvilen, vil det aldrig blive Nat“ eller „Evig Ære være alle Martyrer“. —

Af de krigsførende Nationer naaede bl. a. England, Amerika og Tyskland Kri- gen igennem uden at praktisk talt nogen fremmed Soldat satte sine Ben indenfor Landomraadet (herfra dog undtaget Russernes Indfald i Østprøjsen), og Landets Søn- ner fandt derfor ogsaa deres Grave i fremmed Jord, omend der dog alene i Tysk- land findes 20,000 Kirkegaarde med ialt 204,000 Grave og i England 75,104 Kri- gergrave (Døde fra Lazaretter, Fangelejre m. m.). Gravene i Fremmedjord bliver derfor langt, langt talrigere, og til disse Grave valfarter aarligt Tusinder af Mødre og Slægtninge. De strømmer til Frankrig paa Pilgrimsfærd fra Vest, Nord, Syd og Øst og staar ved Kirkegaarde med de Tusinder af Kors, Symbolet paa Lidel- ser uden Ende:

„De raaber her, de tavse Kors fra Muld
— som døde Vidners dystre Legioner —,
om Slægters yngste, stærke, sunde Kuld,
der muldner her, — og andres Brøde søner!“
(Max Møller).

Mange Mødre finder deres Kæres Grave, — for mangfoldige andre forbliver Graven for Stedse ukendt, og for mange vil Rejsen til Graven være en ganske uoverkommelig Sag. Derfor har man i Hjemlandene indrettet *Minde-* eller *Æres-*

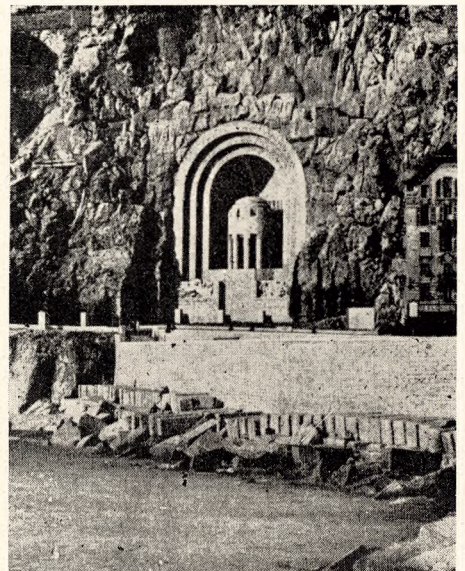
Øverst: Krigsfangekirkegaard i Plantagen udenfor Løgumkloster. Foto: I. Th. Nederst: Mindesmærke ved „Menin Gate“ i Ypres over 58,000 britiske Soldater, hvis Grave ikke kendes.

kirkegaarde, hver Nation paa sin Maade. Disse Kirkegaarde deler sig særligt i to Kategorier, dels for dem, der døde ukendt, dels saadanne, hvor man har anbragt Navnene paa alle dem fra paagældende Sogn, By eller Landsdel, der overhovedet faldt i Krigen. Det er velkendt, at ikke blot de fleste Nationer, men ogsaa adskillige Byer har faaet deres Mindesmærke for alle Krigens Faldne, nemlig *Den ukendte Soldats Grav*, det være sig den under Triumfbuen i Paris, i Westminster Abbey, i Bruxelles, Rom, Berlin, Washington o. s. fr. Mindre kendt er det formodentlig, at man i *Tyskland* allerede i Aarene 1914–16 begyndte at indrette *Æreskirkegaarde* for dem, der faldt i Fremmedjord. Her gik München vistnok i Spidsen, og utallige Byer og Sogne er fulgt efter (se Billedet fra Lybæk S. 67).

Disse *Æreskirkegaarde* er ofte indrettet som vore smukkeste Kirkegaarde, saaledes at der endog paa Kirkegaardsviis ligger Gravtue ved Siden af Gravtue. Derved mente man at komme de sørgende Efterladte i Møde, og staar de Sørgende overfor en saadan „Grav“ med et lille Mindesmærke for deres Kære og med *hans* Navn og Data, kommer de ham i Erindringen sikkert saa nær, som det overhovedet er muligt. Som en Trøst og Lindring for de Efterladte maa dette lille Bedrageri forekomme uskyldigt, ja tilgiveligt. De enkelte „Grave“ indgaar i Reglen i en Helhed, der danner et særpræget Haveanlæg, saaledes som det er Tyskernes Skik at udforme deres Kirkegaarde. Er der ingen Enkelgrave, men kun Mindesmærker, er Anlægget ofte udformet som en eneste storstilet Hyldest til de Døde. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at da *Sønderjyderne* i Broager skulde rejse deres Faldne et Minde, skete det typisk nok derved, at man rejste dem en Kuppelhøj lig de nordiske Kæmpehøje og indridsede deres Navne i flere Kranse af Sten, som var funden i Sognet, for Foden af Højen, og paa enkelte af disse findes undertiden Navne paa 2–3–4 Sønner fra samme Familie, eller en Fader med een eller flere Sønner, – et uhyggeligt og hjertegribende Vidnesbyrd om vore Brødres store og dyre Genforeningsoffer. Deres jordiske Rester er ikke her hjemme, men hviler paa Flanderns Sletter, i den sønderjydske Kirkegaard i Braisne, ved Gallipoli, i de massuriske Sumpe eller fjernt i Sibiriens hvide Marker, – men deres „slumre sødt“ staar hugget i Stenene fra Slesvigs Jord og over Slesvigs Jord (se Billederne S. 64 og 68).

Æreskirkegaardene er i de *engelsk-* og *franktalende* Nationer ikke bleven Haveanlæg som i

Øverst: Mindesmærke over tyske og østrigske Krigsfangegrave paa Viborg Kirkegaard. Foto: I. Th.
Nederst: Krigsmindesmærke i Nizza. Dets imponerende Størrelse ses bedst ved Sammenligning med det 5–6 Etages Hus tilhørende i Billedet.

Tyskland, men Stenmindesmærker, – enten mægtige Sarkofager, Mausoleer, Kenotafier eller Triumfbuer (se Billederne S. 69 og 70). Og som Fronten har sine Kirkegaarde for Landsdele og andre Lokaliteter, (f. Eks. for London „Hyde Park Cemetery“, „Strand Cemetery“ m. fl.), saaledes har denne Bys enkelte Dele hvert sit „Memorial“ for de Faldne. Her hensætter de Efterlevende Mindeblomster med rørende Paaskrifter, eller Blomsterne sættes i Konservesdaaser, Vaser, eller hvad der nu maatte være ved Haanden, og disse Genstande bærer da en Indskrift om, at Blomsterne er sat for „ham“.

Ogsaa vort Land har faaet sine Kirkegaarde fra den store Krig, og med Sønderjyllands Genforening har vi tillige – som allerede antydet – ogsaa faaet vore Åreskirkegaarde. Vore Krigskirkegaarde er særlig af følgende Oprindelse: 1) Krigsfangetransporterne, 2) Fangelejrene, 3) Strandvaskere.

Af den første Kategori har vi bl. a. Grave paa følgende københavnske Kirkegaarde: Vestre (britiske Soldater), Katolsk Vestre (belgiske) og Assistens (belgiske og franske). Skønt de fremmede Soldaters Ophold i Danmark var kortvarigt, og skønt de her fik den bedst mulige Pleje, naaede mange af dem, syge og afkræftede, som de var, ikke hjem til deres Kære, og de fandt da deres Grave i den gæstfri danske Muld.

Af den anden Kategori har vi særligt Afdelingerne paa Viborg og Helsingør Kirkegaarde, hvor der over de franske og russiske Grave er rejst Monumenter (se Billedet S. 70). Det genforenede Sønderjylland har maaske givet os den mærkeligste Kirkegaard af dem alle, nemlig Krigsfangekirkegaarden ved Løgumkloster. Her ligger i Plantagen uden for Byen siden 1915 den lille Kirkegaard gemt. Fyrretræerne breder deres Kroner over nogle Rækker af ganske lave Kors (se Billedet S. 69), og læser man disse Indskrifter, ser man, at Dag for Dag har Døden mejet ned blandt Krigsfangerne; til sidst gjorde i Løbet af et Par Dage den frygtelige Hungertyfus det af med de fleste af dem, der var tilbage. En Medfange rejste et Monument over sine Kammerater, udført med Kunstnerhaand, men i uholdbart Materiale. Da det faldt ned, genrejste i 1923 Borgere i Løgumkloster Mindesmærket.

Paa Jyllands Vestkyst, fra Skagen til Grænsen, er der næppe nogen Kirkegaard, som ikke gemmer Ofre fra den store Krig. Skagens Kirkegaarde rummer britiske saavel som tyske Marinesoldater, der omkom i det eneste store Op-gør mellem de to Storflaader (Jyllands-

Øverst: General Antonio Cantores Grav paa Kirkegaarden i Cortina d'Ampezzo.

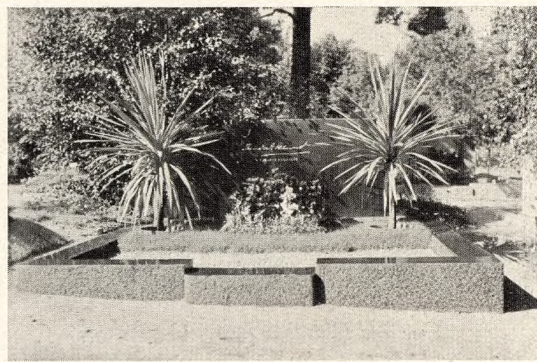
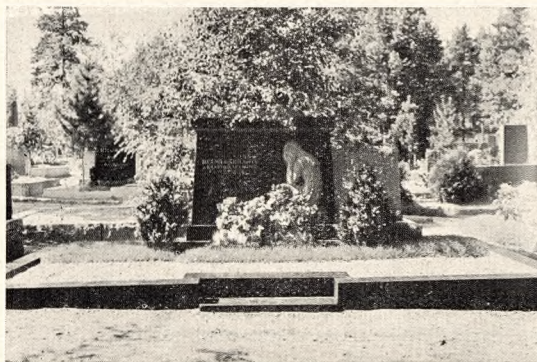
Nederst: Lille, forsømt Krigskirkegaard for østrigske, russiske og serbiske Soldater i Passe Pordoi, 2250 m Højde; begge Billeder fra Dolomiterne i Norditalien; Foto: I. Th.

slaget). Harboøre rummer en Fællesgrav for 25 tyske Marinesoldater, stammende fra en forulykket Minestryger (1916) (se „V. K.“ V., S. 9), desuden en Enkelgrav for en tysk Flyverløjtnant, nemlig en Præstesøn, skudt ned fra sin Zeppeliner ved Ostende, og af Bølgerne ført op til den barske Klit. Ogsaa en Englænder ligger der, — „Kendt hos Gud“, men uden Navn for Mennesker. Langs ned ad Kysten har Klitkirkegaardene bl. a. i Agger, Fjaltring, Søndervig, Børsmose, Esbjerg o. s. v. gemt Soldaterne i deres Sand, og Hjemlandets Autoriteter har her ligesom andetsteds sørget for, at der dog kom et Mindesmærke paa deres Grave. For en enkelt Gravs Vedkommende kan der ved Mindedage komme Penge til en stedlig Gartner eller Graver med Anmodning om at lægge Blomster paa den Faldnes Grav, og i visse Tilfælde har Paarørende ogsaa aflagt Besøg ved Graven; dette hører dog til Sjældenhederne. Men naar Klitboen, særligt Kvinden, gaar paa Kirkegaarden, har hun ofte en Blomst tilovers for de Fremmede, der fandt Hvile paa Sognets Kirkegaard, og de unge Piger fletter Soldaterne Mindekranse. Gennem disse Døde, som den store Krig har skyllet ind til vort Fredens Land, forstaar man ligesom bedre, hvad de krigsførende Nationer har lidt og har mistet. De Døde har bragt den sande Virkelighed og Vederstyggelighed ved Kri-gen nær til Sognet; de har lært Klitboen, at han er blevet forskaanet for noget frygteligt. De Blomster, der lægges paa de Fremmedes Grave, lægges derfor ogsaa i Taknemmelighed over, at vi gik fri.

Billeder af Åbo Kirkegaarde i Finland.

Af Toivo Silen.

I Gravstenene og i andre Mindesmærker paa Åbo Kirkegaarde kan der læses Udviklingens Fremgang og Modens Skiften under det sidste Aarhundrede. En Gartnerens Øjne falder specielt paa Gravstedernes Tilplantninger og Blomsterrabatter, — og disse er ogsaa af ganske særlig høj Standard. Paa den gamle Kirkegaard har man selvfølgelig i selve Anlægget ikke kunnet gennemføre betydelige Forandringer, men enkelte af Gravstederne er i god Stand. Den virker især med sine skyggefulde Alléer, mange smukke Mindesmærker og sine velpassede Plantninger andagtsfuldt og højtideligt paa Vandrerens. Paa den nye Kirkegaard er Gravstederne i hver Afdeling af samme Stil, og alle er vel passede. Den Blomst, der især dominerer, er Knoldbegonia. Et mægtigt Blomsterhav gør sin kolossale Virkning, og man udbryder: „Hvor er der dog smukt her —, her vilde vi være altid“. —

[To Gravsteder fra Åbo Kirkegaard, Finland.

Foreningens Generalforsamling afholdes i Maribo Stift
i Juni Maaned.

Dagsorden samt Regnskab vil fremkomme i V. K. Nr. 2.

Medlemmernes Opmærksomhed henledes høfligst paa, at Foreningens Regnskabsaar er udløbet pr. 31. Marts. Der erindres samtidig om, at Kontingentet lettest og billigst afgøres ved, at man indbetaler Beløbet til Postkonto 11,915 Hillerød. Dette koster i Indlandet kun 5 Øre. Indbetalingen bedes foretaget inden 10. April, fra hvilken Dag Opkrævningerne udsendes. Kontingentet er for personlige Medlemmer i Danmark Kr. 5,00, Medlemmer i Udlandet Kr. 6,00 og for Institutioner, Menighedsraad etc. beregnes efter særlige Regler (se Lovens § 3).

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

21/1	(Randers Amts A.): Kirkegaardsudvalget. (Om Graver Andersens Afsked).		
23/1	(Møens Dagbl.): Udvidelse af Stege Kgd.	5/2	(Skive Folkebl.): Balling Kgd. er udvidet.
26/1	(Ribe Stiftstid.): Nyplantninger paa Ribe Kgd.	9/2	(Vestkysten): Gartner Asmus Kristensen er konstitueret i den ledige Stilling som Kommunegartner og Graver i Esbjerg.
—	(Randers Amts A.): Skal Randers Kommune overtage Begravelsesvæsenet?	10/2	(Horsens Folkebl.): Begravelse. — Ligbrænding.
27/1	(Fr.-borg Amts A.): Hareskov Kgd. skal udvides.	11/2	(Svendborg A.): Møde om Ligbrændingssagen i Hesselager.
28/1	(Randers Dagbl.): Møde i Randers om Kgd.s-forholdene.	—	(Aftenbl.): Planer om at flytte Soph. Michaelis Grav.
—	(Svendborg Amtstid.): Det første Krematorium i Fyns Stift indvies paa Lørdag paa Svendborg gamle Kgd.	12/2	(Kallundb. Dagbl.): Der er nedsat et Udvalg ang. Kallundborg Kgd.s Udvidelse.
29/1	(Randers Amtstid.): Kirkegaardsbestyrelsen i Randers, om Afskedigelse af Graveren.	—	(Vejle Amts Folkebl.): Daugaard Kgd. udvides.
—	(Bornholms Soc.-Dem.): Østerlars Kgd. skal udvides.	15/2	(Fredericia Dagbl.): Gartner C. Petersen jordes som den første paa Fredericia Nordre Kgd.
1/2	(Svendborg Avis): Svendborg Krematoriums Indvielse, med Bill.	—	(Fredericia Avis): Bevæget Debat om Krematoriet i Kolding.
4/2	(Roskilde Dagbl.): Hvorfor bliver Domkirkens Ligkapel staaende?	16/2	(Roskilde Avis): Kapellet paa Graabrødre Kgd.
—	(Fredericia Soc.-Dem.): Gartner Johannes Jørgensen er valgt til Graver ved Nordre Kgd.	17/2	(Fr.-havns Avis): Kgds.-foreningen i Aalbæk har holdt Generalforsaml.
—	(Fr.-borg Amtstid.): Kirkegaarden,	—	(Vendsyssels Tid.): Raabjerg Sogns Kgd.s-forening har holdt Generalforsamling.

- 19/2 (Kolding Folkebl.): Er der ikke Gravfred paa Kgd.?
 — (Samme): Ligbrænding.
 — (Aalborg Amtstid.): Udvidelsen af Kgd. i Aabybro er færdig.
 — (B. T.): Ligrøvere i Nat paa Helle-
 rup Kgd.
 — (Kbh. Amts Soc.-Dem.): Rødovre
 Kgd. udvides.
 — (Fr.-borg Amts A.): Søllerød Kgd.
 udvides.
 21/2 (Fr.-borg Amtstid.): Licitationen paa
 Skovkirkegaarden i Høsterkøb har
 givet følgende Resultat: Carl Jør-
 gensen 16,991, Peter Andersen 18,912
 og Carl Andersen 23,386 Kr. Hvertil
 kommer Opførelse af Kapel samt
 Gartnerarbejde.
 22/2 (Kolding Folkebl.): Ligbrændingss-
 agen.
 23/2 (Grenaa Folketid.): Til Kirkegaards-
 interesserede i Grenaa og Gl. Sogn
 (om et Møde) (samme i Djursland m.
 fl. Blade).
 23/2 (Kolding Folkebl.): Om Ligbræn-
 dingssagen.
 24/2 (Langel. Folkebl.): Møde om Lig-
 brændingssagen i Rudkøbing.
 25/2 (Fyns Tid.): Udvidelse af Gudbjerg
 Kgd.
 — (Ærø Folkebl.): Møde om Ligbræn-
 dingssagen i Marstal.
 26/2 (Møens Folkebl.): Dræning af Stub-
 bekøbing Kgd.
 — (Grenaa Folketid.): Grenaa Kgd.s
 Beplantning. Offentligt Møde her-
 om.
 28/2 (Fr.-borg Amtstid.): Skovkirkegaar-
 den i Høsterkøb.
 29/2 (Vendsyss. Venstrebl.): Taars Kgd.-
 forening har holdt Generalforsam-
 ling.
 1/3 (Kolding Folkebl.): Omkring Lig-
 brændingssagen.
 — (Loll. F. Venstrebl.): Dræning af
 Stubbekøbing Kgd.
 2/3 (Fr.-borg Amtstid.): Skovkgd. i Hø-
 sterkøb.
 3/3 (Roskilde Dagbl.): Roskilde Kgd.s
 Udvidelse.
 4/3 (Vendsyss. Venstrebl.): Arkitektfor-
 slag til et nyt Ligkapel.
 10/3 (Kallborg Folkebl.): Jorden til Kgd.
 i Kallborg.
 11/3 (Loll. F. Tidende): Udvidelsen af
 Saksjøbing Kgd. godkendt.
 — (Holstebro Dagbl.): Fattiggravste-
 derne paa Herning Kgd. vil nu bli-
 ve vedligeholdt af Menighedsraadet.
 12/3 (Kbh. Amts Avis): Søllerød Kgd.
 udvides paa Præstegaardens Jorder.
 12/3 (Herning A.): Forslag til Kgd.sre-
 gulativ for Herning.
 16/3 (Stubbekøb. Avis): Om Dræningen
 af Stubbekøbing Kgd.
 19/3 (Kbh. Amts Soc.-Dem.): Herløv Kgd.
 er bleven indviet.
 22/3 (Holbæk Amts Venstrebl.): Fra Hol-

- bæk Menighedsraad. Nye Kremato-
 rieplaner paa Trapperne; en særlig
 Afdeling for Katoliker paa Ass.
 Kgd.
 — (Ribe Stiftstid.): Den kommende
 Kgd. i Fovrfeldt.
 26/3 (B. T.): Uværdige Former for Lig-
 brænding. Paa Bispebjerg Kremato-
 rium begynder man allerede Kl. 9
 om Morgenen og er først færdig hen
 under Aften. Ligbrændingsforenin-
 gen kræver en omfattende Udvidelse
 af Bispebjerg Krematorium og
 Bygning af et nyt Krematorium
 paa Vestre Kgd.
 27/3 (Socialdemokraten): Er det kun
 Hedninger, der lader sig brænde?
 Pastor Nordentoft i Kolding kaster
 Handsken til Ligbrændings-Sagen.
 Men Broderen, Provst Nordentoft i
 København, føres i Marken imod
 ham. — Uhyggelige Oplysninger fra
 Kgd.

Reglement angaaende Anlægsgart- nere og deres Interesser paa Kirkegaardene.

I de senere Aar har der været en Del Uoverensstemmelse og nogen Gnidning mellem visse Kirkegaardsbestyrelser og Erhvervsdrivende. Disse sidste, som ganske naturligt har betydelige Interesser i at faa Arbejde at udføre paa Kirkegaardene, har set et Indgreb i Erhvervslivets Frihed ved de gældende Bestemmelser, der ofte er af ældre Dato. Autoriteterne hævder paa den anden Side, at naar Kirkegaardsgartnerne skal udføre Anlægsarbejde paa de smaa Gravsteder, hvor der kun er lidet at tjene, maa de ogsaa have en Fordel overfor de større. Uden ved denne Lejlighed at skulle komme ind paa det formaalstjenlige i dette eller hint, endsige det principielle Retsstandpunkt, skal her gengives et Reglement angaaende dette Forhold i en Provinsby — et Reglement, der er af ny Dato, og som har faaet de stedlige Gartneres Godkendelse.

Reglement for Anlægsgartnerne paa Randers Kirkegaarde.

§ 1.

Ved Anlæg og Omlægning af Gravsteder skal Anlægsgartneren i hvert enkelt Tilfælde henvende sig paa Kirkegaardskontoret medbringende skriftlig Fuldmagt fra Gravejeren indeholdende Oplysning om Gravstedets Beliggenhed (Litra, Række og Nummer), samt at Arbejdet er overdraget Vedkommende. Kirkegaardskontoret udsteder da et Legitimationsbevis, som afleveres til Graveren, forinden Arbejdet paabegyndes. Graverens Anvis-

ninger for Arbejdet skal uvægerligt følges.

§ 2.

Ved Vedligeholdelse af Gravsteder skal Anlægsgartneren ligeledes i hvert enkelt Tilfælde henvende sig paa Kirkegaardskontoret med skriftlig Fuldmagt fra Gravejeren indeholdende Oplysning om Gravstedets Beliggenhed (Litra, Række og Nummer), samt at Vedligeholdelse er overdraget Vedkommende.

§ 3.

Anlægsgartneren er pligtig i hvert enkelt Tilfælde til Kirkegaardskontoret at anmelde Tilgang og Afgang i de af ham til Vedligeholdelse overdragne Gravsteder.

§ 4.

Enhver, der mod Betaling udfører Arbejder paa Kirkegaardene, maa ikke benytte de paa Kirkegaarden anbragte Affaldskasser eller Kirkegaardenes Oplagspladser, men alt Affald, saasom Gran, overflødig Ler, Jord og Sten samt det ved Rydning af Træer fremkomne Affald henvises til den af Kommunen anviste Losseplads eller Opfyldningsplads.

§ 5.

Alt Affald skal straks fjernes, og maa aldrig henligge paa Kirkegaardenes Veje og Gange til senere Afhentning, ligeledes maa tilført Muldjord ikke henligge paa Veje og Gange, men skal straks føres ind paa Gravstedet. (Skal forstaas saaledes, at Affald, Muldjord m. m. skal fjernes inden Arbejdstids Ophør om Aftenen).

§ 6.

Hække og stedsegrønne Træer maa ikke ryddes, forinden her er sket Henvendelse til Graveren, hvis Anvisninger uvægerligt skal følges.

§ 7.

Arbejde maa kun udføres indenfor Kirkegaardenes normale Arbejdstid. Paa Søn- og Helligdage maa intet Arbejde udføres.

§ 8.

Al Skade, som ved Arbejdets Udførelse foraarsages paa andre Gravsteder eller paa Kirkegaardenes Ejendom, vil være at erstatte og istandgøre for Anlægsgartnerens Regning.

§ 9.

Det er forbudt at antaste Folk paa Kirkegaardene eller opsøge disse ved deres Gravsteder for at anbefale sig med Anlægs- og Vedligeholdelsesarbejde.

§ 10.

Har den, hvem Anlæg eller Vedligeholdelse af Gravsteder er overdraget, ikke holdt sig Regulativet for Randers Kirkegarde efterrettelig, og gentagne Gange været tiltalt for begaaede Uordener, gives

der ham ikke oftere Tilladelse til at udføre Arbejde paa Kirkegaardene.

§ 11.

Legitimationsbeviser til Anlæg og Vedligeholdelse af Gravsteder udstedes ved Henvendelse paa Kirkegaardsinspektørens Kontor Søgnedage fra 12—1.

Randers, den 1. April 1931.

N. Daugbjerg Nielsen. J. R. J. Jensen.
S. Thomsen. Anthon Jensen.
V. Sørensen.

L. V. Andersen.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Danmarksposten Nr. 1: Nyere dansk Bygningskunst, bl. a. med Billeder fra Ordrup Kirkegaards Kapel.

Blomsterhandlerbladet Nr. 5: Billeder af Kranse; Fra Ligkistesnedkernes egen Kreds. Nr. 6: Kranse og Blomster frabedes. Det daglige Bunderi (Billeder af Kranse m. m.)

Trädgårdsodlaren Nr. 12: Det sidste kvarteret (Helsingfors), med Plan.

Ignis Nr. 1: Norra Krematoriet i Stockholm i sitt nya Skick, med Billeder; Nutidiga svensk Urkonst VI; To nya danske Krematorier, med Billeder. Ideal-krematoriet, med Plan m. m. Eldbegängelserna vid Nordens Krematorier, med Statistik (se andetsteds) m. m.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 2: Reminiszere; Reise im Frankreich med Billeder; Deutsche Jugend in deutschen Kriegsgräbern. Nr. 3: Volkstrauertag 1932, med Billeder; Opfer und Vaterland. Deutsche Kriegsgräberstätte Dompierre, Dep. Oise, Frankreich, med Billeder m. m.

AARBØGER

Lustgården. Aarskrift 1931. Udgivet af »Föreningen för dendrologi och parkvård. Aargang 12, 225 S., 8°, Kr. 12,00.

Dette fortræffelige lille Værk, der nu er udkommen som Nr. 12 i Rækken af Aarbøger, indeholder en hel Del udmærkede Fotografier af Træer og Buske, Have- og Parkanlæg m. m. og Artikler af Dr. Nils Sylven, Direktør Carl G. Dahl m. fl. fremragende Dendrologer og Forfattere. — Endnu er denne Forenings Kirkegaardsskrift ikke kommen frem; men det ventes med Længsel og med Forventninger.

Dansk Ligbrændingsforening. Beretning for Aaret 1931, Kbh. 1932, 8°, 130 Sider.

Beretningen præges bl. a. af Ligbrændingsforeningens 50-Aars Jubilæum samt den ifjor gennemførte nye Lov. Det fremgaar af Beretningen, at Foreningen un-

der 29/10 1931 har indsendt et Forslag til Regulativ for Urnegravsteder; dette angaar bl. a. den praktiske Udnyttelse af Arealet indenfor Gravstedet; men man har ganske overset, at Den kgl. Anordning om Benyttelse af Kirkegaarde kræver, at der til ethvert Gravsted (altsaa ogsaa til Urnegrave) kræves udlagt en Adgangsvej paa mindst 1,5 m Bredde, —

et Krav, som er ganske urimeligt, hvor der ikke skal bæres med egentlige Ligkister, og som man derfor ogsaa burde medtage i et Regulativ. — Der omtales Anskaffelsen af en ny, hensigtsmæssig Ligvogn, Den kgl. Porcelænsfabriks Arbejde med de nye Urner, som omtales i vort Hovednummer, Statistik over Ligbrændinger m. m.

Statistik over Ligbrændinger i Norden.

Antal Kremat.	Krematoriet i	Taget i Brug	Antal 1930	Ligbrændinger 1931	Forøgelse eller Formindskelse	Samlet Antal
1	Stockholm N	¹⁵ / ₁₀ 1887	750	731	÷ 19*)	6,571
1	Göteborg.	¹ / ₂ 1890	100	109	+ 9	1,334
1	Örebro	²⁸ / ₁₀ 1922	57	77	+ 20	220
1	Hälsingborg	² / ₇ 1928	98	145	+ 47	321
1	Luleå	²⁸ / ₁₁ 1930	5	25	+ 20	30
1	Stockholm S	¹⁷ / ₁ 1931		213		213
1	Vänersborg	⁸ / ₄ 1931		10		10
7 Sverige			1,010	1,310	+ 300	8,699
1	Bergen	³ / ₄ 1907	193	240	+ 47	2,610
1	Oslo	²⁴ / ₄ 1909	731	900	+ 169	9,476
1	Trondhjem	⁴ / ₁₂ 1919	161	175	+ 14	1,257
1	Drammen	²² / ₁₂ 1927	83	82	÷ 1	297
1	Arendal	¹³ / ₃ 1929	18	21	+ 3	48
5 Norge			1,186	1,468	+ 232	13,688
1	København	¹² / ₁ 1893	1,350	1,691	+ 341	15,953
1	Aarhus	¹⁰ / ₁ 1923	79	79		458
1	Slagelse	⁹ / ₉ 1926	21	34	+ 13	105
1	Rønne	³ / ₂ 1928	8	12	+ 4	28
1	Søndermark (Frbrg.)	²¹ / ₈ 1929	236	398	+ 62	575
1	Nykøbing F	¹³ / ₂ 1931		13		13
1	Sundby (Københ.)	¹⁵ / ₁₁ 1931		17		17
1	Aalborg	²⁷ / ₁₁ 1931		4		4
1	Svendborg	³⁰ / ₁ 1932		0		0
9 Danmark			1,694	2,148	+ 454	17,153
1	Helsingfors (Finland)	²⁴ / ₃ 1926	211	206	÷ 5	967
22 hele Norden			4,101	5,082	+ 981	40,507

Procentvis Forøgelse: Sverige 29,8, Norge 19,5, Danmark 26,8 og for hele Norden 24 pCt.

*) Grunden til Formindskelsen er væsentligst Reparationer.

Generalforsamling.

„Foreningen for Kirkegaardskultur“ afholder sin 11. ordinære Generalforsamling Valdemarsdagen, Onsdag den 15. Juni Kl. 2 paa „Hotel Dana“ i Maribo.

DAGSORDEN:

1. Valg af Dirigent.
2. Formanden, Hr. Pastor Bartholdy Møller, aflægger Aarsberetningen.
3. Kassereren, Hr. Kirkegaardsgartner J. Blomberg, aflægger de reviderede Regnskaber. (Se Pag. VI.)
4. Formanden fremsætter Virksomhedsplan for 1932/33.
5. Kassereren fremsætter Budget for Aaret 1932/33.
6. Redaktøren, Hr. Johannes Tholle, redegør for „Vore Kirkegaarde“.
7. Valg af 1 Medlem til Redaktionsudvalget (fratrædende er Hr. Havearkitekt Johannes Tholle).
8. Valg af et Medlem til „Udvalg for Skønssager“ (fratrædende Hr. Havearkitekt B. Errboe).
9. Forslag fra Bestyrelsen om Tilføjelse til Lovenes § 3 Stk. 4, om at „Ved kollektiv Indmeldelse af Foreninger m. m., som tæller mere end 25 Medlemmer kan Forretningsudvalget fastsætte et særligt Fælleskontingent“.
10. Valg af Bestyrelsesmedlemmer (fratrædende er D'Hrr. Folketingsmand Carlsen-Skjødt, som ikke ønsker Genvalg, samt Lærer Fr. Hansen og Billedhugger Elo) og 1 Suppleant (fratrædende Hr. Havearkitekt B. Errboe).
11. Valg af 2 Revisorer (fratrædende: D'Hrr. Arkitekt Bauditz og Havearkitekt B. Errboe), samt 1 Revisor-Suppleant (fratrædende Hr. Billedhugger Hammerich).
12. Fastsættelse af Stedet for næste Aars Generalforsamling.
13. Eventuelt.

P. F. V.

A. J. Bartholdy Møller,
Formand.

NB. Der kan kun foretages Afstemning om de paa Dagsordenen opførte Punkter. Angaaende Stemmeret, se Lovenes § 8. Eksemplarer af Lovene fremsendes paa Forlangende gratis og portofrit.

I Tilslutning til Generalforsamlingen vil der om Formiddagen blive foretaget en Udflugt til Omegnens Kirkegaarde og andre Seværdigheder, og Tirsdag Aften vil der blive afholdt offentligt Møde med Lysbilleder. Nærmere Meddelelse om begge Dele vil findes i V. K. No. 3.

Foreningen for Kirkegaardskultur.
Regnskab fra 1. April 1931 til 31. Marts 1932

Indtægt:	
Kontingenter	2,725 07
Solgte Smaaskrifter	46 35
Solgte Protokoller	755 85
Tilskud m. m.	3,121 56
Renter	23 35
Optaget Laan	8,000 00
	<u>Kr. 14,672 18</u>

Udgift:	
Overført f. f. Aar (Kassereren) ..	176 60
Porto, Fragt & Telegrammer....	501 34
Tryksager, Maskinskrivning	140 55
Kontorartikler, Lokale m. m.	587 56
Trykning og Eksped. af Protokol	1,006 15
Rejser, Møder og Foredrag	490 80
Lønninger	600 00
Afdrag af Laan samt Renter	5,670 48
Overført til Bladet V. K.	5,390 41
At overføre til næste Aar	108 29
	<u>Kr. 14,672 18</u>

Bladet »Vore Kirkegaarde«.

Regnskab fra 1. April 1931 til 31. Marts 1932

Indtægt:	
Annoncer	1,328 22
Solgte Hefter	226 20
Overført fra Foreningen for Kirkegaardskultur	5,390 41
	<u>Kr. 6,944 83</u>

Udgift:	
Trykning af Bladet samt Skyld til Bogtrykker.....	3,696 05
Clicheer	1,178 63
Forfatterhonorar	873 16
Redaktørløn	450 00
Forsendelse (Avispostkontoret) ..	226 00
Annonceprovision	520 99
	<u>Kr. 6,944 83</u>

Hillerød, den 1. April 1932.

Foreningens Status pr. 31. Marts 1932.

Aktiver:	
Udestaaende for Annoncer.....	541 75
I Behold hos Sekretær	2,521 50
I Behold hos Kasserer	1 50
Kassebeholdning	108 29
Balance	5,427 01
	<u>Kr. 8,600 05</u>

Passiver:	
Gæld til Sparekassen	7,750 00
Gæld til Bogtrykkeren	850 05
	<u>Kr. 8,600 05</u>

Budget for Aaret 1932—33.

Indtægt:	
Kontingent	2,700 00
Skrifter	40 00
Protokoller	600 00
Tilskud	2,500 00
Annoncer	1,500 00
Hefter	200 00
	<u>Kr. 7,540 00</u>

Udgift:	
Trykning	1,950 00
Clicheer	500 00
Forfatterhonorar	600 00
Redaktørløn	450 00
Forsendelse	250 00
Annonceprovision	350 00
Porto	400 00
Maskinskrivning	100 00
Kontorartikler	300 00
Lønninger	600 00
Møder, Rejser.....	300 00
Afdrag og Renter	800 00
Indkøb af Protokoller	300 00
Balance	640 00
	<u>Kr. 7,540 00</u>

I. Blomberg.

Fra Tidsskrifterne

Bygmesteren Nr. 10: Ligkapel m. m. paa Aalborg ny Kirkegaard med Billeder. Nr. 12: Samme (2. Præmie) se Billedet.

Ignis Nr. 2: Krematoriet i Svendborg, Nordens 22. eldbegængelsesanstalt med Billeder, af Magnus Lund, Två märkliga uppslag av Stockholms kyrkogårdsmänd, af Kur Jeanson; Bergens krematorium 25 År. — Eldbegängelseförsäkringskassan, af Sture Höckert; Idealkrematoriet; Uppsala kyrkogårdar utan och med krematorium, af Matts Essen og

Övden; Tyska eldbegängelsekassan »Flamma« hedra Max Paulys Minne; Kyrkan och eldbegängelsen; m. m.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 4: Inschriften auf Denkmälern und Grabzeichen (se Figur 2); Kundgebungen des Volksbundes Deutsche Kriegsgräberfürsorge in Ostpreußen; m. m.

Gartenkunst Nr. 4: Das Steinkreuz als Grabmal, af Magistrats-Oberbaurat Damm, med Billeder af antike og nyere Gravkors (se Fig. 3—4).

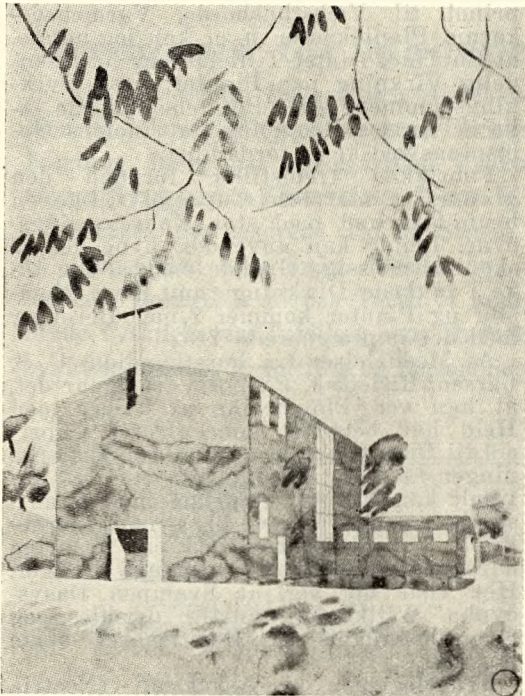

Fig. 1.
Bodil Paludan; Projekt til Ligkapel i Aalborg.
2. Præmie.

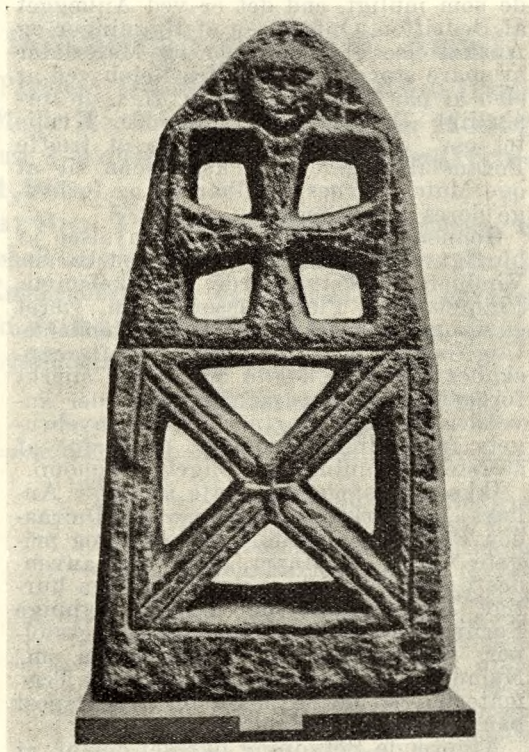

Fig. 3. Frankisk Gravsten. Bonn Provinsmuseum.

Fig. 2. Model med Skrifftype.

Fig. 4. Stenkors ved „Wolfram“, Eschenbach.

**Et dansk Imprægneringsmiddel, Cuprinol.
Af Overgartner K. Brandt Klixbüll.**

Mange Gartnere, Havebrugere, Landmænd m. fl. har næppe hidtil været tilstrækkeligt opmærksomme paa, at det for at opnaa en god Driftsøkonomi er langt vigtigere at holde de aarlige Vedligeholdelsesomkostninger saa langt ne-

de som muligt, end det er ved Anlægget af Bedriften, Opførelsen af Bygninger og Anskaffelse af Redskaber og Materialer at spare større eller mindre Beløb ved at slaa af paa Fordringerne m. H. t. de forskellige Driftsmidlers Størrelse, Kvalitet osv., eller ved at undlade at træffe Foranstaltninger, som kan tjene til at øge Materialernes Holdbarhed og forlænge deres Funktionstid.

Gennem lange Tider har Fornyelsen af hurtigt forraadnede Varmebedskarme, Vinduer, Væksthusborde, Dækkelemme, Planteballier, Plantekasser m. m. været en tyngende og hyppigt tilbagevendende Udgiftspost paa Gartnernes Driftsregnskaber. At der nu kan opnaas en stærkt forøget Holdbarhed af Træværk, der anvendes indenfor Gartneriets og Havebrugets forskellige Omraader, er derfor af største Betydning for Fagets Økonomi.

Ikke mindst gælder dette indenfor Anlægs- og Kirkegaardsgartneriets Omraader. Paa Kirkegaarde, i offentlige og private Anlæg og Haver, hvor Træ anvendes i stor Udstrækning, betyder den hurtige Forraadnelse og dermed hyppige Fornyelse af Hegnsstolper, Løvgangsstolper, Støttetager til Allétræer m. m., Nummerpæle, Ladbærder og andet Træmateriale en meget betydelig Udgiftspost paa de aarlige Budgetter.

Afgørende Betydning har det derfor, at vi i det danske Imprægneringsmiddel, Cuprinol har faaet et effektivt Værn mod de Organismer — Svampe og Forraadningsbakterier — der er Aarsag til hurtig Ødelæggelse af Træ, der er udsat for Fugtighed m. v.

Ved at imprægnere alt indenfor vort Omraade anvendt Træ med Cuprinol opnaar vi i Kraft af Cuprinols overordentlige Indtrængningsevne og dens Uopløselighed i Vand en virksomhedsfuld og varig Beskyttelse af Træet mod Forraadnelse og Svamp og kan derved opnaa en væsentlig Besparelse paa de aarlige Drifts- og Vedligeholdelseskonti.

Af de Erfaringer, der gennem en fleraarig stadig Anvendelse af Cuprinol er høstet indenfor de kongelige Haver, vort Lands største Kirkegaardsadministrationer, kommunale Gartneri-Forvaltninger og en lang Række af Danmarks største Handelsgartnerier og Planteskoler, er Cuprinol det bedste Middel til Konservering af Træ.

Ved Anvendelse af Cuprinol, grøn eller uden Farve, opnaar man tillige den Fordel at kunne oliemale ovenpaa det cuprinolbehandlede Træ, naar dette er tørt efter Imprægneringen. Paa Tjærepreparater kan som bekendt ikke oliemales, og disse kan desuden være farlige for Planterækster.

Efter gennem flere Aar paa nærmeste Hold at have fulgt Anvendelsen af Cu-

prinol til Væksthusborde, Varmebedskarme, Plantekasser m. m. kan jeg udtale, at Cuprinol i intet Tilfælde har haft skadelig Virkning paa Planter, naar Dyrkningsrummene eller Plantebeholderne ikke er taget i Brug, før Cuprinolens Opløsningsvædske er fordampet.

Fabrikken fremstiller foruden den grønne og farveløse Cuprinol tillige en brun Cuprinol med stor Konserveringsevne. Denne kan anvendes, hvor det af skønhedsmæssige Grunde ønskes, dog ikke i lukkede Dyrkningsrum, hvor Blomster og Planter kommer i nær Berøring med det imprægnerede Træ.

Af Meddelelser fra Forstkandidat C. S. Larsen, Rislebæk, Faaborg, fremgaar det, at han ved Plombering af Træer med Held har benyttet koncentreret Cuprinol til Desinficering af Hullerne før Lukningen af disse; og ligeledes har han anvendt koncentreret Cuprinol mod Kræftsygdomme paa Træer, bl. a. mod Lærkekræft i en Plantage med ca. 15-aarige europæiske Lærke i Svanninge Bakker. Her viste det sig, at Svampen *Dasyscypha Willkommi* hurtig dræbtes, og Overvoksningen af Kræftsåret skete normalt.

Frugtlegerer af Askekræft (*Nectria ditissima*) dræbtes straks ved Oversmøring med koncentreret Cuprinol, ligesom ogsaa andre paa levende Træer snyltende Svampearter (Rodfordærvere m. fl.) dræbtes ved Hjælp deraf.

Disse sidstnævnte Oplysninger peger paa, at Cuprinolen muligt vil kunne faa Betydning som Hjælper i Forstmænds og Havebrugeres Kamp for at bevare Træerne fri for Svampeangreb.

De i Praksis høstede Erfaringer angaaende Cuprinol underbygges af de Erklæringer, der foreligger som Resultat af videnskabelige Undersøgelser baade herhjemme og i Sverige. Cuprinolens Betydning som effektivt Beskyttelsesmiddel mod Forraadnelse og Svamp er saaledes fastslaaet, og fra Hr. Professor Henrik Kreuger ved »Tekniska Högskolan«, Stockholm, foreligger den betydningsfulde Udtalelse, at »i och med Cuprinolens indförande i marknaden kan säges, att trätets värde som byggnadsmaterial blivt i avsevärd grad höjt«.

Det maa dog stærkt fremhæves, at selv det mest fuldkomne Imprægneringsmidlets Effektivitet beror paa, at det anvendes paa en omhyggelig og forskriftsmæssig Maade. Den sikreste Metode er Neddypning ved hvilken det tilskaarne Træ nedlægges i Cuprinol i passende Tid i Forhold til Træets Dimensioner. Hvor Neddypning ikke kan finde Sted, sprøjtes eller stryges Cuprinolen paa Træet i en Mængde, der svarer til ca. 1 kg Cuprinol til 3 m² Overflade.

Program for Møderne i Maribo den 15. Juni.

Kl. 9,30 samles Deltagerne i Aktiehavens Pavillon; derefter Besøg i Domkirken (Præledium og Salmesang) og ved Leonora Christines Minde. Her holder Hr. Amtsforvalter **Holeh** Foredrag. Besøg paa Kirkegaarden. Frokostpause i Aktiehaven Kl. 12. **Generalforsamlingen afholdes her Kl. 1,30.**

Bemærk den ændrede Tid og Stedet. **Maribo Turistforening** inviterer til til Udflugt med Biler omkr. Maribo Sø, til Søholt m. m., og Hr. Lensgreve **Knuth** har inviteret Deltagerne til paa Turen at besøge Knuthenborg Park og Gartneri. Kl. 7 offentligt Møde i Aktiehavens Pavillon, hvor Havearkitekt **Johannes Tholle** taler om »Landsbykirkegaardenes Regulering og Beplantning« (Lysbilleder).

Under Formandens Bortrejse

P. Kammersgaard,

Næstformand.

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Tilføjelser til Medlemslisten.

Afdeling A.

- 136. Hunseby Menighedsraad.
- 137. Vindeby Menighedsraad.

Afdeling C.

- 402. Sten- og Billedhugger J. F. Schiøler, Maribo.
- 403. Stenhuggermester N. P. Petersen, Hobro.
- 404. Pastor H. K. Hein, Grenaa.
- 405. Graver Vigge Skov Naskov.
- 406. Gartner Peter Krønert, Helgesvej 8, St. tv., København F.

Afdeling D.

- 42. Gartner Peder Sandved, Sandnes Norge.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 23/3 (Vejle Amts Avis): Paa Kgd. i den stille Uge.
- 27/3 (Aalborg Amtstid.): Billigere Begravelser i Nr.-Sundby. To nye Regulatorer og Planer om Oprettelse af en Urne-Kirkegaard.
- 31/3 (Horsens Avis): Løsning Kgd.s-forning opløst.
- 2/4 (Loll.-Falsters Venstreblad): Bortlicitering af Arbejderne ved Kgd.s-udvidelsen i Saxkjøbing.
Til Ryddearbejdet var indkommen 18 Tilbud, der laa saaledes: Henrik Larsen, Saxkjøbing, 1800 Kr., Chr. Petersen, Rørbæk, 1710 Kr., Axel Hansen, Saxkjøbing, 1540 Kr., Sofus Jørgensen, Saxkjøbing, 1440 Kr., Niels Rasmussen, Saxkjøbing, 1400 Kr., Ernst Welander og Co., Saxkjøbing, 1350 Kr., Aage Andersen, Saxkjøbing, 1345 Kr., Ricard Rasmussen & Co., Rørbæk, 1275 Kr., Hol-

ger Iversen og R. Roskov, Saxkjøbing, 1225 Kr., Laurits Hansen, Rørbæk, m. fl. 1200 Kr., Marius Olsen og Jens Hansen, Saxkjøbing, m. fl. 1200 Kr., Carl Henriksen, Saxkjøbing, m. fl. 1200 Kr., Jacob Rasmussen og Co., Rørbæk 1200 Kr., Chr. Christensen, Saxkjøbing, m. fl. 1180 Kr., Johs. Kruse og Rasmus Jørgensen, Saxkjøbing, 1000 Kr., Karl Mortensen, Saxkjøbing, 985 Kr., Chr. Hansen, Saxkjøbing, og Henry Jørgensen, Rørbæk, m. fl. 548 Kr., Vognmand P. Madsen, Saxkjøbing, 490 Kr.

Chr. Hansens og Henry Jørgensens Tilbud antoges.

Til Dræningsarbejdet var indkommet 6 Tilbud: V. Madsen, Nystedvej, 3685 Kr., Henrik Larsen, Maribovej, 3275 Kr., Jens Hersom Hansen, Gl. Vestergade, 2218 Kr., M. Olsen, Maribo, 2249 Kr., Chr. Jantzen, Rørbæk, 1895 Kr., Oluf Mortensen, Saxkjøbing, 1895 Kr.

Sidstnævnte Tilbud antoges.

- 2/4 (Helsingør Dagblad): Graverstillingen ved Egebæksvang Kirke.
- (Holbæk Amts Avis): Pinlig Affære angaaende et Gravsted.
- 5/4 (Randers Dagbl.): Kirkegaardene (et Indlæg af fhv. Graver S. Andersen).
- 6/4 (Holbæk Amtstid.): Søstrup nye Kgd. indviet.
— (Aalborg Amtstid.): Nordjydsk Ligbrændingsforening har nu 1200 Medl.
- 7/4 (B. T.): Nu kommer Krematorie-Udvidelsen paa Bispebjerg.
- 8/4 (Møns Folkebl.): Dræningen af Stubbekøbing Kgd. skrider jævnt fremad.
— (Nordsjæll.): Planerne om et Krematorium i Helsingør.
- 9/4 (Bogense Avis): Planer om et nyt Ligkapel paa Bogense Kgd. — Regulering.
— (Holbæk Amts Venstrebl.): Den nye Krematorieplan i Holbæk; udarbej-

- det af Arkitekt Marius Pedersen.
 — (Socialdemokraten): Planer om et Krematorium i Gentofte.
 12/4 (Randers Amts Avis): Kgd.s-udvalget og fhv. Graver S. Andersen.
 — (Holbæk Amts Avis): Den nye Krematorieplan i Holbæk; Forslaget fremsat i Menighedsraadets Møde; vil koste 26,000 Kr.; et Udvalg ned-sat.
 14/4 (Ærø Folkebl.): Sagen om Søby Ligkapel er foreløbig strandet.
 21/4 (Vestkysten): Kgd.s-Udvidelsen i Filskov:
 Ved den af Menighedsraadet foretagne Licitation over Jordarbejdet ved Kirkegaarden, som skulde være færdig til 1. Juni, indkom følgende Tilbud:
 Niels Kokborg og Peter Thøgersen 300 Kr.
 Søren Mortensen, Aalyst, 275 Kr.
 Johs. Moustgaard og Niels Larsen 255 Kr.
 Hans Karl Nielsen 190 Kr.
 Fra Johs. Moustgaard og Niels Larsen forelaa yderligere et Tilbud paa Jordarbejdets Udførelse efter 15. Juni paa 240 Kr.
 Menighedsraadet overdrog Arbejdet til den lavestbydende: Hans Karl Nielsen.
 24/4 (Dag-Nyh.): Spredte Notitser (om Forholdene ved Højerup Kgd.).
 25/4 (Kall.-borg Folkebl.): Udvidelsen af Kall.-borg Kgd. — Godsejer Lawaetz forlanger 7000 Kr. pr. Td. Land.
 26/4 (Vendsyss. Tid.): Horne Kgd.s-forning. En Forening, der blev arbejds-løs.
 — (Sydvestjyll.): Kirkegaardskultur. Smukke Mindesmærker af Natursten.
 — (Silkeborg Venstrebl.): En Advarsel. (Om Tyverier paa Kgd.).
 27/4 (Fyns Soc.-Dem.): En uhyggelig Begravelse. En Kritik af, at Odense nye Kgd. ikke er bleven drænet.
 — (Vendsyss. Venstrebl.): Den nye Kgd. i Hirtshals er indviet.
 28/4 (Kerteminde Kgd.): Den første Urnebegravelse paa den nye Kgd. i Kerteminde har fundet Sted.
 — (Helsingør Dagbl.): Gaar Krematorie-Sagen nu i Orden i Helsingør?
 — (Holbæk Amts Avis): Krematorie-Sagen i Holbæk i god Gænge.
 29/4 (Loll. F. Folketid.): Nu kommer Urnehaven i Nykøbing F.
 2/5 (Samme): Blomstertyverier paa Saxkjøbing Kgd.
 3/5 (Børsen): En Sag.
 Det ses af et Provinsblad, at Randers Kirkegaardsbestyrelse har krævet en forhenværende Graver dømt for Overtrædelse af Politivedtægten om Kirkegaardsfreden. Det fremgaar ikke ganske klart, hvor-

dan Manden har forsynet sig, men det synes af Bladets Omtale, at den forhenværende Graver og Kirkegaardsbestyrelsen ikke er de bedste Venner, og at den første har underskrevet en Erklæring om, at han vil afholde sig fra at udføre noget som helst Arbejde paa Kirkegaarden, men ikke desto mindre har han, hedder det, »udført Gartnararbejde paa flere Gravsteder«. Det vil Kirkegaardsbestyrelsen have Manden straffet for! Graveren har under Sagen oplyst, at den Erklæring, han har afgivet, er blevet ham aftvunget, og at han ligger i Proces med Kirkegaardsbestyrelsen om dette Spørgsmaal.

- Hele Sagen synes noget trekantet. For uindviiede maa Anvendelsen af Politivedtægten og en Klage for Krænkelse af Kirkegaardsfreden overfor en Mand, hvis Forseelse er, at han har tjent nogle Skillinge ved at passe et Par Gravsteder, forekomme at være Misbrug af saavel Politivedtægt som af Domsmagten, der sættes i Bevægelse i den Anledning.
 5/5 (Møns Folkebl.): Stege Kgd. skal udvides.
 6/5 (Kall.-borg Avis): Udvidelsen af Kgd. i Kall.-borg.
 7/5 (Roskilde Dagbl.): Nybygningerne til den nye Kgd. i Roskilde bortliciteres (Arkitekt Lønborg Jensen).
 — (Randers Amts Avis):
 Ved Randers Byret faldt der i Formiddags Dom i den Politisag, der af Kirkegaardsbestyrelsen var rejst mod fhv. Graver Simon Andersen for Overtrædelse af Politivedtægten Bestemmelser om Krænkelse af Orden og Fred paa Kirkegaardene. Ved Dommen blev fhv. Graver Andersen pure frifundet for Anklagemyndighedens Tiltale, og Sagens Omkostninger blev paalagt det offentlige.
 I Dommens Præmisser hedder det bl. a.: Ved uanset den af fhv. Graver Simon Andersen afgivne Erklæring og Reglementets Bestemmelser at have udført Arbejder paa Randers Kirkegaarde efter Begæring af private Gravstedejere, findes tiltalte ikke at have foretaget en saadan Handling, som kan paadrage ham Straf efter den citerede Politivedtægtsbestemmelse, der alene fastsætter Straf for Handlinger, der kan karakteriseres som Uordner og Ufred paa Kirkegaardene.
 10/5 (Randers Dagbl.): Byraadet i Randers vedtog i Gaar at leje en Del af Raadhusets Stueetage ud til Begravelsevæsenet og Kirkerne.

- (Svendborg Avis): Kirkegaarden i Gudbjerg skal udvides.
- 11/5 (Politiken): Der skal afholdes Arkitektkonkurrence i Gentofte angaaende et nyt Kapel og Krematorium paa Mariebjerg Kgd.
- 12/5 (Vestkysten): Der lægges Fliser paa Gangene paa Jerne Kgd.
- (Ringsted Folketid.): Benløse Kgd. skal udvides.
- 13/5 (Kall.-borg Folkebl.): Avnsø Kgd. indvies 1. Pinsedag.
- (Socialdemokraten): Et nyt Krematorium paa Vestre Kgd., Kbh.?
- 14/5 (Viborg Stifts Folkebl.): Større Regulerings- og Plantningsarbejder paa Ulbjerg Kgd.
- (Roskilde Avis): Arbejderne paa Roskilde nye Kgd.
- Ved Licitationen over Opførsel af Indgangsportal og Toilet og Redskabsrum paa den ny Kirkegaard indkom der 12 Tilbud. Det højeste var paa 6668 Kr., det laveste, indgivet af Firmaet Schledermann og Sønner, var paa 6126 Kr.
- Tilbudene indsendes nu til Domarkitekt Lønborg Jensen, som derefter sammen med Kirkegaardsbestyrelsen træffer Afgørelse i Sagen.
- 19/5 (Nordsj. Soc.-Dem.): Der lægges Fliser paa nogle Hovedgange paa Hilerød Kgd.

BOGANMELDELSER

»Foraarets Blomster«, Praktiske Anvisninger for Haveejere, af Havearkitekt Johannes Tholle. Rigt illustreret, 82 Sider. Hage & Clausens Forlag. — I. Fr. Clausen. — København. — Kr. 2, 50.

I disse Dage er udkommet en ny Havebog: »Foraarets Blomster« af Havearkitekt Johannes Tholle.

Bogen adskiller sig fra tidligere Havebøger derved, at Planterne er sorteret efter deres Blomstringstid. Forf. Bemærkninger om Blomsterne i Have og Natur, deres Betydning for Mennesker og deres Anvendelse i Praksis vil blive læst med Interesse af vore Blomstervenner. Og med Blomster mener Forfatteren ikke blot Blomster i almindelig Forstand (Stauder, Stenplanter, Buske m. m.), men ogsaa de blomstrende Træer, ikke mindst Frugttræerne; og den Glæde giver Frugttræerne da i Reglen altid, at de blomstrer for os, — selv om det kan blive smaat med Frugten i Smaahaverne. Forfatteren indleder med en Hymne til Foraarets Have. De mange praktiske Anvisninger med Hensyn til Anbringelse og Dyrkning af Foraarets Blomster ligesom samles til Anvendelse i den Plan til Anlæggelse af en Foraarshave, som afslutter Bogen.

»Foraarets Blomster« har følgende Indhold:

Foraar i Haven — Blomsten og Menneket — Naturens og Havens Blomsterverden — De første Foraarsblomster — Løvspringet — Blomstersne — Maj-Maaneds-Blomster: 1. Træer og Buske, 2. Stauder, 3. Løg, Knoldvækster, 4. Udplantningsplanter — Plan til en Foraarshave.

Bogen er illustreret med en Række fortrinlige Billeder efter Fotografier af Foraarsblomster, og de er smukt gengivet.

En bedre Aarstid end netop nu i April, hvor Foraaret begynder at vaagne, kunde næppe tænkes for Udgivelsen af denne Bog. Forlaget meddeler, at »Foraarets Blomster« vil blive efterfulgt af en Bog om »Sommerens Blomster«, samt af en Bog om »Efteraarsblomster og Vintergrønt«. Disse tre Bøger, der kan læses hver for sig, vil samlet komme til at udgøre et Hele. (Efter »Gartner-Tidende«).

A. M. Danvig: Plantedrivning, 8°, 212 S., ill., 4. Udg. Udgivet af »Alm. d. Gartnerforening«, Kbh. 1932.

Med denne Udgave er den nyttige Bog, som bruges af Foreningens Undervisning for unge Gartnere, trykt i over 7000 Eksp. I de to sidste Udgaver er Stoffet af Hensyn til Undervisningen sammentrængt og forkortet; men desuden er der i denne nye Udgave ganske naturligt medtaget de Forsøg og Erfaringer, der i de senere Aar er gjort paa Plantedrivningens Omraade. Da dette Emne ogsaa spiller en stor Rolle paa mange Kirkegaarde, især naturligvis i Kirkegaardsgartnerierne, kan Bogen ogsaa anbefales Kirkegaardsledere til Brug.

Anno 1932.

Svenske Blade har været optaget af følgende mærkelige Forhold: En Præst i et svensk Sogn havde udstedt en højtidelig Bekendtgørelse til sine Sognebørn om, at ingen maatte indføre ny Jord til Blomster paa Kirkegaardens Grave, idet »paa denne Maade indviet Jord bliver ført bort fra Sognets Kirkegaard og uindviet Jord bliver indført i Stedet, og derved vil Kirkegården efterhaanden helt blive til uindviet Jord — hedensk«. Sognepræsten tilføjede dog forsigtigt, at Forbudet gjaldt til Domkapitlet eller kgl. Majestæt fattede anden Beslutning.

Imod dette ganske misforstaaede Forbud udtalte Biskop Edv. Rohde, at Dokumentet maatte betragtes som i Særdeleshed kuriøst. Sognepræsten havde klart overskredet sin Beføjelse, og Biskoppen mente ikke, at nogen anden kunde tænkes at bære sig saadan ad. Ved indviet Jord menes naturligvis i denne Forbindelse en Indvielse af Kirkegaardsomraadet, og den angaar naturligvis ikke selve Jordens Materiale.

Efter senere Notitser i de svenske Blade har Sognepræsten klogeligt tilbagetaget Forbudet.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

Aftenposten, Oslo:

Beretning til formannskapet i morgen aften om en studiereise som avdelingsgartner hos kirkevergen, hr. Sæland har foretatt med kommunal bevilgning.

Der foreligger for formannskapet i morgen aften en innberetning fra avdelingsgartner Paal Sæland hos kirkevergen om en studiereise som han med kommunal bevilgning nylig har foretatt til Sverige, Danmark og Tyskland for å studere aktuelle kirkegårdsspørsmål.

Av den omfangsrike beretning hitsetter vi nogen utpluk.

Under avsnittet

»Gravstedenes utstyr«
heter det:

De moderne kirkegårder er alle planlagt ut fra den opfatning at det enkelte gravsted er en altfor liten enhet til å sees og behandles isolert. Jo mere man kan få utformet det som en harmonisk del av den avdeling eller gravfelt det tilhører, desto bedre vil helhetsinntrykket bli. Og dette vil atter virke tilbake og komme det enkelte gravsted til gode. Derfor har man overalt sett sig nødt til å gripe regulerende inn i skik og bruk og publikums originale påfunn. Et av de mest iøinefallende resultater av denne utvikling er at man praktisk talt på alle nyere kirkegårdsanlegg, både i Sverige, Danmark og Tyskland har funnet det nødvendig å forby innhegning av gravene med dødt materiale: Stenrammer, gitter o. lign., som gjør gravkvartalene urydige, urolige og overlessede med steninnfatning. Overalt arbeider man for at gravstedets utstyr i første rekke bør skje med levende plantemateriale.

Av avsnittet

»Kontroll av monumenter«
hitsettes:

Kontrollen av monumentene er idag et av de viktigste, men også vanskeligste spørsmål for kirkegårdsadministrasjonen. Vanskelighetene ligger i at man under arbeidet for å opdra publikum til en bedre monumentkultur, ikke godt kan undgå å komme i motsetning til skikker som har festnet sig, og den enkeltes mere eller mindre fornuftige innfall og trang til å finne på noget originalt. Man kan trygt si at det er enda mere nødvendig med en kontrollerende, helst også rådgivende instans her enn med skjønnhetsråd og fa-

saderåd i byene forresten. På kirkegårdene vil gjerne de forskjellige symboler, motiver og ideer bli rystet sammen ved at de små, men selvstendige enheter som monumentene er, plasseres tett inntil hverandre på de enkelte gravsteder. Erfaringene viser dessverre at publikum i slike tilfelle tar lite hensyn til gravstedets omgivelser, langt mindre til kirkegårdens utseende, dersom de ikke på en eller annen måte blir minnet om det.

De store retningslinjer for utformingen av monumentene trekkes derfor op i reglementariske bestemmelser. Samtidig er der overalt lagt stor vekt på å få holdt konkurranser om gode gravmæler, — eller der skaffes på annen måte til veie tegninger som gratis stilles til publikums disposisjon.

Dessuten har kirkegårdsforvaltningen mange steder opprettet veiledningskontor — »Beratungssteller« — der publikum får gratis råd ved valg av monumenter.

Man er nu kommet derhen at samtlige minnesmerker på gravstedene er undergitt kontroll og approbasjon. Og administrasjonen har rett til å fjerne alt som anbringes utenom eller i strid med denne. Dette gjelder for praktisk talt alle nyere kirkegårdsanlegg.

En vesentlig del av monumentkontrollen går ut på å hindre at altfor store og springende variasjoner skal skape motsetningforhold mellom de enkelte gravsteder i avdelingene.

Videre søker man mest mulig å undgå at sten-, tre- og jerngravmæler kommer om hverandre i vilkårlig blanding på samme felt. I stedet anordnes særskilte avdelinger, hvor der kun tillates monumenter i ett materiale. Når det gjelder sten, søker man å stimulere bruken av det hjemlige materiale. Bruken av sten i kritthvite eller kullsorte farver er enten helt forbudt eller sterkt begrenset.

Et fellestrekk for reglene er forbudet mot all slags »nips«, enten i form av miniatyrfigurer i porselen og gips eller alle ekstravaganser i glass, emalje, blikksaker, perlekranser og alle efterligninger i feilaktig materiale: Treformer i sten o. s. v.

Polering av gravmonumentene er lite velsett og mange steder helt forbudt. Det hevdes, og visstnok med rette, at de speilblanke flater hører hjemme i rent arkitektoniske omgivelser som forretningsbygninger, hotellvestibuler og lignende, og at de alltid vil virke kolde og fremmede i de mere parkmessige omgivelser på en kirkegård.

Deltagere i Udflugten den 15. Juni 1932, fotograferet i Bandholm.

Paa Billedet ses (fra Venstre) bl. a. Bestyrelsesmedlemmerne: Dhrr. Førstelærer Frands Hansen; Inspektør Rud. Rasmussen; Kirkegaardsgartner J. Gravesen; Kassereren, Kirkegaardsgartner I. Blomberg; Sekretæren, Havearkitekt Johannes Tholle; Formanden, Pastor A. J. Bartholdy Møller samt Stenhuggermestrene P. M. Mohr og Hansen Glem.

Fotografiet kan købes hos Fotograf Nissen, Maribo.

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

afholdt den 15. Juni sin 11. ordinære Generalforsamling i Maribo.

Formanden Hr. Pastor A. J. Bartholdy Møller aflagde følgende:

AARSBERETNING 1931-32

Formanden begyndte med at mindes de Medlemmer, som er afgaaet ved Døden i Aarets Løb, nemlig:

Provst Kiørboe, Kolding.

Arkitekt Kyhnel, Aarhus.

Kommune- og Kirkegaardsgartner Krogh-Jensen, Esbjerg.

Direktør Hammerich, Aarhus.

Forsamlingen mindedes disse Medlemmer ved at rejse sig.

Medlemstallet har været som følger:

	1929-30	1930-31	1931-32
A. Menighedsraad etc.	101	92	87
B. Foren., Institution.	11	12	12
C. Pers. Medl. i Danm.	266	280	288
D. Medl. i Udlandet	36	38	38
	414	422	425

Derefter udtalte Formanden:

»Skønt der i Aar er udsendt færre Opfordringer til at blive Medlem, og skønt Krisen ogsaa paa dette Omraade maatte forudsætte at gøre sig gældende, er baade Medlemstallet og Kontingentindtægten gaaet i Vejret. Der er slettet en hel Del, som var i Restance. Med Hensyn til Menighedsraadene som Medlemmer, da har der været nogle Udmeldelser, der i de fleste Tilfælde har været

motiveret med, at man skulde spare, — eller ikke været nærmere motiveret.

Der har været agiteret, foruden ved Udsendelse til Opfordringer paa saadanne Steder, hvor der var Kirkegaardsarbejde i Gang eller Udsigt til saadant, ved Agitationsmøder, et i Roskilde i Tilnytning til Generalforsamlingen og arrangeret af Foreningen samt i Glostrup, arrangeret af en stedlig Menighedsraads-kreds. Begge Steder har Sekretæren fremvist Foreningens udmærkede Lysbilleder og holdt Foredrag. Det kan ogsaa nævnes, at Foreningen efter ret lange Forhandlinger overvandt den Modvilje, som der aabenbart fandtes i Radioledelsen, og fik udsendt et Foredrag i Anledning af, at Foreningen havde arbejdet i 10 Aar. Foredraget holdtes i November af Sekretæren. Vi bringer Statsradiofonien vor Tak for den tilstaaede Tid, og Foredraget har efter alt at dømme vakt Interesse flere Steder og bragt nogle nye Medlemmer.

Kontoret har i Aarets Løb modtaget og afsendt følgende:

	1929-30	1930-31	1931-32
Modtaget	821	882	1082
Afsendt	2182	2083	1814

Det større Antal afsendte Postsager skyldes dels Agitationsmateriale, dels det Forhold, at de udenlandske Medlemmer faar Tidsskriftet tilsendt fra Kontoret, hvad de indenlandske ikke faar.

Kontorlokale saavel som Telefon er som hidtil vederlagsfrit stillet til Raadighed af Sekretæren paa hans Bopæl. Enkelte Udlændinge eller Danske, som har ønsket Oplysninger om Foreningens Virksomhed,

Indgang til Hunsby Kirkegaard.

Protokollen etc. har aflagt Besøg paa Kontoret.

Angaaende Konsulentvirksomheden foreligger der intet. De, der har ønsket en saadan Assistance, har selv henvendt sig til de paagældende uden Foreningens Mellemkomst. En Sag angaaende Optagelse af et Medlem af Konsulentvirksomheden er først afsluttet i det nye Aar.

Foreningens Bogsamling er ved Gaver i Aarets Løb vokset, og der har været en Del Udlaan, nemlig:

	1929-30	1930-31	1931-32
Udlaan	11	27	25

ligesom Sekretæren har haft udmærket Nytte af de mange gode Værker om Kirkegaardsforhold i Ind- og Udlandet. Bogsamlingen tæller ca. 65 Bind.

Lysbilledsamlingen er ikke bleven forøget i Aarets Løb. Den tæller ca. 150 Stk.

Generalforsamlingen afholdtes i Roskilde og saavel fra denne som fra Rundturen i Tilknytning dertil har der været givet Referat i V. K.

Bestyrelse og Udvalg har afholdt ialt 7 Møder.

I disse Møder har der blandt andet været behandlet Spørgsmaalet om kollektiv Indmeldelse af Stenhuggerforeningernes Medlemmer, og et Forslag til Ændring af Lovene i saa Henseende forelægges i Dag. Det er Meningen, at Stenhuggerne hver for sig skal have V. K., mens Kontingentet afgøres af de respektive Foreninger efter en nærmere fastsat Takst. Derved øges Bladets Læsekreds og Foreningens Virksomhed, og det er muligt, at man kan gaa samme Vej med andre interesserede Organisationer.

Sekretæren har bistaaet 14 svenske Kirkegaardsledere med en Rundrejse til danske Kirkegaarde og fik Københavns Begravelsesvæsen til at give Befordring, hvorfor Begravelsesvæsenet takkes. Lige saa har Sekretæren bistaaet en norsk Kirkegaardsleder med Tilrettelæggelse af nogle Studier af danske Kirkegaarde, efter en derom fremsat Begæring fra Oslo Kommune. Fra Sverige er indløbet Forespørgsel om, hvorvidt Bladet kan gøres til et interskandinavisk Blad, uden at der er sket andet i Sagen, end at man har svaret om Mulighederne herfor. Fra Tyskland er indløbet Forespørgsel om, hvorvidt man kunde være behjælpelig med at skaffe Oplysning om de tyske Krigskirkegaarde i Danmark, et Arbejde, som man ikke mente at kunne magte, og som det tyske Udenrigsministerium vist har paataget sig.

Efter Ansøgning har Foreningen faaet et Bidrag saavel fra Ny-Carlsberg-Fondet som Gartnerens Foraarsudstilling 1932, og begge har været væsentligt medvirkende til, at Foreningens Status er blevet noget bedre. Paa en Række Ansøgninger til danske Sparekasser indløb der kun 4 Svar, deraf 2 med Tilsagn om Støtte, nemlig Roskilde Sparekasse og Frederiksborg Amts Sparekasse; begge bringes Foreningens Tak. Derimod mislykkedes det trods gode Forhaabninger og Udtalelser fra kompetent Side at opnaa Støtte fra Raben-Lewetzaus Fond. Foreningen har endnu enkelte Ansøgninger om Bidrag liggende, og haaber paa velvillig Behandling.

Af Kirkegaardsprotokollen er der i Aarets Løb solgt 32, og der er nu ialt solgt 756 Eksemplarer.

Af Tidsskriftet er der udkommet 9 Hefter, der efter vor Beslutning er betydeligt nedskaaret og fremtræder med 8 Sider plus Tillæg. Det er at haabe, at Foreningens Økonomi indenfor en overskuelig Aarrække maa blive en saadan, at Sidetallet atter kan bringes op, og dette Foreningens vigtigste og bedste Agitationsmiddel ikke maa lide under Forholdene.

Til Folketingsmand Kammersgaards Fødselsdag (60 Aar) fremsendtes en Blomsterdekoration. Hr. K. har nu i 5 Aar været Næstformand (en Periode ogsaa Formand), og vi er glade for hans varme Interesse for Sagen.

Fra Kirkeministeriet er som ifjor modtaget 1000 Kr., men fra Landbrugsministeriet desværre kun 500. Vi er begge Ministerier taknemmelige for deres Støtte til Foreningen og for den Anerkendelse, denne Støtte er Udtryk for. Uden denne havde det neppe været os muligt at opnaa Ny-Carlsberg-Fondets Støtte.

Paa Foreningens 10. Generalforsamling tilsendtes Foreningens oprindelige Stif-

ter, Havearkitekt Bøttiger, Foreningens Hilsen.

En Tak bringes Roskilde Kirkegaardsstyrelse for den udmærkede Rundtur dernede, og især rettes denne til Bankdirektør Stigaard og Overlærer H. P. Hansen.

Den aflagte Beretning godkendtes enstemmigt og uden Diskussion.

Derefter forelagde Kassereren de reviderede Regnskaber (se V. K. pag. VI). Stenhuggermester Schiøler udbad sig en Oplysning om Cliche-Posten, hvorpaa Kassereren gav Svar.

Angaaende Foreningens Drift i det kommende Aar omtalte Formanden den Overenskomst med Stenhuggerforeningerne, som var under Opsejling, samt at Sagen vedrørende Konsultationsmaalet nu var færdigbehandlet. Løvrigt agtede man at fortsætte Foreningens Drift efter lignende Principper som i det afvige Aar. Man tænkte sig desuden at rette Opfordringer til Organisationen for Blomsterhandlere, Arkitekter, Gartnere, Billedhuggere, Broncestøbere, Provster m. fl. ang. den Lejlighed disse kunde have til at opnaa lignende Kaar som Stenhuggerforeningerne ved en kollektiv Indmeldelse. Imod denne Ordning advarede Graver Raahauge-Askegaard, idet han ansaa den for at være farlig for Foreningens Økonomi. Saavel Sekretæren som Graversen og Glem mente dog, at Risikoen var meget ringe. Dagsordenens Punkt 9 behandledes nu samtidigt med Punkt 4, og begge vedtoges enstemmigt.

Under Punkt 5 (Regnskaberne) efterlyste Askegaard det forrige Aars Budget. Han mente, at man burde sætte Tallene for Budget og Regnskaber op ved Siden af hinanden til Sammenligning, og Kassereren lovede, at denne Ændring skulde blive foretaget for Fremtiden. Redaktøren erindrede derefter Stenhuggerne om deres

Medansvar for Foreningens Drift, og bad dem sørge for, at ogsaa deres særlige Interesser blev varetaget, saa at Bladet ogsaa kan bringe dem noget af Værdi.

Forsamlingen udtalte overfor Redaktøren sin Anerkendelse af den dygtige Maade, Bladet blev redigeret paa, ved at rejse sig. Paa Opfordring lovede Inspekt. Rud. Rasmussen at skrive en Artikel om Tøppebedsplantninger paa Aarhus Kirkegaard.

Under Punkt 7 og 8 foretoges Genvalg, ligesom Billedhugger Elo og Lærer Fr. Hansen valgtes (Punkt 10) samt Stenhuggermestrene Glem og Mohr nyvalgtes til Bestyrelsen. Ogsaa under Punkt 11 var der Genvalg.

Stedet for næste Aars Generalforsamling vedtoges Aalborg Stift.

Uden for Dagsordenen takkede Form. Lærer Hansen for hans Røgtelse af Dirigenthvervet samt for hans udmærkede Tilrettelæggelse af Møderne og Udflugterne i disse Dage. Ligesaa takkedes Pressen for dens mange venlige Bemærkninger om Foreningen samt for dens Tilstedeværelse ved Generalforsamlingen.

I et Bestyrelsesmøde umiddelbart efter Generalforsamlingen konstituerede Bestyrelsen sig ved Genvalg af Medlemmerne af Forretningsudvalget.

Udflugter m. m.

Møderne i Maribo, der inklusive et Bestyrelsesmøde den 14. i Skelstrup Skole, strakte sig over 2 Dage, indledes for Valdemarsdagens Vedkommende med en Andagt ved Provst Olivarius i den smukke Domkirke. Organisten, Hr. Ringberg præludeerede fra det herlige Orgel, og man afsang et Par Salmer. Herefter gav Hr. Amtsforvalter Holch velvilligst en Skildring af Domkirkens Arkitektur og Minder samt nogle Oplysninger om Leonora

Parti fra Hunsby Kirkegaard.

Christine — en levende og interessant Skildring. Under Graver Truelsen Ledelse besaa man da Maribo Kirkegaard med den smukke Beliggenhed og de gamle Taks, hvorefter man i Fællesskab spiste Frokost i Aktiehavens Pavillon, idyllisk beliggende ved Maribo Sø. Her takkede Formanden Arrangørerne (Lærer Hansen og Stenhuggermester Schiøler) samt Turistforeningen, som havde lovet at stille Automobiler til Raadighed, Maribo Menighedsraad og Kommunalbestyrelse, som havde stillet en Kop Kaffe i Udsigt i Bandholm, samt Lensgreve Knuth, som velvilligst havde givet Tilladelse til Besøg i Knuthenborg Park m. m.

Efter Generalforsamlingen, der ogsaa afholdtes i Pavillon, og som er refereret foran, foretoges der en stor Udflugt i Automobiler omkring Maribo Sø, forbi Engestoft og Søholt til Bandholm, hvor Kaffebordene stod dækket ved Vandet. Begejstret over det smukke Vejr, de herlige Omgivelser og den megen Venlighed, der udvistes Deltagerne, afsang man paa Lærer Hansens Opfordring »Der er et yndigt Land«, hvorefter man besaa Grevens Kaktussamling og kørte gennem Danmarks største Park, hvor alle Rhododendronerne stod i deres fejreste Pragt. Forbi Hunseby Kirkegaard tog man nu tilbage til Maribo, hvor den velykkede Tur fandt sin Afslutning.

I Turen havde deltaget 7 Automobiler med 33 Personer, og Vejret var det herligste, der overhovedet kunde tænkes.

(Fortsættes).

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

Odense Assistenskirkegaard, $\frac{1}{6}$ 1932.

Hr. Redaktør Johs. Tholle,

Malthe Bruuns Vej 3, Kbh. F.

I Nr. 3 af »Vore Kirkegaarde« under Afsnittet »Fra danske Kirkegaarde« den 27/4 ser jeg i Dag, at Fyens Soc. Demokrat har kritiseret, at vor nye Kirkegaard ikke er drænet.

Da Odense Assistenskirkegaards nye Del er gennemdrænet og absolut fri for Grundvand i ca. 3 Meters Dybde, gik jeg ud fra, at der maatte foreligge en Misforstaaelse.

Ved Gennemsyn af Fyens Social-Demokrat for den 27/4 ser jeg da ogsaa, at det er Forholdene paa Kerteminde nye Kirkegaard, Bladet kritiserer.

Jeg beder Dem derfor i næste Nummer af »Vore Kirkegaarde« berigtige dette.

Med venlig Hilsen

Olaf Raahaug-Askegaard.

- 15/5 (Fyns Tid.): Gudbjerg Kgd. skal udvides.
- 20/5 (Holbæk Amtstid.): Jyderup Kgd. skal udvides.
- 21/5 (Horsens Soc.-Dem.): Et nyt Kapel ved Klosterkirken? Kgds.gartneren skal fremtidig hedde Kirkegaardsinspektør.
- 23/5 (Middelf. Venstrebl.): Grimt Hærværk paa Vejlbj Kgd.
- (Kall.-borg Folkebl.): Kallundborg Kgd. skal udvides.
- 27/5 (Randers Amtstid.): Visborg Kgd. skal udvides.
- (Loll.-F. Stifts-Tid.): Nu kommer Urnehaven og Urnemuren i Nyk. Bekostning 4400 Kr., Arkitekt Alb. Petersen.
- 28/5 (Ringsted Folketid.): Ringsted Kgd. skal udvides; der er kun Pladser tilbage for 6 Aars Forbrug.
- 1/6 (Holbæk Amts Soc.-Dem.): Der rejses en Granitsten paa Kyholm tidligere Kgd.
- 3/6 (Svendborg Amtstid.): Den nye Kgd. i Svendborg, med Plan.
- (Herning Avis): Vedtagelse af Regulativ m. m. for Kgd.
- 6/6 (Roskilde Tid.): Hærværk paa He-dehusene Kgd.
- 7/6 (Loll.-Falst. Folketid.): Reguleringen af Saksøbing Kgd. Der er indkommet følgende Tilbud:
- Arbm. Henrik Larsen, Maribovej, 796 Kr.
- Vognmand Peter Madsen, Maribovej, 690 Kr.
- Vognmand R. Rasmussen, Juniorsgade, 669 Kr.
- Stenhugger Chr. Jantzen, Rørbæk, 556 Kr.
- Arbm. Henry Jørgensen, Rørbæk, 566 Kr.
- Arbm. Henry Jørgensen, Rørbæk, Kr.
- Sidstnævnte fik Arbejdet.
- 8/6 (Nordsjæll.): Vore Kgd. og Arbejds-løsheden. Et Forslag om hyppigere Afslaaning af Græsset og bedre Renholdelse af Kgd.
- (Roskilde Avis): Flere Penge til den nye Kgd. i Roskilde. Udgifterne til Laage m. m. bliver 6200 Kr. mod de budgetterede 3200. Vedligeholdelsen af den nye Kgd. indtil Indvielsen har været udbudt bl. Byens Gartnere, og det foreslaas at overdrage Anlæggsgartner Elmer Arbejdet for 3300 Kr.
- (Fyns Tid.): Amtslægen har undersøgt Jorden til Gudbjerg Kgd.

**FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR
AARSBERETNING 1931/32**

(Sluttet).

Offentligt Møde.

Til det offentlige Møde i Aktiehavens Pavillon havde der indfundet sig ca. 100 Mennesker. I Formandens og Næstformandens Fraværelse lededes Mødet af Lærer Fr. Hansen, og efter at Amtsforvalter Holch paa sin levende Maade havde berettet om Begravelsesskikke i andre Lande og til forskellige Tider, fremviste Haverkitekt Johannes Tholle Foreningens fortrinlige Lysbillede, der viste Eksempler paa Kirkegaardsanlæg i Ind- og Udland, af store og smaa Kirkegaarde og Detailler vedrørende disse, især naturligvis omfattende Emnet: »Landsbykirkegaardenes Regulering og Beplantning«. Til Slut opfordrede Lærer Hansen de Tilstedeværende til at indmelde sig i Foreningen og til hver for sig paa en eller anden Maade at bidrage til Kirkegaardenes For skjønnelse og Kirkegaardskulturens Fremme.

BOGANMELDELSER

Oscar Övden: Eldbegängelsens historia i Sverige, 1882—1932. 8°. 304 S., udg. af Svenske eldbegängelseföreningen, Stockholm. 1932.

I Anledning af sit 50-Aars Jubilæum har Svensk Ligbrændingsforening udgivet dette Værk om Ligbrændingens Udvikling, — ikke blot i Sverige, men ogsaa i Europa. Værket (der meget vel taaler Sammenligning med det tilsvarende Værk, som ifjor udgaves af Dansk Ligbrændingsforening, dog er det ikke trykt paa helt saa godt Papir som det danske), gaar ikke saa meget ind paa den forhistoriske Tid og Nordens Oldtid som den dan-

ske Bog, men er overmaade rig paa Oplysninger om den nyere Tid. Der afbildes Verdens første Krematorium bygget i Milano 1876 (se Fig. 5) samt det første provi-

Fig. 6. Sveriges første provisoriske Krematorium i Hagalund (1882).

Fig. 5. Verdens ældste Krematorium, bygget i Milano 1876.

Fig. 7. Skulptur af Ragna Schlyter i Helsingborg Krematorium.

soriske Krematorium i Sverige, i Hagalund, — et Krematorium, der nærmest ligner en jævn god Villa eller et Sommerhus med en unødigt høj Skorsten (se Fig. 6). Og det afbilder en lang Række af Sagens Forkæmpere, først og fremmest Pioneren Per Lindell, samt Krematorierne i Ind- og Udlandet (se Fig. 7).

Endvidere bringer Bogen en Vrimmel af statistiske Tabeller, der er af stor Interesse for enhver der ønsker nærmere Kendskab til Ligbrændingssagens Udvikling Verden over, ligesom den bringer Fortegnelse over Bestyrelsesmedlemmer, Æresmedlemmer (hvorunder vi konstaterer de to danske Navne: Secher og Lundgren) osv.

En nyttig, vægtig og værdifuld Bog, som Adjunkt Övden har megen Ære af.

AARBØGER

Dansk Naturfredning, Aarskrift 1931—32, 8°, 160 S., udg. af Danmarks Naturfredningsforening.

Det er en ny værdifuld Aarvog, Naturfredningsforeningen her har udsendt, og man glædes ved at blade den igennem. — især glædes man over Sigv. Werners fortrinlige Optagelser, og harmes over de mange ødelagte Kæmpehøje — vore første Begravelsespladser og af stor Værdi for ethvert Studium af vor Oldtid. Maatte man snart forstaa, det er af største Betydning, at hvad vi har tilbage af Oldtidshøje kunde blive fredet og bevaret for Efterverdenen.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Ignis Nr. 3: Hovedindholdet er ganske naturligt bestemt af den svenske Ligbrændingsforenings Jubilæum og den paatænkte svenske Kongres for Ligbrænding, som dog ikke blev til noget; men der omtales dog ogsaa tyske Ligbrændingsforeninger, den nye finske Ligbrændingslov m. m., — som altid aktuelt og indeholdende det nyeste statistiske Materiale.

Gartenkunst Nr. 5 bringer i en Omtale af Bielefeld ogsaa en Omtale af Kirkegaardene og Billede af Sennefriedhof (se Fig. 8).

Kriegsgräberfürsorge Nr. 5: Omtaler Arbejdet for Krigsgravens Istandsættelse i de forskellige Lande og bringer bl. a. Billeder fra en Kirkegaard ved Konstantinopel, Øvre Elsass m. fl. Endvidere et Mindesmærke (Memel) over Verdenskrigens Ofre (»Wenn Menschen schweigen, werden Steine reden«).

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

10/6 (Fredericia Avis): Gravene paa St. Michaelis Kirkegaard.

- (Kallborg Avis): Udvidelsen af Kallborg Kgd. Man har maattet opgive at tage Skraaningen i Brug. — Udvidelsen vil derefter finde Sted mod Nord.
- 11/6 (Svendborg Avis): Kgd.sudvidelsen i Gudbjerg.
- 15/6 (Roskilde Avis): Menighedsraadet i Roskilde vedtog i Aftes en Plan, hvorefter den gamle Kgd. gradvis ophører at være Begravelsesplads. Grønsvær skal fortrænge Gravene paa Gl. Frue Kgd.
- 16/6 (Randers Soc.-Dem.): Randers Kgd. Provstesyndet i Gaar. Forskellige Forbedringer som Nummerplader, Vejjudbedringer og Beplantninger.
- 17/6 (Roskilde Dagbl.): Naar Graabrødre Kgd. forsvinder. De berømte Mænds Grave bør ikke sløjfes.
- (Kolding Folkebl.): Graverkontoret paa Kolding ny Kgd. Tilbudene paa Opførelse af et Graverkontor paa Kolding ny Kirkegaard blev i Formiddags aabnede paa Arkitekt Rolvers Kontor. De lød som følger:
 - Murerarbejdet: Nielsen, Skovbogade, 2320 Kr., Skøtt 2300, A. Poulsen 2752, P. Møller 2274, Pedersen, Lykkegaardsvej, 2225, Johs. Bech 2568, Laugesen og Chr. Petersen 2385, Henriksen 2190, Mikkelsen og Skousen 2399, Andersen og Grøn 1844, A. Mikkelsen 2282, N. Schmidt 1795.
 - Tømrer- og Snedkerarbejdet: Mazanti-Petersen 1390, Enevoldsen 740 + 358, Nielsen, Skovbogade, 1470, Bdr. Andersen 1250, C. P. Hansen 920 + 365, Møller og Sørensen 1134, Henry Larsen 365 (Snedkerarbejde), Bjørnskov og Iversen 1525, Justesen 865 + 490, Petersen, Losbystræde, 298 (Snedkerarbejde), Christiansen, Vejrupsgade, 1050 + 470, Chr. Petersen 1295, Snedker Buchwald 459 (Snedkerarbejdet).
 - Blikkenslagerarbejdet: Barsøe 438, Niels Petersen 424, Lauritsen 446.
 - Glasarbejde: Christiansen 34,50, Hans Nielsen 22,50, Wilger 23, A. Nielsen 25.
 - Installation: Stridsland 187, Brems 167, Molin 160.
 - Malerarbejde: B. M. Petersen 90.
- Kirkegaardsbestyrelsen skal nu tage Stilling til Tilbudene.
- 20/6 (Faaborg Folketid.): Kapellet paa den ny Kgd. i Faaborg er udsmykket af Kunstmaler Hans Rasmussen.
- 21/6 (Randers Amts Avis): Fra Kirkegaarden, af Lektor H. Hagerup.
- 22/6 (Vendsyss. Tid.): Kgd.s Forskønnelse i Hjørring.
- 23/6 (Aalborg Stiftstid.): Kgd.ssagen i Arden nærmer sig sin Løsning.
- 24/6 (Fyns Stiftstid.): Den ny Kgd. i Odense staar foran sin Indvielse. Otte Tdr. Land ny Kgd.

24/6 (Randers Amtstid.): Forlig i Kgd.sagen.

Paa Foranledning af flere Borgerne i Randers er der opnaaet Forlig i Sagen mellem Gartner Simon Andersen og Kirkegaardsbestyrelsen paa Vilkaar, at Gartner Andersen, der betragtes som afskediget fra sin Stilling som Graver fra 1. Januar 1932, faar Ret til straks at modtage og udføre Arbejde paa Kirkegaardene i Lighed med andre Anlægsgartnere. Iøvrigt frafalder begge Parter al videre Tiltale mod hinanden, og Sagen betragtes hermed som endelig afsluttet.

Randers, den 24. Juni 1932.

N. Daugbjerg Nielsen,

Form. for Kgd.bestyrelsen.

Simon Andersen,

Gartner.

25/6 (Kolding Soc.-Dem.): Adgangen til Vejen Kgd. skal forbedres.

28/6 (Kolding Folkebl.): Krematoriesagen i Kolding. De 2 Menighedsraad giver Ligbrændingsforeningen Tildeling til at opføre et Krematorium paa den sydlige Del af den ny Kgd.

29/6 (Fyns Tid.): Den ny Kgd. i Odense St. Hans Sogn indvies i Dag.

30/6 (Fr.-berg-Bladet): Adgangen til Solbjerg Kgd. ønskes forbedret.

— (Fyns Venstrebl.): Den nye Del af St. Hans Kgd. i Odense indviedes i Gaar af Pastor H. R. Hansen ved en Begravelse.

1/7 (Loll. F. Folketid.): Eskildstrup Kgd. skal udvides.

6/7 (Næstved Avis): Den ny Kgd. tages i Brug (Næstved).

— (Kristeligt Dagblad):

DANSK KIRKEGAARDSKULTUR

I Anledning af 10-Aarsdagen for Kirkelovene af 30. Juni 1922.

Af Johannes Tholle.

I det store Lovkompleks, som blev Slutstenen paa J. C. Christensens omfattende politiske Virksomhed, indgaar Lov Nr. 282 om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde som et tilsyneladende beskedent Led, og den Lykke har da denne Lov ogsaa haft, at den ikke har været Genstand for den Sensation, der har kunnet udgaa fra andre af de kirkelige Love, f. Eks. Lov om Bispevalg, Kirkeligt Udvalg m. fl. Men skønt dens Skaber i sin Tid aabent erkærede, at Loven hørte til dem, der var bleven ofret mindst Omhu, det være sig sagligt eller politisk, fordi simpelthen andre af de kirkelige Love krævede al Opmærksomhed og politisk Snilde for at blive gennemført, saa er det dog en af de Love, som betegner en Mærkepæl i

dansk Kirkegaardskulturs Udvikling, og det er en Lov, som er med til at præge vort Land paa en god Maade, idet den bygger paa det bedste i den bestaaende Kirkegaardstradition og derved giver Muligheder for en videre Udvikling af en særpræget dansk Kirkegaardskultur.

Denne Lov adskiller sig nemlig paa afgørende Punkter fra de hidtidige Love om Kirkegaardsforhold. Mens disse nærmest betragter Kirkegaardene som et Stykke hegnet og indviet Mark, der blot skal holdes nogenlunde i Orden, hvor Græsset skal afslaas en enkelt Gang, og hvor Ukrudtet (ligesaa lidt som paa Marken) maa tage Overhaand, saa satte den J. C. Christensenske Lov Havemotivet i Højsædet og uden egentlig at sige det, behandlede den Kirkegaardene som De Dødes Have.

For vor Generation, der forlængst har godkendt dette Faktum, og hvor Købstadskirkegaardene i en Menneskealder eller mere i Hovedsagen alle er bleven præget af dette Begreb, — et Begreb, som altsaa ikke er opfundet af Kirkegaardslovens Skaber, men har Rod i den nyere Kirkegaardskultur, — kan det maaske synes underligt, at dette Standpunkts Sejrr og Fremstilling i Loven er en bemærkelsesværdig Ting; men saavel naar dansk Kirkegaardskultur ses i Historiens Øjne, som naar den sammenlignes med Udlandet, vil det kunne ses, at det desuagtet aligevel er en Mærkepæl, der er nedrammet, og at dansk Kirkegaardskultur i vore Dage rummer saa betydelige Elementer af praktisk, æstetisk og etisk Værdi, at vi kun har Grund til at være stolte deraf.

Den historiske Baggrund for den nuværende Kirkegaardskultur er de 3 Epoker, der kort kan karakteriseres som: I. Kirkebegravelserne, II. Kirkegaardsbegravelserne med Gravliggersten, III. Perlekransenes Periode og Havemotivets Indførelse og Sejrr. Idet vi for alle Perioders Vedkommende lader de Forhold, der angaar selve Jordfæstelsen, dens Ritus og Praksis, ligge, og altsaa kun beskæftiger os med den Del, der er over Jorden, og som byder Slægterne deres Betingelser for at skabe en synlig Kirkegaardskultur, en Kirkegaardskunst, kan vi i denne Udvikling se en Linie, der har baaret henimod det, vi nu har, — ikke absolut og ubetinget og i Særdeleshed ikke tilstræbt og gennemført efter nogen Art Plan eller med Slutresultatet for Øje, men ubevidst og instinktmæssigt i Kontakt med en kulturel Udvikling af Folket og dets Psyke.

Allerede i den første Periode spores Blomsternes Betydning for Graven. Utalige Beretninger og Kegnskaber fra 16. 17 og 18-Tallet fortæller os, hvorledes vore Forfædre sikrede sig, at deres Grav blev bestrøet med Urter til Højtiderne. Kir-

kerne fik overladt Midler til, at dette kunde ske, og visse Kirker har til op mod vore Dage haft fast ansatte »Strøkoner«, hvis Mission det var at besøge de Afdødes og deres Slægters Ønske fyldestgjort. Og da den anden Periode begyndte, samtidigt med at Kirkebegravelserne fandt Sted, eller efter at disse var ophævet til Fordel for Kirkegaardsbegravelse, ogsaa for Folk, der forhen ikke havde Raad til Kirkebegravelser, plantede man Træer paa Kirkegaardene til Hygge og som Udsmykning for dem. Flere Kirkegaarde vidner med deres ældgamle Alléer eller enligt staaende Træer herom, især i Byerne, og visse Kirkegaarde er fra den Tid bleven fyldt med Række op og Række ned af Træer. Gravene, der dengang dækkedes af en eller flere Gravliggersten, hvorover Ungdommen tumlede sig, behøvede ikke Solens Lys for at »trives«, saaledes som vore, og man betragtede Alléerne som en Selvfølgelighed. I vor Tid, hvor andre Hensyn gør sig gældende, er de mangfoldige Steder til stor Gene, og Pieteten overfor dem er samtidig saa stor, at der baade her og der opstaar alvorlige Komplikationer mellem de praktiske og de følelsesbetonede Interesser. Ikke ringere virkede Alléerne i den tredje Periode, da Perlekransene, hvori ofte fandtes kunstige Blomster, fejrede deres Triumfer paa Gravene. Disse Kranse, der er kommen til os fra vor germanske Nabo, og i hvis Udstyr og Tendens der ligger megen Papisme, hørte med til de oprette Gravmælers Fremkomst. Hvad enten Gravstedet var smykket med et Trækors med rørende Almuevers og paa malede Hjerter og »Evhedskranse«, eller det var haandgjorte Smedejernskors og massive Gravgitre, der prydede dem, — i begge Tilfælde hørte Perlekransene med. Og heller ikke disse krævede Sol for at »trives«, — de skulde jo ikke vokse, men deres Popularitet stod i ligefremt Forhold til deres Soliditet og Holdbarhed. Under Allétræer eller en romantisk Hængebøg, Sørgopil og Græde-Ask holdt de sig omtrent saa længe, der var nogen, der havde Interesse af at besøge en Grav.

Den fjerde Periode af denne Udvikling maa i Hovedsagen siges at være begyndt omkring Aaret 1800, men Perlekransenes Periode har dog holdt ved til langt op mod vor Tid, og i Sønderjylland har den ikke mindst i Tyskertiden haft en fast Borg, tildels sammen med den nye Periode, Havemotivets Gennemførelse. Maaske udgaaet fra Hovedstaden, hvor man omkring 1800 ansatte en »duelig Gartner« ved en af Kirkegaardene, og begunstiget af Romantikens Digttere, der sang om, at man skulde lade Blomster smykke Gravene, begyndte man at plukke Blomster til at sætte paa Gravene. Der udviklede

sig en vis Tradition herfor, og paa Landet var det især Skik, at man Aftenen før Kristihimmelfartsdag og før Pinse vandrede til Kirkegaarden for at smykke Gravene med Blomster, — en Skik, som heller ikke er forladt endnu men er yderligere udviklet og nu omfatter mange andre Dage. De afskaarne Blomsters Holdbarhed var kun ringe, og Utilfredsheden med at se dem visne saa hurtigt, har forarsaget den sidste Epoke, hvor de plantede Blomster, der danner den lille Gravstedshave, har afløst de afskaarne Blomster og den lille Vebendgrav.

Og det er denne Epoke, hvorom J. C. Christensen lovgav, og som fik sin Besegling i Loven. Ikke blot traf man Bestemmelser om Bevaring af den Beplantning, der var fra Fortiden, og som var værdifuld, men saavel i Loven som i den til denne knyttede kongelige Anordning er der truffet ret detaljerede Bestemmelser om Kirkegaardenes havemæssige Behandling, Tilplantning og Vedligeholdelse. — Bestemmelser, som er ført ud i Livet paa mangfoldige Kirkegaarde siden da, og som i en lang Fremtid vil præge dem.

Naar vi undtager Sydsverige (Skaane) samt det tyske Rige, hvis Kirkegaardskultur ligger os relativt nær, adskiller dansk Kirkegaardskultur sig saavel i disse som i andre Forhold fra Udlandets, og det tit paa en ganske overraskende Maade. Man skulde tro, at saavel England som Holland, i hvis Havekultur vi ser et Forbillede, ogsaa havde ladet denne Havekultur vinde Indpas paa deres Kirkegaarde; dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet. Blomster er der ganske uvæsentlige Ting, mens Gravstedet opfyldes af Monumenter (især i Byerne), og Græs baade udenfor og indenfor en Stenramme er Gravstedets Hoved-Motiv. Lignende er Tilfældet i de romanske Lande, baade Frankrig, Spanien og Italien. Store Stenkolosser, Mausolæer og Columbarier præger dem, og Vegetationen er en underordnet eller ganske ligegyldig Ting, — selv norske og svenske Kirkegaarde er i langt højere Grad end vore præget af Monumenterne. For disse Lande gælder det, at de har naturligt forekommende Stenarter lettere for Haanden og til en billigere Penge end vi, og deraf følger den umaadelige Anvendelse, der gøres deraf. For der er Sten i Nutiden det naturlige Hjælpemiddel, som Jorden var det for vore Forfædre, da de lavede Kæmpehøje. Men karakteristisk er det i Særdeleshed, at Sydlændingen, der ligesom Hollænderen og Englænderen har en højt udviklet Havekunst, om end ikke saa demokratisk som vor, ikke tager denne i Brug paa Kirkegaardene, og at de Muligheder, der ligger i en frodig Vegetation under et varmt Klima her ikke udnyttes. (Fortsættes).

**FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR**

Bestyrelse.

Formanden: Pastor A. J. Bartholdy Møller, R*, København F.

Næstformand: Folketingsmand, Lærer P. Kammersgaard, Hasselager.

Kasserer: Kirkegaardsgartner I. Blomberg, Hillerød, M. af Mhstr.

Sekretær: Havearkitekt Johannes Tholle, Kbhvn. F.

Inspektør Rud. Rasmussen, Aarhus.

Kirkegaardsgartner J. Gravesen, Svendborg, M. af Mhstr.

Kirkegaardsinspektør, Havearkitekt C. Nielsen, Horsens.

Kirkevæрге, Lærer Fr. Hansen, Skelstrup.

Billedhugger Elo, Kbhvn.

Arkitekt Holger Jacobsen, R*, M. A. A., København.

Folketingsmand F. W. Larsen-Badse, Maribo.

Stiftsprovst, Dr. phil., C. I. Scharling, Ribe.

Stenhuggermester Hansen Glem, Roskilde.

Stenhuggermester P. H. Mohr, Kbhvn.

Bestyrelses-Suppleanter.

Havearkitekt I. P. Andersen.

Havearkitekt Birger Errboe.

Revisorer.

Arkitekt C. E. Bauditz.

Havearkitekt Birger Errboe.

Revisorsuppleant.

Billedhugger Gunnar Hammerich.

Forretningsudvalg.

Pastor Bartholdy Møller.

Folketingsmand P. Kammersgaard.

Kirkegaardsgartner I. Blomberg.

Havearkitekt Johannes Tholle.

Redaktionsudvalg.

Redaktør: Havearkitekt Johannes Tholle.

Kirkegaardsgartner J. Gravesen.

Inspektør Chr. Beck Skrydstrup.

Arkitekt C. E. Bauditz.

Stenhuggermester Hansen Glem.

Udvalg for Skønssager.

Havearkitekt Birger Errboe.

Arkitekt C. E. Bauditz.

Billedhugger Elo.

Overgraver H. Petersen.

Udvalg for Konsulentvirksomhed.

Havearkitekt Birger Errboe.

Havearkitekt I. P. Andersen.

Kirkegaardsinspektør Chr. Nielsen.

Arkitekt C. E. Bauditz.

Medarbejdere ved Konsulentvirksomheden.

I. P. Andersen, Havearkitekt, København.

Ingeniør, cand. polyt. O. D. Andreasen, Viborg.

Chr. Bruus-Jørgensen, Anlægsgartner og Havearkitekt, Hellerup.

Elo, Billedhugger, København.

Birger Errboe, Havearkitekt og Graver, Hellerup.

E. Erstad-Jørgensen, Havearkitekt, Frederiksberg.

Georg Georgsen, Havearkitekt, København.

Jens Gravesen, Kirkegaardsgartner, Svendborg.

Frands Hansen, Kirkegaardsregistrator, Skelstrup.

Valdemar Hansen, Anlægsgartner, Frederiksberg.

Chr. Nielsen, Kirkegaardsinspektør, Horsens.

Rud. Rasmussen, Inspektør, Aarhus.

Johannes Tholle, Havearkitekt, Frederiksberg.

For Læplantning i Vestjylland:

C. Nielsen, fhv. Plantør, Silkeborg.

Juridisk Konsulent.

Overretssagfører P. Sandholt, København.

Annoncerepræsentant.

E. N. Nielsen, København Valby.

»Vore Kirkegaarde«

forsendes for de indenlandske Abonnenters Vedkommende gennem Avispostkontoret, og Klager over mangelfuld Ekspedition samt Adresseforandring bedes derfor rettet til nærmeste Posthus. — Udenlandske Abonnenter faar Bladet tilsendt fra Ekspeditionen, Malthe Bruunsvej 3, København F., og Klager over mangelfuld Ekspedition samt Adresseforandring bedes for disses Vedkommende rettet dertil. — Der udkommer ingen Hefter i September, December og Marts.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

I Anledning af 10-Aarsdagen for Kirke- lovene af 30. Juni 1922.

Af Johannes Tholle.

(Fortsat).

Her over for staar som den aller-skarpeste Modsætning dansk Kirkegaardskultur med sin Havekunst i store som smaa Detailler, — en Kultur, som — tværtimod et godt og sundt Klima — maa regne med Klimaet, som noget, der volder de største Vanskeligheder. Typisk fremtræder denne Forskel i sydlige Lande, hvor flere Nationer er jordet paa samme Kirkegaard: Den nordiske Type med de havemæssigt udformede Gravsteder og den romanske med sine kolde, guld-grave og sine døde Stenkolosser.

Med den Baggrund, der er givet i Kirkegaardsloven af 1922 og den Udvikling, som allerede da var godt i Gang, er dansk Kirkegaardskultur siden da bestandig udviklet til større og større Fuldkommenhed, og er der end Steder paa Landet, hvor det staar smaat til med dette eller hint Forhold, — saa møder man til Gengæld de ypperste Anlæg med saa fortrinlige Resultater og saa smukke Detailler, at der næppe i Europa gives bedre. Selv Tyskere, hvis Profession ligger paa Kirkegaardsomraadet og er indstillet paa en høj Kultur, og som er bleven præsenteret for det bedste vi har, bøjer sig anerkendende for Kendsgerningerne.

Dansk Kirkegaardskultur af idag er præget af den lille Gravstedshave, et premtiøst Anlæg, i hvilket Blomsterfloret skifter, eftersom Aarstiderne skrider frem, og som om Vinteren hyldes i Gran. Komponeret i Samklang med et Gravmæle af beskedne Dimensioner og i bedste Tilfælde af et stilfuldt Præg er dette Udtryk for en smuk Hyldest, en stille Tak og et personligt Offer.

Som i enhver Stræben, der har naaet et Maal, ligger der ogsaa i dansk Kirkegaardskultur af idag en Spire af Reaktion imod det, man kalder Gravsteds-Kultus. Man gaar i denne Reaktion imod disse Tendenser og tænker sig Gravene indgaaende en fuldkommen Enhed med Naturen (Kirkegaarden), saaledes at Kister (og Urner) nedsættes i en Græsplæne uden nogen Art Mindesmærke derover, og uden at nogen Paarørende ved, hvor de er nedsat. Derved udslettes Gravstedets synlige Tilstedeværelse komplet (især ved Urner), og det er de Paarørende umuligt at ofre Udsmykning, Luksus og Kultus paa Gravene. Hvorvidt denne Form maatte have en Fremtid for sig i Danmark, og hvorvidt den maatte vokse sig ud over de spæde Spirer, den allerede har sat, er det ikke muligt at sige noget om. Den forudsætter en Dødens Askese, en ny Slags Offervillighed især fra de Efterlevende, som man skulde tro, det var

vanskeligt at føre den ud i større Kredse af Befolkningen, eftersom det maa ske under Mottoet: Ingen Blomster til de Døde. — Den er saa stærkt et Brud med det gængse, at den næppe kan forenes med det Begreb, hvormed vi nu karakteriserer vore Kirkegaarde: De Dødes Have.

- 13/7 (Vendsyssel Venstrebl.): Sindal Kgd.
17/7 (Dag. Nyh.): Den enligste Kgd. i Danmark; paa Kyholm Kgd., hvor mange mærkelige Skæbner afsluttes, rejses i Morgen et Mindekors (se ogsaa Fyns Tid. 19/7).
19/7 (Vestkysten m. fl.): Foreningen af Kirkegaardsinspektører og Gravere; Aarsmøde paa Hotel Spangsberg i Esbjerg og Udflugt til Fanø.
21/7 (Holbæk Amtstid.): Ohlsdorf, — Europas største Kgd.
22/7 (Vejle Soc.-Dem.): Vedligehold Gravstederne.
24/7 (Berl. Tid.): Landsbykirkegaardens Regulering, af Havearkitekt Johannes Tholle, med Bill.
25/7 (Kall.-borg Dagbl.): Taler ved Kgd. paa Kyholm. Fra den stemningsfulde Højtidelighed paa den lille Ø.
27/7 (Randers Soc.-Dem.): Kgd. har lidt Skade ved Skybrudet.
30/7 (Skanderborg Amts Avis): Der blev i Gaar foretaget Ekspropriation af Jord til Udvidelse af Stilling Kgd. — (Aalborg-Posten): Mosaisk Kgd. indskrænkes. Der bliver taget 80 cm til Hasserisvej og 1½ m til St. Jørgensgade til Udvidelse af Fortovet og Kørebanen. — (Holbæk Amts Venstrebl.): Forslag om omfattende Vejforlægninger i Tølløse samt om Areal til en ny Kgd.
31/7 (Berl. Tid.): Landsbykirkegaardens Bepantning, af Havearkitekt Johannes Tholle, med Bill. — (Dag. Nyh.): En moderne Kgd. Södra begravningsplatsen ved Hohög (Malmö).
4/8 (Fr.-borg Amts Avis): Kgds.arbejde ved Værløse K. — (Holstebro Dagbl.): Menighedsraadet og Krematoriesagen i Struer.
6/8 (Fr.-borg Amtstid.): Kgds.tyven fra Nyhuse paagrebet.
8/8 (Kristelig Dagbl.):

Navngivning for Kirkegaarde.

Havearkitekt Johannes Tholle.

I vore Dage, hvor der her og der indrettes nye Kirkegaarde, bliver der ogsaa Brug for nye Navne til saadanne. Er det den eneste Kirkegaard i et nyt Sogn, der er Tale om, er det ikke vanskeligt at finde Navn til den, idet den da naturligt benævnes efter den nye Kirke (f. Eks.

»Fredens Kirkegaard« ved Odense); men er det den 2. eller 3. Kirkegaard i Byen (el. Sognet), bliver der straks et Problem at løse, og Valget af Navne tyder paa ringe Opfindsomhed hos Kirkegaardsbestyrelser. Sagen er, at Menighedsraadene som saadan er ny overfor Opgaven, og den Situation, der indtræffer ved Anlæggelsen af en ny Kirkegaard, er for saa vidt ogsaa ny, — og foruden at ville gøre rette Vedkommende opmærksomme paa, at noget mere Opfindsomhed burde kendes i de fremtidige Kirkegaardsnavne, skal der med et Par Ord erindres om, hvorledes man tidligere bar sig ad.

Den ældste Navngivning til kristne Begravelsespladser er den, der fandt Sted, naar en Kirke rejstes, og den viede Jord der omkring tog Navn efter Kirken. Havde Kirken Navn efter Sognet, f. Eks. i Landsbyer, kom Kirkegaarden til at blive benævnt efter denne, hvad endnu er Praksis for langt de fleste Kirkegaarde. Var Kirken benævnt efter den Helgen, den var viet til, kom Kirkegaarden ogsaa til at bære Navn deraf, og vi har mangfoldige Vor Frue Kirkegaarde eller enkelte St. Michaelis, St. Nikolaj o. s. fr. samt Kirkegaarde benævnt som Graabrødre-, Kloster- og lignende -kirkegaard.

Da Byerne voksede sig større, og især efter at der uden for disse efter Regeringens Ordre oprettedes nye Kirkegaarde, opstod den lange Række Assistens-Kirkegaarde, vi kender. De indeholdt gerne flere Sognes Kirkegaarde indenfor en fælles Ramme, men opdelt i Afdelinger; ej heller dengang var Opfindsomheden i Navngivningen stor; thi Navnet »Assistens« skifter med »Den nye Kirkegaard« fra By til By. Ganske naturligt blev dog Hovedstadens Assistens-Kirkegaard mest berømt, og deraf alene har kunnet opstaa megen Misforstaaelse angaaende hvilken Kirkegaard, der menes i Omtalen.

Ved den nye Vækst af Byerne blev i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede Anlæggelsen af endnu større Kirkegaarde nødvendig, og nye Anlæg opstod udenfor de eksisterende Kirkegaarde, uden at være knyttet til noget Sogneskel. »Vestre Kirkegaard« var den første af disse, og den indledede i flere Henseender en ny Retning. Ikke mindst gjaldt dette Navnet, der hverken var kirkeligt eller lokalgeografisk betonet, men ganske neutralt og borgerligt. Og lad gaa med dette ene »Vestre«, der ved Kirkegaardens smukke Udvikling har faaet en overmaade god Klang, men som dog alligevel let forbindes med det nærliggende andet »Vestre« (Fængsel). Men en »Bispebjerg« Kirkegaard og en »Sundby« er dog alligevel mere betegnende for Beliggenheden og med Tradition i Stedet. Og naar nu hver By med nogen Agtelse for sig selv og af en vis Størrelse

synes at skulle have sin »Vestre« Kirkegaard (foreløbig i hvert Fald Aarhus og Horsens), begynder Mulighederne for Misforstaaelser at blive meget nærliggende, — og naar der saa fortsættes med en Navngivning som »Østre« (Svendborg), »Nordre« (Fredericia) og lignende, — saa maa man rent instinktmæssigt reagere. Man fristes til at spørge, om det da skal være særligt fint at faa et saadant Navn med en vis »København-Klang«, — eller om man ikke har lokale Navne nok at tage af. Svendborg nye Kirkegaard kunde passende have taget Navn af »Ørkild« eller af »Bellevue«, som den ligger ved Siden af, — Horsens af »Nørhule«, i hvilken Skov den indrettes, — Aarhus maaske af den nærliggende Mølleeng o. s. fr. Eller hvorfor ikke bruge Navne (som i Tyskland): Fredshøjen og Fredens Have, der kunde forbindes med et lokalt Navn, — der synes at være mange Muligheder.

De nye Kirkegaarde kalder paa Menighedsraadenes Interesse og Kærlighed. Der er mange Opgaver at røgte i denne Forbindelse; for hvem der ikke kender Kirkegaarden nærmere, bliver det kun Navnet man hæfter sig ved og erindrer. — et godt, træffende og talende Navn af sympatisk Klangfarve vil derfor meddele ogsaa Kirkegaarden en vis Glans, — og af mange Aarsager bør Menighedsraadene derfor lægge Vægt paa at faa det rette Navn, og ikke som det synes nu, tage det første det »bedste« —

- 8/8 (Kolding Folkebl.): Ingen Stævne-møder paa Kgd. i Kolding, Laagerne laases nu om Natten.
- 11/7 (Grenaa Folketid.): Kgd.-indvielse i Lyngby.
- 13/8 (Loll.-F. Stifts-Tid.): Skal Kgd. i Nykøbing være Legeplads?
- 16/8 (Kolding Folkebl.): Krematoriet i Kolding færdigt allerede i Aar.
- (Holstebro Dagbl.): Kgd.-udvidelsen i Struer.
- (Sorø Amtstid.): St. Mikkels Kgd. i Slagelse skal snart udvides.
- (Kristl. Dagbl.): Kgd.-Træer, af Havearkitekt Johannes Tholle.
- 17/8 (Sydfyns Soc.-Dem.): Regnskabet fra Svendborg Kirkegaard for 1930 —31 forelaa. Det balancerede med 32.791 Kr. og viser en Indtægt paa 10.086. Kommunens Tilskud er 20.000 Kr. I Lønninger er udbetalt 4000 Kr., i Arbejds-løn 10.157 Kr., Renter og Afdrag udgør 6414 Kr., Vedligeholdelse og Fornyelse 6321 Kr., Diverse Udgifter 2907 Kr.

Borgmesteren bemærkede hertil, at Regnskabet kom noget sent frem, idet der nu var forløbet et helt Regnskabsaar siden det foreliggende Regnskabsaars Slutning.

Til Efterretning.

- 18/8 (Kall.-borg Folkebl.): Kgd.-Udvidelsen i Kall.-borg.
 19/8 (Kbh. Amts Avis): Søllerød Kgd.
 20/8 (Holstebro Avis):

En heldig Reform.

For nogen Tid siden begyndte man at anvende nogle Gravsteder, der kun havde henligget i godt en Snes Aar. Ved Gravning af den nye Grav konstaterede man, at de oprindelige Grave var ret velbevarede endnu — i mange Tilfælde var Kisterne næsten friske efter de 20 Aars Ophold i Jorden — hvorfør man nu har besluttet, at Gravene skal henligge mindst 30 Aar, inden de tages i Brug til nye Gravsteder.

Der er al mulig Grund til at være tilfreds med denne Beslutning.

BOGANMELDELSER

Sommerens Blomster, praktiske Anvisninger for Haveejere af Havearkitekt Johannes Tholle, 130 S., rigt illustreret. Hage & Clausens Forlag, København.

I en Serie af smaa praktiske Vejledninger er denne Nr. 2 og følger efter »Foraarets Blomster« af samme Forfatter og paa samme Forlag. Bogen ligner i alle Henseender sin Forgænger, en Kombination af Lyrik og faglig Viden, med mange smukke Billeder af Blomster, enkeltvis og paa deres Vokseplads i Haven.

Det kan naturligvis ikke undgaas, at Emnet, der i sig selv er saa stort, ofte faar et noget skematisk Præg, naar det skal behandles paa 130 Sider, hvis Areal endog i væsentlig Grad dækkes af Billeder, og at Forf. under disse Omstændigheder har maattet lade en Række vigtige Spørgsmaal ligge ubesvaret.

Men saa vidt vi forstaar, har det heller ikke været Hensigten at skrive en Haandbog, men saaledes som Forf. ofte har gjort det i Artikler og Bøger propagandere for det skønne i Naturen og drage de Stemninger frem, som opstaar i et modtageligt Sind, naar man færdes blandt Blomster.

I en Tid, hvor Materialismens haandfaste Realiteter er Dagens Emne, er denne lille Bog ligesom »Foraarets Blomster« som et Pust fra en anden Sphære, og vi kan kun ønske, at denne milde Luftning maa finde Vej ind i mange Havedyrkeres Sind. A. D.

Axel Holzhausen: Tusen olika trä och buskar till prydnad för park och trädgård; Stockholm 1932, Alb. Bonniers Forlag; 8°, 333 S., 213 Bill., Kr. 15,00.

Under denne (lidt overraskende) Titel

har nu den flittige og dygtige svenske Havebrugsforfatter Axel Holzhausen udsendt sin elvte Bog, og ligesom de tidligere maa dette omfattende og veltilrettelagte Arbejde modtages med den største Interesse af alle Kredse (i Norden), som beskæftiger sig med Haver, Parker, Kirkegaarde og hvad andet, der behøver Træer og Buske »till prydnad«.

Bogen er skrevet i Mindet om Forfatterens Søster og indledes med en varm Hyldest til Træer og Buske. I et efterfølgende Afsnit undskylder Forf., at han ogsaa har taget sig denne Opgave paa, skønt han ellers kun har beskæftiget sig med Blomster, — en Undskyldning, der øjensynlig er ganske overflødig.

Under en Række æstetiske Betragtninger gør Forf. smukt rede for, hvad Træer og Buske betyder i de forskellige Aarstider før derefter at gaa over til at behandle de løvfældende og stedsegrønne Træers Plantning, Sammenstilling og Formering samt at give en Beskrivelse af disse »tusen«. Derved bliver Bogen til en ny, nordisk Dendrologi; men i Mod sætning til danske Værker (f. Eks. O. G. Petersen) er den æstetiske Side af Sagen stærkt fremhævet, og Planternes Brugs værdi omhyggeligt gennemgaaet. Den bliver derved en overmaade nyttig Haandbog for Gartneriets og Havebrugs forskellige Grene (i Særdeleshed Anlæggartneriet) og kan varmt anbefales til Anskaffelse.

Blandt de mange Billeder findes mangfoldige fra Danmark og Skaane; Nærbilleder og især en Del Detailbilleder er overordentlig smukke og instruktive, hvorimod det afgjort kniber med Gruppibilleder; der er vel heller intet saa vanskeligt at fotografere som store, grønne Træer; enten faar man deres Silkuet og mangler deres Struktur eller omvendt, ligesom Enkelthederne praktisk talt kun kan tages i Nær- og Detailbilleder.— Paa Grund af Sveriges vidt udstrakte Længde er Klimaet vidt forskelligt, og ikke mindst om de særligt haardføre og robuste finder man Oplysninger i Værket.

Th.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

20/7 (Stavangeren): Vore kirkegårders vakkerhet og harmoni ma vi verne om. Det »levende materiell« er det ideelle, sier kirkeverge Løken.

26/7 (Gudbrandsdalen): Hvordan ser Lom kirkegård ut?

FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR

Fortegnelse over Foreningens Bøger.

De med * mærkede Bøger udlaanes ikke. De øvrige kan udlaanes til Medlemmer imod Kvittering. Laanetid: 1 Maaned

1. Historie:

- Secher, K.: Ligbrændingens Historie i Danmark. 1931. 8°. 419 S.
Tholle, Johannes: Den danske Begravelsesplads' historiske Udvikling. 1924. 20 S. 4°.
Tholle, Johannes: Fra Kirkegaardsomraadet 1902—27, 25 Aars Udvikling. 1927. 4°. 8 S.
*Aar bog for Menighedsraadene 1931, 8°, 558 S.

2. Love etc.:

- *Aagesen & Hastrup: Love og Ekspeditioner vedr. Kirke- og Skolevæsenet, 1930, 8°, 910 S., Kbh. 1932.
American Cemetery Law.
Betænkning til Udarbejdelse af et Begravelsesritual. 1929. 8°. 12 S.
Kirkelovene af 30. Juni 1922 (Storch). 1924. 8°. 252 S.
Rørdam: Danske Kirkelove, 1536—1683, I—III, 1883—89. 8°.

3. Anlæggelse og Drift:

- Brandt, G. N.: Kirkegaarde og Gravsteder. 1922. 4°. 24 S.
Böttiger, Emil: Kirkegaarden, dens Anlæg og Drift. 1924. 4°. 32 S.
Böttiger, Emil: Det æstetiske Gartneris Betydning og Opgaver. 1924. 4°. 8 S.
»Gartenkunst« 1908—23, 1927.
Hempelmann, J.: Die Praxis der Friedhofgärtnerei. 1927. 4°. 324 S.
Hirzel: Grab und Friedhof der Gegenwart. 1927. 4°. 150 S.
The cemetery hand book. 4°. 589 S.
Park and cemetery, 1925—32. 4°.

4. Gravstedsanlæg og Monumenter:

- Gravminder fra København og Frederiksberg Kirkegaarde. 1917. 4°. 55 fol.
Knudsen, S.: Om de gamle haandsmedede Gravkors i Bjerre Herred. 1919. 8°. 1927.
Kriegergräbe im Felde und daheim. 1917. 4°. 164 S.
Kriegergrabzeichen und Gedenktafeln 1915. 32 Bl.
Loercher: Der Grabstein. 1927. 4°. 48 Tavler.
Skændede Soldatergrave. 1918. 4°. 34 S.
Svensk Urnkonst, 1931, 8°. 28 S.
Wadsjö: Gravkonst 1930. 4°. 130 S.

Westergaard: En lille Bog om folkelige Gravminder. 1930. 8°. upag.

Ligbrænding:

- Brorson: Ligbrænding. 1915. 8°. 34 S.
Beutinger: Handbuch der Feuerbestattung. 1911. 4°. 488 S.
Dansk Ligbrændingsforening, Beretning 1924 ff. 8°.
Årsmeddelanden från Svenska Eldbegängelsesforeningen 1928. Nr. 65. 8°. 165 S.
Frederiksberg Begravelsesvæsen, Søndermark Kapel og Krematorium. 1929. 8°. upag.
Kube: Über die Gestaltung von Urnenfriedhöfen. 4°. S. 33—52.
Ostium, Revue internationale sur les questions concernant nos mortes. 1926. 4°. 50 S.
Schlüter, G.: Die Feuerbestattung und ihre kulturelle Bedeutung; der Tempel des Friedens. 1922. 8°. 394 S.
Schlyter: Hälsingborg Eldbegängelseanläggning. 1930. 4°. 10 S.
Studentereforeningen Vernandis Småskrifter 326. Eldbegängelserörelsen, av Oscar Övden. 8°. 63 S.
Svenska Eldbegängelseforeningens Skriftserie Nr. 1: Oskar Övden: Eldbegängelsen. — Framtidens gravskick. 1929. 8°. 20 S.

6. Dekoration:

Jørgensen og Egly: Dekoration og Binderi. 1924. 8°. 154 S.

7. Enkelte Kirkegaardsomraader:

- Dillmann: »Der alte Friedhof in Sachsenhausen«. 1926. 8°. 86 S.
»Forskønnelsen«. 1917. 4°. (St. Petri Kirkegaard, København). 1919 (Nürnberg).
Heymann, A.: Den jød. Menighed i Horsens. 1929. 8°. 9 S. (Kirkegaarden sammesteds).

8. Diverse:

- Aar bog for Gartneri. 1928 ff. 8°.
Beretning om Dansk Bylaboratorium. 1926 ff. 4°.
Fr. Hansen: Tilbageblik, 1932, 8°, 24 S.
»Vore Kirkegaarde«. *1923, *1924, 1926 ff. Kirkelig Aar bog 1923.
*Kirkelig Haandbog 1927.
Ehrencron-Müller: Gamle danske Bryllups- og Ligvers i Norske Biblioteker. 1923. 8°. 61 S.
*Menighedsraadenes Blad. 1927 ff. 8°.
Wadsjö, H.: Kyrkogårdskultur. 1927. 18 S. 4°.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 20/8 (Ringkøb. Amts Dagbl.): Bølling Kgd. er udvidet og vil blive indviet den 26/8.
21/8 (Aalborg Stiftstid.): Aalborg Kgd. Om 1½ Aar er der ingen Plads mere.
22/8 (Kristel. Dagbl.):

KIRKEGAARDENS TRÆER

Af Havearkitekt Johannes Tholle.

Paa Kirkegaardene er der fra gammel Tid plantet Træer, især paa Gravene, og dette er gjort af forskellige Aarsager. Oprindeligt har det næppe været af dekorative, men snarere af religiøse Aarsager, ligesom man ogsaa har plantet Tjørne, f. Eks. paa Fællesgrave for at sikre Gravfreden. Gravstedstræerne maa derfor betragtes som de oprindelige Kirkegaardstræer, først senere er man kommet ind paa Tanken om at plante Træer udenfor Gravene paa selve Kirkegaardsarealet. Til dette Brug anvendte man forud især Lindetræer, og til Grund for dette maa der ogsaa antages at have foreligget visse religiøse Forestillinger, f. Eks. den, at Lindetræet beskyttede Kirkegården imod Lindorme.

Af Lindetræerne opkaldtes visse Kirkegaarde, f. Eks. Aar 1488 i Ribe, hvor »Lindegaarden« var en finere Del af Kirkegården, og noget senere i Tiden kaldtes visse københavnske Kirkegaarde ogsaa op efter Lindetræet, f. Eks. hed en Kirkegaard »Vor Frue Lind« o. l. Den først kendte Befaling til at plante Træer paa Kirkegaardene stammer fra Aar 1562, da det paalagdes Graveren ved Kirkegården udenfor Nørreport i København at »plante Asker, Linder og andet nyteligt rundt omkring Kirkegården«, ligesom han ogsaa skulde holde Kirkegården »skikkelig og smuk, opdrage Tidsler, Areller og andet unytteligt«, saa at Kirkegården kunde »holdes udi Agt og Ære, mere end som tilforn været haver«. Paa dette Tidspunkt har man altsaa faaet Øjet aabent for, at Kirkegaardstræerne havde Betydning for Kirkegaardene, baade dekorativt og i Henseende til at give dem et værdigt og efter Stedet svarende Præg.

Kirkegaardsplantningerne vedblev dog i Aarhundreder at være ret tilfældige, og ofte havde man overhovedet ikke andre Træer end dem, der kom af sig selv, saa som selvsaaede Lind, Ask, Ahorn m. fl. samt Hyldebuske, disse sidste ofte i en saadan Overflod, at de blev generende og maatte ryddes. I Tiden omkr. 1800, hvor nye Kirkegaarde saa ofte indrettedes uden for Byerne, plantedes der undertiden Alléer paa disse, og dertil valgte man hjemlige Træsarter som Elm, Ask, Lind, Hestekastanje m. fl. Disse Plant-

ninger udførtes ofte af Privatpersoner som en patriotisk Gerning, og af mange Aarsager blev det derfor mere eller mindre tilfældigt, hvad der kom ud deraf; thi selv om der var plantet i den bedste Hensigt, blev Resultatet, eftersom Tiden gik, og Træerne voksede til, dog at man før eller senere generedes af de plantede Træer. Skovtræer er ikke ubetinget velegnede som Kirkegaardstræer; thi under Kirkegaardstræerne skal der ikke være Skovbundsplanter, men lysbehøvende Gravstedsplanter. Derfor er man ved vore Dages Kirkegaardsarbejder ofte stillet overfor Opgaven at skulle rydde op i de gamle Alléer, — til Glæde for dem, der har Gravsteder paa Kirkegården, men til Bekymring for dem, der kun promenerer paa Kirkegården, og som derfor glædes ved de mange gamle og skygfulde Træer.

Hvor som helst der i vore Dage skal foretages Nyplantninger af Kirkegaardstræer, maa man tage ved Lære af Forfædrenes Fejlgreb og dels ved rigtig Placering, dels ved Valg af de rette Træsorter undgaa, at Træerne ødelægger Vegetationen paa Gravene. Thi det er dog for Gravens Skyld man har Kirkegaardene. En meget væsentlig Ting er det saaledes, at Alléerne kommer til at gaa i Retning Nord—Syd og ikke Øst—Vest, da de erved kaster mindst Skygge.

Til Kirkegaardstræer egner sig især Birk og Lind samt en Del Pyramidetræer og stedegrønne Træer. Birken har sin lette Krone, sit beskedne Rodnet og sin maleriske Stamme. Den løves tidligt og er smuk saavel i Sommertiden som i Løvfaldet. Dertil er den haardfør og vindfør. Naar Lindetræet ogsaa kan bruges, er det dog ikke paa samme Maade som forud. Faar Lindetræet Lov at vokse frit, vil det absolut være til Skade, — foruden ved sin Skyggegiven ogsaa ved den Honningdug, det kaster paa Roser og Smaablomster, og dertil kommer, at det uheldigvis midt om Sommeren drysser sine Frugter ud over Gravene og tilsmudser Kirkegården, — et Forhold, der medfører betydelige Rengøringsarbejder, og som paa de store Kirkegaarde meget vel kan blive en økonomisk Faktor af Betydning.

Nej, som Kirkegaardstræer maa det holdes inde ved Beskæring, hvad enten det nu skal ske som stammede Hække (Odense) eller kuplede Træer (Viborg). I saadan Form er det meget egnet til Kirkegaardsbrug.

Foruden at Pyramidetræerne ved deres ringe Skyggegiven er saa velegnede til Kirkegaarde, stemmer deres Karakter ogsaa godt med Kirkegaardenes Væsen. Det monumentale, højtidsfulde og alvorlige, der kan være ved et enkelt Træ eller en Allé er netop, hvad man ønsker fremkaldt i selve Kirkegaardsanlæ-

get, og gennem dette Karakterpræg hos Træerne gives der Kirkegaarden en vis Stemning, som er af det gode. Af Pyramidetræer skal særligt nævnes Pyramidepoplen, Pyramideavnbøgen, Pyramidetjørnen og Pyramideelmen.

Af de stedsegrønne er det især Thuja og Taks, der bruges paa Kirkegaardene, og af disse især de søjle- eller pyramideformede Typer. Disse er egnede hertil af samme Aarsag som ovenfor nævnt, og med deres stedsegrønne »Løv« formaar de ogsaa om Vinteren at give Kirkegaarden et Præg af Hygge og Venlighed. Ogsaa Biota er egnet til Brugen, især for dens Evne til at modstaa Bylften og paa Grund af sin smukke Rejsning. Til Læ egner sig især Hvidgran og Zitkagran.

Valget af Kirkegaardstræer maa gøres afhængig af de stedlige Forhold, dels Klima- og Jordbundsforhold, dels Anlæggets Form og Karakter og dels de personlige Ønsker. Endvidere bør det underordne sig Kirkegaardens Inddeling, saaledes at de enkelte Afdelinger hver kan faa deres Præg, — især paa større Kirkegaarde er dette af stor Betydning for Publikums Orientering, ligesom der gennem en saadan Ordning kan gives Gravstedskøbere en vis Mulighed for at kunne vælge Partier (Afdelinger), hvis Karakterpræg netop svarer til deres Sympatier og Indstilling. Endelig maa man altid gøre sig klart, hvor stort Træet vil kunne blive paa det paagældende Sted og indrette Afstanden mellem Træerne herefter, — dersom den da ikke er undergivet Maalene for Gravstedsstørrelse. Dette sidste kan tit være paa sin Plads, f. Eks. naar Træerne anbringes i Hækkene, som skiller de forskellige Gravstedsrækker eller Afdelinger fra hinanden.

- 25/8 (Vestsjæll. Soc.-Dem.): Respekt for Kgd. (Korsør).
28/8 (Dag. Nyheder): Fra Vestre Kgd. Moderne Gravmonumenter, med Bill.
29/8 (Kristelig Dagbl.):

Gravstedsindhegninger.

Af Havearkitekt Johannes Tholle.

Det har fra gammel Tid været Skik, at de enkelte Gravsteder paa Kirkegaardene har skullet hegnes paa forsvarlig Vis. Ifølge Danske Lov havde Bønderne Ret til at indtage Gravstedsjord til hver Gaard, og denne beholdtes ved Gaarden ved Ejerskifter. I Reglen indtog man da saa store Arealer, som det passede en, — ofte meget større end Behovet var dertil. Og omkring Gravstedet satte man et solidt Hegn, — dels for at markere Ejendomsretten til Gravstedet, dels ogsaa for at værne det imod Overlast.

Berettigelsen af disse forsvarlige Hegn

er klar, naar man tænker sig gamle Dages Kirkegaardsforhold. I hvert Fald i Perioder var ikke alle Kirkegaardshegn, som de skulde være, med Laagerne var det saa som saa, og en særlig stor Gene var de mange løsgaaende Svin (Oldensvin). Naar disse fandt paa at vandre ind paa Kirkegaardene, hindrede ingen dem deri — først da man fandt paa at lægge de saakaldte Kirkeriste, d. v. s. Jernriste, hvorunder der var en Grube, hjalp det. Ristene lagdes i Laager og Aabninger, og naar Svinene kom til dem, stak de deres Klove gennem Ristens Aabninger og blev hængende.

En anden Aarsag til de forsvarlige Indhegningsmetoder var den, at der paa Kirkegaardene ikke fandtes ordentlige Veje og Stier, — ofte knapt nok en ordentlig Vej til Kirken, men ofte en god Vej til Kirkeladen, hvor Tienden skulde afleveres. Naar der ikke var Vej eller Sti, trampede hvem som helst rundt, hvor som helst han havde Lyst dertil, ja, man kørte ogsaa hen over Gravene, saaledes at det i Begyndelsen af 18-Tallet var nødvendigt at udstede Forbud imod Brudekørsel over Gravene.

Der var saaledes Aarsager nok til at hegne, og Indhegningerne bestod i Reglen af solide Hegn af Gitterværker, Stakitter o. l. Selv om Danske Lov satte sig imod saadanne døde Hegn, florerede de dog, og vor Tid kan opvise mangfoldige gamle Hegn, der ofte er meget smukke. Egentlig er det kun de ret nye forlorne »gotiske« Hegn, som ikke er tiltalende, — dem med de forsøvede Kors og Knaster i Spidserne. De gamle Hegn staar ofte saare smukt til de gamle Liggesten eller andre Mindesmærker, som er grønne af Mos eller Ir.

Igennem forrige Aarhundrede spirede der langsomt, men sikkert en Interesse for de levende Hegn frem. Den begyndte vistnok paa fynske Landsbykirkegaarde som noget nyt, der vakte Opmærksomhed, og den bredte sig ud over Landet. Saa stærk var dens Vækst, at den kom til at betyde afgørende, da Kirkegaardsloven af 1922 blev til. I denne favoriseres de levende Hegn afgjort paa de dodes Bekostning. Der nævnes udtrykkeligt, at døde Hegn kun maa opsættes med særlig Tiltalelse, og at man ved Nyanlæg eller Omordninger af Kirkegaarde kan fastsætte, at der kun maa plantes Hæk omkring Gravene, eller at Kirkegaardsledelsen paa Forhaand kan plante saadanne. Dermed er Gravgitrenes Epoke ude for denne Gang, og der er vel ikke mange, der begræder Forandringen. Tværtimod vil mangfoldige se det smukke i, at de levende Planter ogsaa her har sejret.

Planternes Indførelse som Hegn er sket samtidigt med, at der er kommen større og større Orden paa Kirkegaardene, og

de Forhold, der betingede de døde, stærke Hegn eksisterer for fleres Vedkommende ikke mere (løsgaaende Svin o. l.), og kun, hvor al Plads er optaget paa Kirkegaarden, og hvor der er en følelig Mangel paa de nødvendige Gange, vil Hegnene have nogen Betydning som Værn og Værge for Gravstederne.

Hvor der er de nødvendige Gange paa Kirkegaarden, og hvor der hersker den for Stedet passende Fred, er Gravstedshegnenes Funktion og Berettigelsen for dem en ganske anden end før. Den er for det første det rent formelle: at sætte Skel mellem dit og mit, mellem ubenyttet Jord og Gravsted o. desl. Men til at markere dette Skel behøves intet forsvarligt Hegn. En ganske lav Indfatning er fuldt tilstrækkelig til dette Formaal, — ja, endog et Par Mærkepæle kunde gøre det ud for denne Markering.

Skal der da være Hegn om vore Dages Gravsteder — og de fleste Gravstedsejere vil sætte Pris derpaa — kan disse betragtes under et rent dekorativt Synspunkt; det kan være ganske lave Indfatninger, hvis egentlige Funktion er at smykke Gravstedet, saavel indadtil som udadtil. Men samtidigt med, at dette Synspunkt kan anlægges, møder de større Monumenter frem med deres Krav. De er sat for at vække Opmærksomhed, — enten om den, der hviler under Mulde og for at hædre ham, — eller for at erindre om Giveren, hans Rigdom og Flothed. Det første Moment er baaret af gode og ædle Følelser, det sidste ikke; men begge Synspunkter maa man regne med paa Kirkegaarden, og det er ikke Ledelsen muligt at forlange Motiverne til Opstilling af et stort Monument klarlagt. Man kan bestemme deres Maksimumshøjde, og man kan fastsætte Typer for enkelte Afdelinger eller foretage en skønsm Censurering af dem. I alle Tilfælde kan man ikke — og maa ikke — værges sig imod, at der her og der opstilles relativt store og kostbare Mindesmærker. Kun maa man sørge for, at de ikke ødelægger Indtrykkene fra de mere beskedne Monumenter. Og her har da Gravstedhegnene en ny Opgave, nemlig at isolere de enkelte Gravsteder og Monumenter, saa der bliver en Detailvirkning ved Gravstedet samtidigt med, at Afdelingerne eller Rækkerne faar en vis Helhedsvirkning. Dette opnaas bl. a. ved ensartede, helst lavere, Hegn fortil, muligvis noget højere Hegn paa Siderne samt relativt høje Hegn bagtil, saaledes at Monumenternes Bagsider kan dækkes. I Kirkegaardsløven er der i denne Henseende ret mange og ret gode Bestemmelser, som overført til de respektive Kirkegaardes Regulativer kan blive gjort bekendt for Gravstedsejerne, og som rigtigt udført i Praxis vil kunne være af uvurderlig Betyd-

ning for Kirkegaardenes sunde og smukke Udvikling.

BOGANMELDELSE

P. Severinsen: Viborg Domkirke med Stad og Stift i 800 Aar, 8°, 547 S., ill., Kr. 9,00, O. Lohse. Festskrift ved Domkirkens 800 Aars Fest 1932.

I Anledning af Jubilæet har man ved Hjælp af en Statsbevilling udsendt dette vægtige Skrift om Viborg Domkirke, og hvad der knytter sig dertil. Forfatteren, der er velbevandret saavel i Historien i Almindelighed som i sin gamle Bys Historie i Særdeleshed, skildrer paa bred Basis Middelalderen og Perioderne derefter, idet han lader Domkirken være det centrale i Fremstillingen, men iøvrigt vover sig til Lund og andre Steder paa længere Udflugter. Af Titlerne paa de forskellige Afsnit skønner man, hvor bred Fremstillingen er: Bispestaaden Viborg før Domkirkens Stiftelse, — Augustiner-Korherrene i det nye Stift, — Biskop Eskilds Domkirke, — Skikkelser i den nye Domkirke, — Domkirken som Bispekirke, — osv. først det femtende og sidste Afsnit bærer Titlen: Den store Ombygning og Tiden derefter, hvormed altsaa menes Ombygningen i Tiden omkring 1860—70 og Indvielse 1876. For at faa Plads til denne lange Udredning har man maattet udskyde praktisk talt alt, hvad der angaar denne sidste Epoke og nøjes med at bringe den i Oversigt. Man har gjort det med den Motivering, at dette Tidrum var beskrevet flere Steder; men det er dog en alvorlig Mangel ved Festskriftet, at dette Afsnit er saa summarisk affattet; thi dels maa man søge adskillige Steder for at finde alt, hvad der er skrevet om Ombygningen — eller rettere Nyopførelsen — og dels turde der ogsaa være nye Momenter at fremdrage. Sproget er livligt og Fremstillingen levende. Det er en vægtig Bog med værdifulde, ofte meget detaljerede Oplysninger. Ogsaa om Byens tidligere mange Kirkegaarde gives der Meddelelser.

Danske Herregaardshaver. Hefte 4, Villestrup, fol., 24 Sider, ill.

I denne Serie er nu fremkommet det 4. Hefte, og i typografisk Henseende staar dette ingenlunde tilbage for de foregaaende. Dr. Lorentzens noget abstrakte Tekst er suppleret med »Anlægsgartneriske Betragtninger« af Chefredaktøren, Lektor Georgsen og læses, som alt fra denne Haand, med megen Interesse. Om Villestrup foreligger der saa faa konkrete Oplysninger, at begge Forfatterens Bidrag i nogen Grad maa være Hypoteser — beklageligt nok.

**FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR**

Foreningens Skrifter.

Foreningen for Kirkegaardskultur har bl. a. udgivet følgende Skrifter, som det anbefales Medlemmerne at købe:

Smaaskrifter:

Nr. 1: Den kgl. Anordning, pr. Stk. Kr. 0,35.

Nr. 2: Ligbrændingens Lovregler, pr. Stk. Kr. 0,35.

Nr. 3: Vedtægt for Landsbykirkegaard, pr. Stk. Kr. 0,25.

Nr. 4: Vejledning til Kortlægning og Protokollering, pr. Stk. Kr. 0,25.

Nr. 5: Begravelsesritual, pr. Stk. Kr. 0,25.

»Vore Kirkegaard«:

Aargang V (28/29) pr. Stk.... Kr. 3,00.

Aargang VI (29/30) pr. Stk.... Kr. 4,00.

Aargang VII (30/31) pr. Stk... Kr. 5,00.

Aargang VIII (31/32) pr. Stk... Kr. 6,00.

Særtryk:

Westrup: »Danske Gravmæler«, pr. Stk. Kr. 3,00.

Kirkegaardsprotokollen
pr. Stk. Kr. 30,00; pr. Par Kr. 55,00.

Medlemmer har 10 pCt. Rabat paa Skrifterne og 5 Kr. i Rabat pr. Protokol.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

29/8 (Aalborg Stiftstid.): Der bør ikke ske noget, der udskyder Kgd.s Nedgelse (Aalborg).

1/9 (Kbh. Amts Soc.-Dem.): Taarbæk Kgd.s Gravsteder er forbeholdt Sognets Beboere.

— (Djurslands Venstrebl.): Rosmus Kgd. skal udvides.

— (Aalborg Stiftst.): Aalborg Kapel vil blive bygget til Foraaret.

— (Frederiksberg Bladet): Frbg. Galleriet, Kgd. og Krematorium; Interview med Inspektør N. M. Nielsen.

2/9 (Herning Folkebl.): Herning Menighedsraad anlægger en Afdeling for Børnegrave; Købene af Kgd.s-jord er i Orden.

— (Holbæk Amts Avis): Krematoriet i Holbæk er vedtaget. Ligbrændingsforeningen skænker Ovnen og udlæner Restbeløbet paa fordelagtige Vilkaar.

4/9 (Fyns Stiftstid.): Ohlsdorf, — Europas største Kgd.

5/9 (Ekstrabl.): Vestre Kgd. forfalder. Misrøgt af den skønne Kgd.spark. Begravelsesdirektørens mærkelige Sparesystem.

6/9 (Ekstrabl.): Vestre Kgd.s Misrøgt. Mange Klager fra Gravstedejerne.

8/9 (Fr.borg Amts Avis): Kgd.stræerne og Ligkapellet i Gandløse.

10/9 (Aalborg Stiftstid.): Tilgangen til den gl. Kgd. i Aalborg bremses.

12/9 (Ærø Folkebl.): Kgd.styveri paa Ærøskøbing Kgd.

14/9 (Fredericia Avis): Nordre Kgd. Det samlede Menighedsraad i Fredericia har valgt Udvalg til Bestyrelse af Kgd.

15/9 (Kbh. Soc.-Dem.): Ingen Udvidelse af Hareskov Villabys Kgd. foreløbig.

— (Roskilde Avis): Den ny Kgd. i Roskilde, — af Havebrugsk. H. Rønø. (Fortsat 16/9).

17/9 (Horsens Avis): Arkitekt Vitus Bording skal bygge et nyt Lighus paa Klosterkgd. Murermester Carl Christensens Tilbud paa 8800 Kr. er antaget, og Billedhugger Elo udfærdiger Relief over Døgen.

— (Ekstrabl.): Vestre Kgd.s Misrøgt.

20/9 (Randers Dagbl.): Vindblæs Kgd. reguleres af Gartner Pii, Stouby, efter Plan af N. Christensen, Hald.

21/9 (Kbh. Amts Soc.-Dem.): Hareskov Villabys Kgd.s Dræningssystem vil nu blive tilsluttet Hovedkloaken.

22/9 (Do.): Kk. Værløse Kgd. er reguleret af Lærer Petersen.

— (Holbæk Amtstid.): Udvidelse af Nykøbing Kgd. som Nødhjælpsarbejde ved Havearkitekt Johannes Tholle.

26/9 (Nakskov Tid.): Kgd.s Forskønelse. Lærer Frands Hansen har sendt samtlige Menighedsraad i Landet en Pjece, hvori han redegør for det Arbejde, han gennem mange Aar har udført.

28/9 (Holbæk Amtstid.): Har Menighedsraadene Ret til at sløjfe vore gamle Kgd. (af Lars Andersen).

— (Næstved Avis): Skal Næstved have en ny Kgd.? Grundejerne ved den nuværende Kgd. kræver Udvidelserne standset. En Kgd. i Byens Udkant med Plads til Kapel-Krematorium.

3/10 (Herning Folkebl.): Herning Kgd. Det er 60 Aar siden, den blev anlagt.

4/10 (Dannevirke, Haderslev):

Om Ejendomsretten til Gravsteder
har Kirkeministeriet under 26. Septbr. d. A. vedtaget følgende Resolution, der vil gælde for alle sønderjyske Kirkegaard: Bestemmelsen i Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaard m. v. af 30. Juni 1922, § 25, Stk. 7 skal forstås saaledes, at de Gravsteder, der den 30. Juni 1922 var henlagt til faste Ejendomme, ved indtrædende Ejerskifte paa Ejendommen skilles fra den faste Ejendom

og forbliver den fratrædende Ejers eller hans Families Raadighed undergivet, indtil Fredningstiden udløber, regnet fra den sidst stedfundne Begravelse i Gravstedet, uden at Retten dertil er erhvervet efter de almindelige herfor fastsatte Regler i Kirkegaardsvedtægten for hvert Sogns Kirkegaard.

- 5/10 (Næstved Tid.): Et Møde om Kgd.sagen i Næstved.
- 6/10 (Holbæk Amts Venstrebl.): Udvidelsen af Kgd. i Nykøbing S.
- 7/10 (Kbh. Amts Avis): Hr. Parcellist Carl Christensen bekoster Forskønnelsesarbejder paa Græsted Kgd.
- (Østsjæll. Avis): Kgd.smuren i Køge.
- 8/10 (Kallborg Avis): Det er tilladt Kallborg at ekspropriere 15,840 m² af Kaalund Klosters Jorder til Udvidelse af Kallborg Kgd.
- (Holbæk Amtstid.): Vore Kgd., af Peter Jensen, Asnæs.
- 10/10 (Næstved Tid.): Da Næstved Kgd. blev indviet 7/12 1821.
- 11/10 (Roskl. Dagbl.): Den ny Kgd. i Roskilde skal indvies Allehelgensdag.
- (Holbæk Amts Avis): Krematoriesagen i Holbæk; Dræning af Assistens Kgd.
- (Sydsj. Venstrebl.): Krematoriet i Næstved. Aabent Brev.
- 15/10 (Fyns Tid.): Kapelkirken paa Østre Kgd. i Svendborg er nu færdig og vil blive indviet ved en Højtid.
- (Roskilde Dagbl.): Ved Licitationen over Hyllige Kgd.sudvidelse blev Arbejdet overdraget Gartner Sv. Lomholt, Roskilde, for 2200 Kr.
- 20/10 (Kbh. Amts Soc.-Dem.): Søllerød Kirkegaard staar nu paany foran en Udvidelse, hvorved der bliver Plads for ikke færre end 16—1700 ny Gravpladser (Enkeltmandsgrave), samtidig anlægges en Forbindelseslinie bagom Præstegaardshaven mellem den ældre og nye Del af Kirkegaarden, som nu omtrentlig vil faa det Omfang, der overhovedet kan blive Tale om.

Arbejdet har været udbudt i Licitation til Anlægsgartnere, bosiddende i Kommunen. Der indkom 5 Tilbud, saalydende:

A. Holleris, Grønnersvej 4, Holte: 10,600 Kr.

Helge Hansen, Trørød: 11,346 Kr.

P. Skoulund, Vedbæk: 12,820 Kr.

A. E. Henriksen, Ny Holte: 13,098 Kr.

A. Ø. Yjord, Ø. Paradisvej: 16,632 Kr.

Arbejdet er overdraget til A. Holleris og vil snarest blive paabegyndt. Det nye Kirkegaardsareal omfatter ca. 9000 Kvadratmeter.

- (Næstved Tid.): Menighedsraadet gaar mod Planerne om at anlægge en ny Kgd.

11/10 (Holstebro Dagblad): Vore Gravskikke.

22/10 (Svendborg Avis): Kapel-Kirkens og Østre Kirkegaards Indvielse. En smuk Højtidelighed i det nye Kirkehus.

24/10 (Kolding Folkebl.): Kolding smukke, gamle Kirkegaard.

25/10 (do.) do. fortsat.

23/10 (Fyns Tid.): Hesselager Kgd. skal reguleres.

29/10 (Vejle Amts Avis): De gamle Stendiger om Kgd.

— (Kallborg Avis): Erstatningen for Jorden til Kgd. i Kallborg blev fastsat til 14,590 Kr. Sagen appelleres.

31/10 (Holbæk Amts Venstrebl.): Asnæs Kgd.

— (do.): Kgd.sindvielse i Svinninge (30/10).

1/11 (Loll.-F. Folketid.): Urnehaven til Nykøbing Krematoriet sanktioneret af Kirkeministeriet. Anlæggelsen begyndes straks. Den sekskantede Urnegaard bygges til Foraaret.

7/11 (Rosk. Avis): Kirkegaardsindvielsen i Roskilde (6/11).

8/11 (Næstved Tid.): Kgd.s Striden i Næstved. Udvalget tilbyder Kgd. 10,000 Kr. i Gave og at bygge 10 nye Beboelsesejendomme.

11/11 (Fr.borg Amts Avis): Hillerød Kgd. skal udvides.

12/11 (Fr.borg Amts Avis): Kgd. i Høsterkøb.

16/11 (Venstre Folkebl.): Korsør Kgd. skal have Indtægt af hver Lig, der lægges ned.

— (Østsjæll. Soc.-Dem.): Licitation paa Kapel-Krematorium i Næstved. Murerarbejdet: Murermestrene Brd. Andersen 24,240 Kr., Murerm. Hendriksen og Hansen 26,561 Kr., Murermestrene Larsen og Søn 27,478 Kr., Murerm. Aagaard og Larsen 23,965 Kr., Murerm. Hermansen 27,488 Kr., Murerm. Storgaard og Mortensen 25,363 Kr.

14/11 (Randers Amts Avis): En Nedgang paa Udgifterne til Kgd. i Randers paa 4783 Kr.

18/11 (Helsingør Dagbl.): Nu faar Helsingør Krematoriet.

21/11 (Kristelig Dagbl.): Kgd.s Ejendomsforhold og Styre, af Havearkitekt Johannes Tholle.

19/11 (Middelfart Venstrebl.): Brenderup Kgd. kortlægges.

23/11 (Roskilde Tid.): Den ny Kgd.sordning i Roskilde. Der oprettes et Kontor, der besørger alt vedrørende Begravelser, Vedligeholdelser m. v. Overgraveren bliver Kgd.s-Inspektør.

25/11 (Vestsjæll. Soc.-Dem.): St. Mikkels Kgd. i Slagelse skal udvides.

- 28/11 (Vejle Amts Folkeblad): Hedensted Kgd. skal udvides.
 — (Skive Venstrebl.): Menighedsraads-mødet. Til Graver instilledes som Nr. 1 Kirkegaardsgraver Tybjerg, København, med 13 Stemmer, som Nr. 2 Gartner Hans Petersen, Skive, med 8 St. og som Nr. 3 Kirkegaards-graver A. Chr. Larsen, Svendborg. Han fik ingen Stemmer.
- 1/12 (Fyns Stiftstid.): Krematoriesagen i Odense foran sin Løsning.
- 2/12 (Herning Avis): Der skal laanes ca. 23,000 Kr. til Kgd.sudvidelsen i Herning.
 — (Helsingør Avis): Rejsegilde paa Høsterkøb Kgd.
 — (do.): Krematoriet paa Helsingør Kgd.
- 3/12 (Fredericia Dagbl.): Har Ullerup Sogns Beboere Ret til fri Gravsted i Fredericia?
- 5/12 (Fyns Stiftst.): Ligbrænding i Odense.
 — (Kall.-borg Avis): Pladsmangelen paa Kirkegaarden i Kall.borg.
- 6/12 (Fyns Stiftst.): En smuk Mindepark for Monumenter i Odense.
 — (Fredericia Soc.-Dem.): Der skal paalignes 5910 Kr. til Assistentens Kgd. og 17,725 Kr. til Nordre Kgd. i Fredericia.
 — (Fyns Stiftst.): Odense Kgd. udvides med 1530 m², og der bevilges 6000 Kr. til Regulering og Bepl. af Are-aleet.
- 7/12 (Østsjæll. Avis): Private Begr.pladser. Kirkeministeriet vil kun i særlige Tilfælde tillade Folk at begrave udenfor Kgd.
- 8/12 (Villab. Bl.): I Gentoftte skal bruges 99,000 Kr. til Kirkegaardene.

AARSBERETNINGER

First joint conference of cemetery and crematoria authorities, holdt i Brighton July 18—21 1932. A. Report. 8°, 82 Sider, udsendt af The crematory Society.

Denne lille Beretning om Kongressen i Brighton rummer meget af Interesse for Kirkegaardsfolk. — ikke mindst Indlægget af Adjunkt O. Övden fra Sverige, den bekendte Forkæmper for Ligbrændings-sagen.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Præsteforeningens Blad Nr. 33: Begravelsessalmer, af Ø. Schlawitz. Nr. 37: Begravelsessalmer m. m. af V. Poulsen. Nr. 38: Begravelsesskikke af Lambert-Jensen. Nr. 40: Begravelsessalmer.

Menighedsraadens Blad: Nr. 8: Lidt om Ligbrændingsreligionen, af P. Severinsen.

Ignis Nr. 4: bl. a. Malmø Krematorium. Eldbegængelsen i Ryssland. Nr. 5: Sundsvall Krematorium. Intryck och erfarenheter från en studieresa i England m. m.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 7: Vierzehnter Vertretertag des Volksbundes Deutsche Kriegsgräberfürsorge m. m. Nr. 8: Langmack im Geist m. m. Nr. 9: Weihe der deutschen Kriegsgräberstätte, De Ruyter (Belgiens Gräberschmuck an den Totengedenktagen, m. m. Nr. 10: Die deutsche Kriegsgräberstätte, ihr Wesen und ihr Form, af Dr. Fr. Hallbaum m. m.

BOGANMELDELSER

»Efteraarsblomster og Vintergrønt«, praktiske Anvisninger for Haveejere af Havearkitekt Johannes Tholle. Hage & Clausens Forlag. 82 Sider, 60 Bill., 2,50 Kr.

Samme Forfatter har tidligere skrevet »Foraarets Blomster« og »Sommerens Blomster«, med ovennævnte sidste Bog er Aarets Haveflora komplet.

Bogen er rigt illustreret og Materialet omtalt paa en let læselig, til Dels stærkt poetisk præget Maade. Det ligger i Sagens Natur, at denne Bog ikke i særlig Grad kan være nogen Kultur-anvisning grundet paa Aarstiden, den omhandler, derimod i højere Grad beskrivende og vejledende. Forfatteren betoner stærkt, at hver Aarstid har sin Charme, ogsaa Efteraaret og Vintertiden i Haverne, naar tilstrækkeligt Hensyn er taget dertil ved Valg af Plantematerialet, langt fra alle har Øje for visse Arters Skønhedsværdier paa visse Aarstider.

Hr. Havearkitekt Tholles tre Bøger betegner en ny Fremstillingsmaade af Stoffet inden for vor i Forvejen saa rige Havebrugslitteratur, ethvert Forsøg paa at vække Sansen for Blomsterdyrkning og vore Havers Skønhedsværdier maa hilses med Glæde, og vi tvivler ikke om, at Tholles tre Bøger vil vinde Udbredelse, blive læst og gøre den tilsigtede Virkning. (Politiken).

Spliid og Zangenberg: Gamle Præstegaarde, 4°, 159, Aschehoug, Kbh. 1932, Kr. 10,00.

I dette nydelige Værk om de gamle Præstegaarde har Arkitekt Zangenberg givet Teksten, der er sammentrængt foran i Bogen, og Hakon Spliid Tegningerne.

Begge har lagt megen Kærlighed i Opgaven og har skabt en smuk Hyldest til Præstegaardene. De mange Billeder, hver fyldende 1 hel Side angaar alle ældre Præstegaarde, hvoraf en Del nu er ombygget eller forsvundne. Ombygget er f. Eks. Stenløse og Munkebjergby, — nedrevet bl. a. Vistoft, — brændt bl. a. Dybbøl og forlængst opgivet som Præstegaard Randrup. Det er saaledes især en Hymne til det, der var; men det gør naturligvis

ikke Bogen ringere; tværtimod gennemlever mangan Præst og mangt Præste- og Sognebarn i Erindringen Billedet af Præstegaarden og Livet der omkring. Anmelderen nikker yderligere genkendende til flere Motiver fra egne fotografiske Optagelser.

— Et Værk, der er meget at anbefale.

Wilhelm Michel: *Wir heissen euch hoffen!* (Darmstadter Buch- & Kunstverlag), 8°, 1932.

»Wir heissen euch hoffen!« — »I skal haabe« er et Paabud til det tyske Folk om ikke, trods den store kulturelle Krise, som Tyskland i Øjeblikket kæmper med, at tabe Modet. Han minder om den gamle, germanske Kultur, der for ham er Indbegrebet af ren Styrke og Moral, ja, han udvider den endogsaa til hele Europas Kultur, idet den nuværende romanske Kultur i Folkevandringstiden er bleven gennemsyret af germansk Kraft. I mange højtspændte og filosofiske Kapitler nævner han Vejene til Tysklands Genrejsning bl. a.: Stabilisering af Ægteskabsforholdet, bedre Forhold mellem den gamle og nye Generation og tørst og fremmest Erkendelsen af, at der en Gud over os alle. Det er en national Tyskers ærlige Forsøg paa ved gammel, germansk »Sittlichkeit« at genrejse sit Land og Folk indadtil. — En ikke Tysker sidder dog under Læsningen med en stille Angst for, at Forfatteren efter den indre Genrejsning haaber paa et nyt og kraftigt Germanien — o saa udadtil.

G. N.

Jenssens Lommebog for Gartnere 1932, ved Overgartner J. V. Irgens-Møller, 23. Aargang, Roms Forlag.

For alle Plantedyrkere og Blomstervenner en meget nyttig Lommebog, der maa ønskes et langt Liv, hvert Aar fornyet og forbedret. Da »Anmeldere og Brugere«, som der staar i Bogen, ikke maa forudsætte, at hvad der sker af Ændringer og Takster o. l. efter 15. Sept. kan komme med, maa vi vente, at næste Aargang fører Lukkeoven a jour; men selv uden denne Frist for Ændringer kunde dog godt Tholle Side 36 være stavet uden r. — Blomstringstabellen, Litteraturfortegnelsen, Omsætning af Metermaal m. m. er meget praktiske Tabeller at have ved Haanden i Lommen.

N. Petersen og Ingvar Nielsen: *Halvtreds Aars Fredsarbejde*, 8°, 184 S., udgivet i Anledning af Dansk Freds- og Folkeforbundsforenings 50 Aars Jubilæum, 51 Illustrationer, Levin og Munksgaard, 1932.

Med denne lille Bog er tilsigtet at give en Beretning om Fredssagen i Danmark og udenfor vort eget Land, og gennem en lang Række Afsnit behandler Niels Petersen Perioden 1882—1907, mens Kommune lærer Ingvar Nielsen, der er Foreningens flittige Sekretær, har taget sig af Perioden 1907—32. De interessante Bidrag er ledsaget af en Række gode Portrætter af Sagens »Forkæmpere«, — hvis man maa bruge et saa militært Udtryk i Forbindelse med Arbejdet i Fredens Tjeneste. Da vi alle er Fredsvenner i dette lille Land, maa det være en Bog, som er selvskreven Læsning i ethvert Hjem, og den anbefales paa det bedste.

De fynske Øer, 4°, Billedværk udsendt af Danmarks Naturfredningsforening, Kbh. 1932, Kr. 3,00.

Med dette 6. Billedværk har Danm. Naturfredningsforening givet et nyt, smukt Bidrag til Kendskabet til vort Land og dets Natur, og Motiverne fra de frodige og særprægede Øer tilsmiler enhver med Danmarks yndigste Smil: Frodige Skove, blomstrende Haver, bugnende Kornmarker, rimklædte Borgvolde osv. — En om Kærlighedsreklæring fra Johannes Jørgensen indleder den Sigvart Wernerske Billedserie, og S. W.s Initialer borger for, at der er præsteret fremragende fotografisk Arbejde, Frimodts Forlag borger for Udførelsens Lødighed.

Arne Sundbo: *Frederikssunds og Købstaden Slangerus Historie*, 8°, 416 S. Udg. af Frederiksborg Amts histor. Samf. 1932.

Der er her givet et saare værdifuldt og omfattende Bidrag til de 2 Købstæders Historie. Teksten er bilagt med en Række Illustrationer, der er tegnet af Viggo Bang, eller for Kortenens Vedkommende tegnet af Forfatteren. Et gedigent Stykke Købstadshistorie, der ikke mindst er interessant, fordi de 2 Købstæder har afløst hinanden.

En smuk Bog, der fylder godt i Haanden, og er Samfundet saare værdigt.

Godt Nytaar!

**FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR**

Afdeling A.

140. Voer Menighedsraad.

Afdeling B.

23. Foreningen for Kunsthaandværk.

24. Dansk Billedhuggersamfund.

Afdeling C.

506. Handels- og Anlægsgartner H. F. Ferdinandsen, Nørreballe.

507. Stenhuggermester Johs. Nielsen, Algade, Holbæk.

508. Gartner Jens P. Pedersen, Villa Antonia, Ebberødvej 3, Birkerød.

509. Gartner Marius Jensen, Peter Hjortsvej 18^a, Valby.

»Vore Kirkegaarde« maa ikke sammenfoldes; læs efterfølgende Meddelelse:

Ministeriet for offentlige Arbejder.

Generaldirektoratet for Post- og

Telegrafvæsenet.

III Nr. 164.

København V., den 19. Januar 1933.

I Anledning af Deres Skrivelse af 5. d. M., hvori De beklager Dem over, at Bladet »Vore Kirkegaarde« sammenfoldes under Postbesørgelsen, skal man meddele, at Budene er instrueret om at behandle Bladene omhyggeligt og undgaa, at de beskadiges ved at sammenfoldes, sammenbindes eller stikkes ned i Tasken mellem andre Forsendelser.

Ovennævnte Blad bliver sædvanligvis i København udbragt med særlige Avisbude, idet alle Blade i kunstnerisk Udstyrelse saa vidt muligt omdeles af disse Bude, der er forsynede med Mapper, hvori Bladene uden at sammenfoldes kan indlægges.

Ved en Fejl, som man beklager, er det hermed tilbagefølgende Nummer blevet opsorteret til de almindelige Postbude og udbragt af disse, og det paagældende Bud har desværre ikke lagt Mærke til, at det drejede sig om et Blad af ovennævnte Karakter.

Andre Blade kan det af praktiske Grunde ved Postens Ordning være nødvendigt at sammenlægge eller ombøje i Gang, idet det maa erindres, at de ordnes sammen med andre Forsendelser af højst ulige Størrelse; men denne Fremgangsmaade anvendes saa vidt muligt ikke overfor Blade, der indeholder Illustrationer herunder Tegninger, Kunstbilag e. l.

E. B.

O. S. Olsen.

K. A. Hansen.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

13/12 (Venstrebl.): Kolding Kgd. skal udvides.

15/12 (Villab. Bl.): Til Nyanlæg i Gentofte er opført 200,000 til Krematorium og en ny Kontorbygning 5000 m. m.

17/12 (Ringsted Folketid.): Kapel- og Kgd. udvidelsen i Ringsted maa tages i to Tempi.

20/12 (Ærø Folkebl.): Søby har faaet Ligkapel ved Ombygning af Materialhuset.

21/12 (Viborg Stifts Folkebl.): Viborg Kgd. skapel er bleven udvidet og ombygget, 25,000 Kr. Det før saa skumle Rum er blevet lyst og skønt som en Kirke.

24/12 (Næstved Tid.): Grundstenen er nedlagt til Kapellet i Næstved.

29/12 (Fyns Tid.): Kgd. ved Middelfart Sindssygehospital skal omlægges.

4/1 (Vendsyss. Venstrebl.): Vennebjerg Kgd. er blevet planeret og reguleret.

5/1 (Sydsj. Venstrebl.): Toksværd Kgd. skal udvides.

6/1 (Holbæk Amts Soc. Dem.): Jorden til Kal.-borg Kgd. er paany blevet takseret.

10/1 (Møns Dagbl.): Stege Kgd. er bleven udvidet.

11/1 (Hejmdal): Arbejdet paa Anlægget ved Kgd. i Løgumkloster er i Gang.

13/1 (Kal.-borg Avis): Taksationen paa Jorden til Kal.-borg Kgd. har ansat dens Værdi til 12,500 imod 14,500 før.

14/1 (Rosk. Avis): Paa den nuværende Ass. Kgd. i Roskilde er der kun 20 Gravsteder tilbage.

15/1 (Dagens Nyheder):

Paa Kirkegaarden.

Og følges vi ad paa den Urtegaard, hvor Døde til Hvile vi stede, hvor Kors over Tue i Række staar, da husk: du maa lempelig træde.

Thi Jorden skal ligge saa lind og let som Tæppe for dem, der sover; og Livet skal holde sit Aandedræt hver Gang du vandrer derover.

Og følges vi ad paa den Kirkegaard, hvor Lejet det sidste vi rede, da husk, du maa bede dit Fadervor for dem, der kviler dernede.

Thi dybt i det dunkle Soverum til Bøn de Hænderne folde; men Læben er lukket, stiv og stum, har Ordet ej længer i Volde.

Giv Læbernes tavse Beden Lyd, at Sukket fra Graven kan stige; ja længes de Døde mod Livets Fryd — O, Herre: Komme dit Rige!

J. M. Sick.

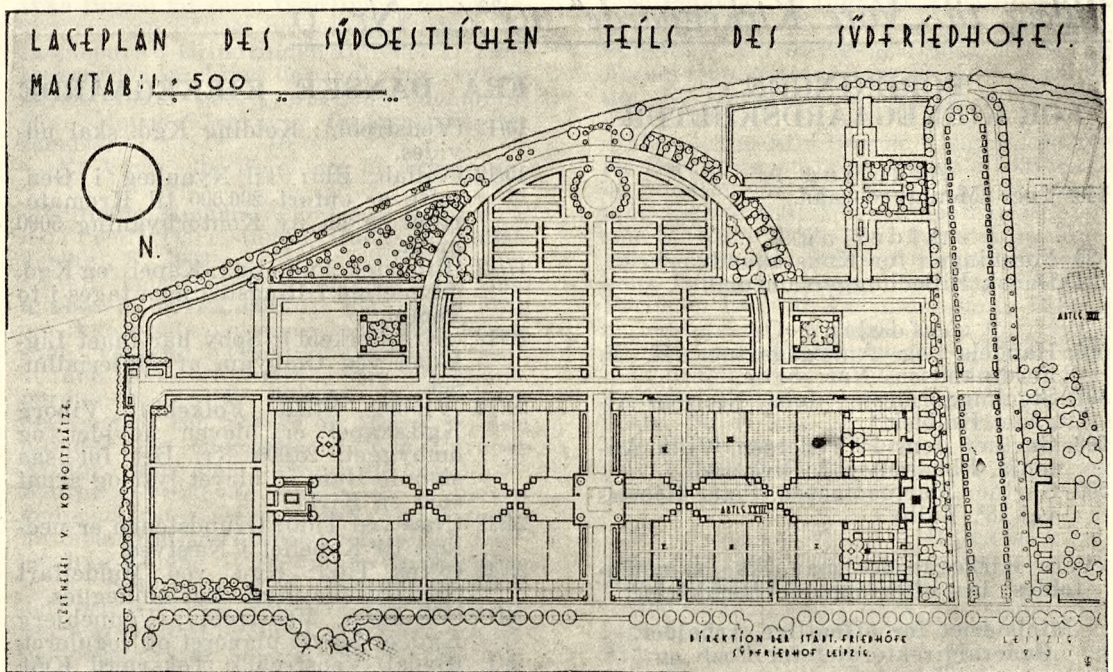

Fig. 9. Udvidelse af Südfriedhof i Leipzig. (Gartenkunst 1932 Nr. 6).

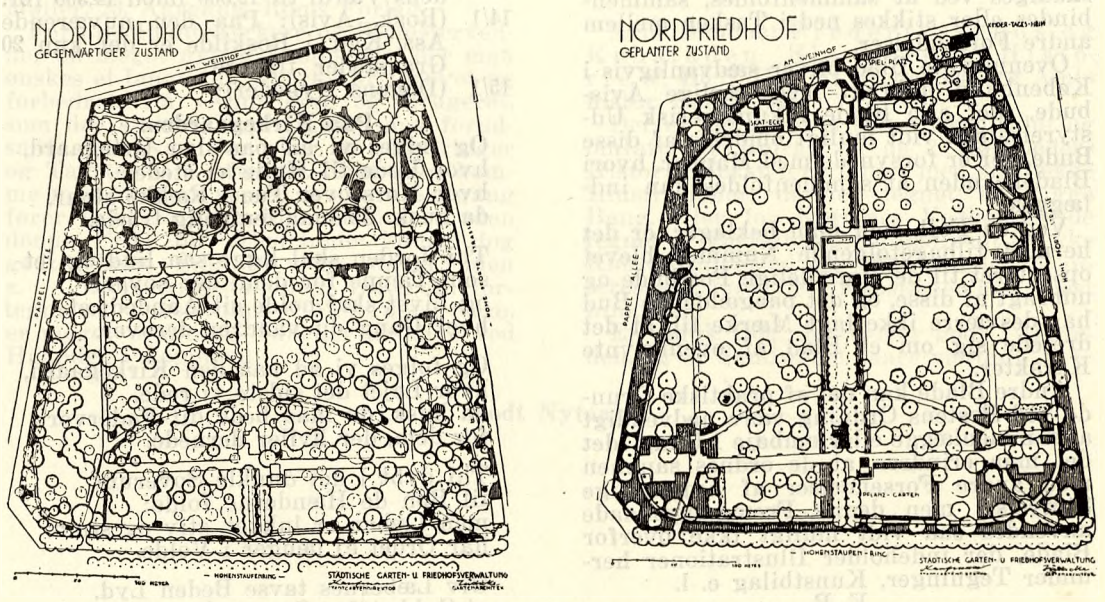

Fig. 9. Omændring af en Kirkegaard til Rekrationsanlæg. (Gartenkunst Nr. 6).
 (Se Teksten pag. XXXV).

FRA TIDSSKRIFTERNE

Vejle Amts Aarboeg 1932:

Vore Kirkegaardsdiger, deres Anlæg og Tilstand.

Naar de gamle Landsbykirker overvejende er blevet placeret paa høje Punkter i Terrænet, skyldes dette Forhold vel nok, at disse høje Punkter fra ældgamme Tid var Samlingssteder for vedkommende Egnes Befolkning — i mange Tilfælde Helligdomme, hvor Naturmagter og følgende Trossæts skiftende Guder var dyrkede.

At letkendelige Højder i Landskabet fik saadan Dragning, hidrører atter fra den Trang til Orientering, der før eller senere vaagner hos Mennesket i Skovens Tykning og under Slettens lave Horisont, og som er et af de første bevidste Skridt mod Erkendelse ud over Lejrens og Dagliglivets Omraade.

Nu ligger da Kirkerne paa utalte Slægters Mødested. Og som de rejser sig mellem Huse og Marker, Skove og Enge, er de det storslaaede Udtryk for Middalderens Stræben efter monumental Virkning, for dens Bygmestres Evne til at føje Bygværket ind i Omgivelserne, saa Helheden blev harmonisk skøn.

Men ikke mindre velfunderet er Forholdet mellem Kirkens Murflade og det stablede Stengærde om den viede Jord Kirken rundt. I oprindelig Skikkelse staar Kirkegaardsdiget til Kirkebygningen som Fodstykket til Kunstværket, som Rammen til Billedet: Intet kan ændres uden Skade, fordi Anlægget netop er det eneste rigtige, krævet just saaledes af selve Skønhedens faste Lov.

Ogsaa i sig selv — isoleret betragtet er det fyldige Storstensdige imponerende og saare smukt, ofte mangefarvet, overvejende graat, lavdækket og mosgroet, præget af skiftende Vejrlig gennem Aarhundredere.

Mange Steder kan man desvære ikke se, hvor godt Kirke og Dige passer sammen, idet moderne Bebyggelse og misforstaaet Plantning er rykket Kirkegaarden utilbørligt nær.

Har slig Indkredsning ikke kunnet hindres, maa det nu være nødvendigt, man søger de gamle Stendiger værnet mod yderligere Overlast og Fare.

Der er jo saa godt som overalt herhjemme sket det glædelige, at den stærkt stigende Sans for Have- og Blomsterdykning medførte en langt bedre Pleje af vore Kirkegaarde end før; tillige bruges i vore Dage en Mængde Kranse, og Grene anvendes til Kirkepyntning. Den nævnte Overlast bestaar deri, at meget Affald kastes ud over nærmeste Dige, hvorved dette efterhaanden næsten ganske skjules under visne Kranse, Blade

og lignende. Følgen bliver, at Jorden langs Ydersiden af Kirkegaardsdiget faar en yppig Plantevækst — Nælder m. m. — hvori mange Slags Frø fra Træer og Buske spirer, danner Vildnis og skæmmende Buskads. Hvad hjælper saa al Kultur indenfor Diget, naar de uventede Omgivelser bringes i uordentlig Tilstand.

Enhver, som tager sig Lejlighed til at efterse vore Kirkegaardsdiger, vil kunne bevidne, at der ofte hersker et groft Misforhold mellem den godt vedligeholdte Kirkebygning, den velpassede Kirkegaard og det forsømte, tilgroede, tit halvt nedfaldne Stendige omkring Kirkegaarden. Den Fare er nærliggende, at det uskønne Billede, man har for Øje, leder et Menighedsraad, som dog omsider vil gøre noget for at fremskaffe en Bedring, til at bryde Diget helt ned, sætte et nyt op — maaske muret i Cement — sælge de overflødige Sten som Vejmateriale: en spinkel og ringe Mur faar man i Erstatning for det gamle Stengærde.

Hensigten med denne Paavisning er om muligt at vække Interesse for Bevarelse af vore Kirkegaardes smukke oprindelige Stendiger.

Rasmus Mortensen.

Menighedsraadens Bl. 1932, Nr. 10:

Gravsteders Vedligeholdelse.

Det er ikke noget opbyggeligt Syn, naar man i sin Ferie kommer rundt omkring og ser den Tilstand, hvori mange Gravsteder henligger paa vore Kirkegaarde, fulde af Ukrudt og højt Græs, ganske forsømte. Hvorfor bliver dog ikke saadanne Gravsteder sløjfede og tilsaaede med Græs eller belagte med Grus? Selv mellem København og Helsingør kan man paa Kirkegaarde ud mod Strandvejen se det ene Gravsted efter det andet overgroet og forsømt. Man spørger uvilkaarligt: Hvor er Kirkeværgen henne? Og hvorfor klager Kirkegaardernes andre Gravstedejere ikke over, at de faar Nabogravstedernes Ukrudtsfrø ind paa deres Gravsted. Parolen maa være: velholdte Gravsteder! Mange Steder paa Landet er Kirkegaarden det eneste Sted, Folk har at tage hen. Derfor skal Gravstederne holdes i sømmelig Stand. Nu er Tiden inde til at rydde forsømte Gravsteder. Gør det! Saa gives der samtidig Arbejde til en og anden arbejdsløs.

Kirkeværgen.

Gartenkunst Nr. 6: Das Reichsehenmal bei Bad Berka, ill. Nr. 8: Umgestaltung ausgelegener Friedhöfe zu Erholungspark. (Se Fig. 8). Grabmalkunst und der Grabmalausstellung. Der Erweiterung des Südfriedhofes, Leipzig m. m. (Se Fig. 9) (Begge Fig. paa pag. XXXIV).

Gartenschönheit: November 1932:
Die Bepflanzung eines Waldfriedhofs, af
L. Meyer, med Bill.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 11:
Allerseelen. — Zum Totenfest. Über Gräber
vorwärtz, m. m. — Nr. 12: Gedenkrede
in der Langemarcksfeier des Lange-
marcks-Ausschusses. Kriegsgräberfürsorge
und Jugend. — Deutsche Weinacht m.
m. — Nr. 1: Zum Jahreswechsel. Der Aus-
bau der deutschen Kriegsgräberstätte
Connantre, Frankr. — Re'nisere m. m.

Ignis Nr. 6: En svensk eldbegängelse-
film. Nya Bestemm. för Flyttning av
gravsatt Stoff eller av aska, m. m.

Naar nye Kirkegaarde skal anlægges.
Af Havearkitekt Johannes Tholle.

Naar en Kirkegaard paa Grund af Sog-
nets Vækst i Indbyggertal, paa Grund af
for høj Grundvandsstand eller af andre
Aarsager ikke længere kan afgive de fornødne
Begravelsessteder, paahviler det
Kirken at lade Kirkegaarden udvide, —
eller hvor dette ikke kan lade sig gøre,
at anlægge en Hjælpekirkegaard. Nogen
nøjere Definering af hvornaar der skal
skrides til dette Arbejde, eller hvornaar
der kan skønnes ikke længere at forefin-
des de fornødne, sømmelige Begravelses-
pladser, giver Kirkegaardsloven ikke;
Afgørelsen heraf er overladt til det sted-
lige Menighedsraad, eller eventuelt den
stedlige Sundhedskommission, under
hvem det sanitære Opsyn med Kirke-
gaardene henhører.

Da det erfaringsmæssigt tager relativ
lang Tid, inden en Kirkegaard kan være
færdig til Brug, idet saavel Sagens Gang
hos Autoriteterne som i Praksis (Indheg-
ning, Regulering, Plantning m. m.) ta-
ger Tid, vil det være klogt, om et Me-
nighedsraad i god Tid orienterer sig i
Sagen. Desuden skulde Beplantningen
gerne have Lejlighed til at vokse sig
smuk, saa den uvilkaarlige Uvilje imod
at skulle »ud paa den nye Kirkegaard«
bortelimineres ved, at Kirkegaarden al-
lerede har faaet et hyggeligt og tiltal-
ende Billede, naar de første Begravelser
finder Sted, — og derfor bør der dispo-
neres efter Udvidelser eller Nyanlæg se-
nest 5 Aar før de nødvendigvis maa ta-
ges i Brug, — endnu bedre er en Periode
paa 8 Aar, — ja, denne maa i Virkelig-
heden anses for passende. Jo større Kir-
kegaarden skal være, des længere forud
bør der disponeres for Anlæggelsen. For
lang Udsættelse af Sagen kan gaa ud
over den eksisterende Kirkegaard, ved
at man i Nødssituationer maa belægge
Gange eller paa anden Maade klare sig,
og den Jord, der nødvendigvis skal bru-

ges til at klare en Nødssituation, bliver
normalt langt dyrere at købe, end der-
som der er Tid nok til Forhandling og
Jord nok til endnu et Stykke Tid.

Som det allerede er antydet, skal man
først og fremmest se at faa udvidet den
bestaaende Kirkegaard — snarere end at
skride til Nyanlæggelse af Annekskirke-
gaarde. Baade følelsesmæssige og prak-
tiske Synspunkter taler for, at man bør
udvide, naar da dette ikke er umuligt,
eller naar særlige Omstændigheder taler
for andet. Det, der kunde tale for, at man
skulde anlægge en ny Kirkegaard, er f.
Eks. en Forskydning i Sognets Bebyg-
gelse. Har Bebyggelsen forskudt sig hen
imod en Stationsbygning, eller er der ved
Skov eller Strand opvokset et nyt Villa-
kvarter, eller er Sognets Centrum rykket
bort fra Kirken, da maa Kravene om
at faa en Kirkegaard i en vis Tilknyt-
ning til Befolkningen dér være mindst
lige saa naturlig, som en Udvidelse under
andre Forhold. Og dersom der i Tilknyt-
ning til den nye Bebyggelse kræves op-
ført en Kirke, maa det nøje overvejes,
om der ikke ogsaa bør anlægges en Kir-
kegaard i Forbindelse med denne, — eller
Spørgsmaalet kan maaske blive, om der
paa den nye Kirkegaard skal opføres en
Kirke eller et Kapel. I Svendborg har
man fornylig valgt at bygge en »Kapel-
Kirke« paa den nye Kirkegaard, og dette
bliver maaske Fremtidens Løsen.

Løvrigt ligger Forholdene noget for-
skellige paa Land og i By, — mens det
nemlig paa Landet som oftest vil være
naturligst at udvide, vil denne Mulighed
maaske ikke være til Stede i Byerne, og
her vil desuden den bestandigt tiltagen-
de Gadetrafik kræve, at man maa sørge
for ikke at faa for store Afstande til Kir-
kegaardene, saa at Ligfærdsel m. m. ikke
nødigt besværliggøres. Ved Anlæggelse
af større Kirkegaarde maa naturligvis
Adgangsforholdene ordnes med denne
Kirkegaards Brug for Øje. Der maa der-
for i Hovedstaden disponeres efter flere
forskellige Kirkegaarde til Betjening af
de forskellige Bydele, hvorimod een pas-
sende stor Centralkirkegaard i selv de
store Provsbyer vil være tilstrække-
lig til Afløsning af de bestaaende og til
Betjening af Befolkningen i en lang
Aarrække. Hvor stor man skal gøre den
nye Kirkegaard afhænger af Dødelig-
hedsforholdene, og dette vil blive under-
søgt i en senere Artikel; det skal dog
allerede her bemærkes, at ingen Kirke-
gaard bør gøres større end 30 ha, idet
Administration og Drift da fordyres og
vanskeliggøres urimeligt, og paa lignen-
de Maade vil under ellers lige Vilkaar et
Areal, der er kvadratisk, være mere øko-
nomisk at arbejde med end andre For-
mer.